

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Diplomová práce

**Proměny rodného kraje Adalberta Stiftera od roku
1945 po dnešek**

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jan Podlešák

Autor diplomové práce: Jiří Hendrych

**Studijní obor: Učitelství španělského jazyka pro 2. stupeň ZŠ
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň ZŠ**

Ročník: 5.

2009

Knihovna JU-PF

3115181872

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím uvedených pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice 2009

Podpis studenta

Zde bych chtěl poděkovat PhDr. Janu Podlešákovi za cenné rady a odborné připomínky, kterými přispěl k vypracování mé práce.

Děkuji rovněž Lence Hůlkové, Mgr. Ivanu Slavíkovi a Mgr. Františku Frantálovi za zprostředkování důležitých informací a zapůjčení materiálů, jakož i všem pamětníkům událostí, kteří byli ochotni poskytnout informace v rozhovorech.

Obsah

Anotace v češtině	3
English annotation.....	4
1 Úvod.....	5
2 Adalbert Stifter jako nejslavnější místní rodák	6
a jeho vztah k rodnému kraji.....	6
2.1 Životopis.....	6
2.2 Literární zařazení a hlavní autorovy myšlenky	11
2.3 Vztah k rodnému kraji vyjádřený v literatuře.....	18
2.4 Shrnutí kapitoly	24
3 Násilné vysídlení sudetských Němců a s tím související kulturně-společenské změny v Horní Plané, Černé v Pošumaví, Frymburku a na Lipně.....	25
3.1 Odsun sudetských Němců jako tragické vyústění česko-německých vztahů v českých zemích.....	25
3.2 Horní Planá v letech 1945-1947	29
3.3 Černá v Pošumaví v letech 1945-1947	38
3.4 Frymburk v letech 1945-1947	42
3.5 Lipno nad Vltavou, Přední Výtoň a pravý břeh Vltavy v letech 1945–1947 ...	49
3.6 Shrnutí kapitoly	51
4 Dosídlování oblasti po odsunu a po nástupu komunistů k moci a vývoj kraje do výstavby Lipenské přehrady	52
4.1 Vývoj Horní Plané od roku 1948 až do výstavby Lipenské přehrady.....	52
4.2 Vývoj Černé v Pošumaví od roku 1948 do výstavby Lipenské přehrady	55
4.3 Vývoj Frymburku od roku 1948 do výstavby Lipenské přehrady	57
4.4 Vývoj Lipna nad Vltavou a Přední Výtoně od roku 1948 do výstavby Lipenské přehrady	59

4.5 Shrnutí kapitoly	60
5. Vybudování Lipenské přehrady: gigantický kulturní a ekologický zásah do krajiny a změna perspektivy kraje po tomto zásahu.....	61
5.1 Historie, výstavba a význam Lipenské přehrady.....	61
5.2 Změny v Horní Plané, Černé v Pošumaví a Dolní Vltavici související s výstavbou nádrže Lipno.....	65
5.3 Změny ve Frymburku, Lipně nad Vltavou a Přední Výtoni související s výstavbou nádrže Lipno.....	69
5.4 Vybudování Lipenské přehrady jako gigantický ekologický zásah do místní krajiny.....	73
5.5 Demolice vesnic a kulturních památek po výstavbě Lipenské nádrže	75
5.6 Nové perspektivy kraje po vybudování Lipenské nádrže a vývoj do roku 1989	76
5.7 Shrnutí Kapitoly	80
6 Vývoj po roce 1989, znovunavázání vztahů mezi příslušníky obou národů, výhled do budoucna, přínos i úskalí turistického ruchu v kraji	81
6.1 Vývoj Lipenska od roku 1989 do současnosti.....	81
6.2 Vývoj Horní Plané od roku 1989 do současnosti	83
6.3 Vývoj Černé v Pošumaví od roku 1989 do současnosti	88
6.4 Vývoj Frymburku od roku 1989 do současnosti	94
6.5 Vývoj Lipna nad Vltavou a Přední Výtoně od roku 1989 do současnosti	98
6.6 Shrnutí kapitoly	100
7 Závěr	101
8 Summary	104
9 Přílohy.....	106
9.1 Proměny rodného kraje Adalberta Stiftera na fotografiích	106
9.2 Fotografie z výstavby Lipenské přehrady	115
9.3 „Monstrprojekty“ na Lipně na fotografiích.....	118
10 Seznam pramenů a literatury.....	121

Proměny rodného kraje Adalberta Stiftera od roku 1945 po dnešek

Anotace v češtině

Předmětem této diplomové práce je popis proměn kraje Adalberta Stiftera od roku 1945 do současnosti. Proměnami není myšlena pouze fyzická transformace krajiny a obcí, ale také změny v oblasti kulturního a společenského života, přičemž zastoupeno je také ekologické, ekonomické, demografické a sociologické hledisko. Regionálně je práce vymezena pěti nejvýznamnějšími současnými obcemi regionu – Horní Planou (Oberplan), Černou v Pošumaví (Schwarzbach), Frymburkem (Friedberg), Lipnem nad Vltavou (Lippen) a Přední Výtoní (Herraufl). Ostatní místa a obce Stifterova rodného kraje, který je dnes znám jako Lipensko, jsou kvůli rozsahu práce zmíněny minimálně.

První část připomíná nejslavnějšího rodáka Adalberta Stiftera. Zvláštní pozornost je věnována především vztahu umělce k rodnému kraji, vyzdvíženy jsou především Stifterovy humánní evropské postoje. Druhá část je věnována odsunu místních sudetských Němců po konci druhé světové války a situaci v kraji do roku 1948. Třetí je velmi krátká, popisuje období, po roce 1948 a časově se částečně kryje s následující kapitolou, v níž je zaznamenána výstavba vodní nádrže Lipno a všechny zásadní proměny kraje s ní související. V poslední části práce je popsán vývoj vesnic po roce 1989. Důraz je kladen především na znovunavázání vztahů s německými rodáky, kulturnímu a společenskému životu, turistickému ruchu a perspektivám kraje do budoucna.

V práci je čerpáno z mnoha zdrojů, informace jsou získávány z rozhovorů s pamětníky událostí, místních kronik, české a německé literatury, novinových článků i internetových stránek.

The transformations of Adalbert Stifter's native land since 1945 by today

English annotation

The topic of the thesis is a description of the Adalbert Stifter's land changes since 1945 by present. It is not only a physical transformation of the land which is focused here but also cultural, social, ecological, economical, demographical and sociologic changes. From the view of the regions, the thesis deals with five most important towns: Horní Planá (Oberplan), Černá v Pošumaví (Schwarzbach), Frymburk (Friedberg), Lipno nad Vltavou (Lippen) and Přední Výtoň (Herraufl). Other places are mentioned marginally due to the extent of the thesis.

The first chapter reminds the most famous native Adalbert Stifter. A special attention is paid to the artist's relation to his native land and his humane Europeanish attitudes. the second chapter deals with the local Sudet Germans' transfer after the end of the WWII and the situation in the land by 1948.

The third chapter is very short, it describes a short period after 1948 and from the view of time it overlaps with the following chapter partly. There is the building of the Lipno dam in the fourth chapter and all the changes of the land which relate to it. In the last, fifth chapter, there is a description of the villages development after 1989. The german natives relations reunion is focused in this chapter as well as the cultural and social life, turism and the perspectives of the land for the future.

Many sources have been used for making the thesis, information are from people who remember the events, local chronicles, Czech and German literature, newspaper articles and Internet sources.

1 Úvod

Předkládanou diplomovou práci *Proměny rodného kraje Adalberta Stiftera od roku 1945 po dnešek* jsem si vybral z vlastní pohnutky, protože z těchto míst, konkrétně z Frymburku, pocházím a rodina z matčiny strany zde žije již od 50. let 20. století. Není mi lhostejný osud mého rodného kraje a souhlasím s Adalbertem Stifterem v tom, že každý člověk by měl znát historii místa, odkud pochází, aby si k němu dokázal vytvořit kladný vztah.

V práci jsem se snažil připomenout nejslavnějšího rodáka Adalberta Stiftera, upozornit na jeho odkaz, proklamované hodnoty a také vyhledat a zaznamenat jeho více než pozitivní vztah k rodnému kraji vyjádřený v literárním díle. V dalších částech jsem se věnoval událostem, které se v Stifterově rodném kraji odehrály v letech 1945-1989 a které nevratně pozměnily toto místo z hlediska kulturního, ekonomického, ekologického, sociologického ² a demografického. Těmito událostmi bylo jednak násilné vysídlení původních německých obyvatel z kraje, stejně tak potom uchvácení moci komunistickou diktaturou a následné vybudování Lipenské nádrže. Poslední část práce jsem věnoval vývoji kraje po roce 1989. Snažil jsem se zachytit kulturní, přírodní i hodnotovou obnovu, zároveň jsem však musel vyjádřit jistou obavu do budoucna z ekologicky nešetrného turismu praktikovaného v posledních letech.

Událostem 20. století přikládám velký význam hlavně z toho důvodu, že nám pomáhají objasňovat příčinu současného stavu věcí. Snažil jsem se tyto události poměřovat v duchu Stifterových hodnot, které by i dnes měly být lidmi vnímány. Doufám, že i tato práce přispěje svým drobným dílem k jejich další obnově.

2 Adalbert Stifter jako nejslavnější místní rodák a jeho vztah k rodnému kraji

2.1 Životopis

Adalbert Stifter se narodil roku 1805 v Horní Plané. „*Otec Johann, pocházející ze starobylé hornoplánské rodiny tkalců, obchodoval se lnem a plátnem, matka Magdalena, jejíž předkové bývali v Horní Plané řezníky, se starala o domácnost.*“¹ Rodina nepatřila k zámožným, ale ani k nejhudším. „*Rodiče slušně živilí početnou rodinu z výtěžku menšího hospodářství, tkalcovské dílny a obchodu se lnem.*“² Malý Adalbert byl podle vlastních slov dítětem zvědavým a často se vyptával na různé věci; chtěl znát podstatu věcí, dožadoval se vysvětlení. Své okolí od malička udivoval svým vypravěčským umem; mnozí prostí lidé se domnívali, že je snad osvícen Duchem svatým. Ve škole dosahoval výborných výsledků, čehož si všiml učitel na místní základní škole Josef Jenne. Ten chlapce doporučil k dalšímu studiu.³ K tragické události došlo roku 1817, kdy bylo chlapci 12 let. Jeho otec, který podnikal mnohé obchodní cesty do zahraničí, na jedné z nich tragicky zahynul pod převrženým vozem. O to, aby mohl mladý Stifter dále studovat, se zasloužila matka a hlavně jeho dědeček Franz Friepeš. Tomu se podařilo skrze vzdáleného příbuzného, vysoce postaveného duchovního v Rakousku, prosadit roku 1818 Adalbertův vstup do benediktinského gymnázia v hornorakouském Kremsmünsteru. Tak opustil básník svůj milovaný rodný kraj, kam se v době svých studentských let mohl vracet pouze o prázdninách.

V kremsmünsterském gymnáziu, které bylo v té době považováno za Oxford Horního Rakouska, se Stifterovi dostalo kvalitního humanitně - přírodovědného vzdělání. Stifter i zde působil jako neobyčejně nadaný a ctižádostivý student. Již po půl roce se stal primusem⁴ třídy a už v druhém ročníku doučoval ostatní studenty.

¹ Lachinger, J.: Děsivě krásný svět. Třeboň 1992, s. 3.

² Rokyta, H.: Adalbert Stifter a Čechy. České Budějovice 1968, s. 5.

³ Lachinger, J.: Děsivě krásný svět. Třeboň 1992, s. 3.

⁴ První, nejlepší žák ve třídě.

Mohl si takto přivydělat trochu peněz. Největší vliv na mladého studenta měl učitel humanitních věd P. Placidus Hall, který vyučoval řečtině a latině. Na gymnáziu působilo i několik českých učitelů, z nichž měl Stifter nejraději Václava Tomáše Vávru; s ním mladý student sdílel lásku k hudbě a zpozoroval také jeho vřelý vztah k českému jazyku. Přítomnost skvělých pedagogů na gymnáziu a jejich způsob práce se studenty probudily v mladém studentovi vážný zájem o umění. Seznámil se zčásti s řeckou, římskou a německou literaturou a jejími největšími představiteli. Stifter zaznamenal za dob gymnaziálních studií první malířské a básnické⁵ pokusy. Roku 1826 maturoval s výborným prospěchem.

Na podzim téhož roku odešel do Vídně studovat práva. Vedle nich se věnoval matematice a přírodním vědám a pokračoval i v osvojování si německého a cizího básnictví. Stifter se dále věnoval také kreslení a malování. „*Na universitě našel příznivce v osobě svého krajana a otcovského přítele profesora Ondřeje Baumgartnera, rodáka z Frymburku.*“⁶ Ten umožnil Studentovi přístup do vyšší vídeňské společnosti, kde působil jako domácí učitel. Stifter byl za dob vídeňských studií velmi nerozhodný v otázkách budoucího života; zvažoval, zda vybrat dobře placené místo státního úředníka, nebo se věnovat přírodním vědám, nebo umění, které by ho pravděpodobně majetným neučinilo. Léto roku 1828 bylo pro básníka velmi významné. Na pozvání přítele Mathiase Greipla přijel do Frymburku, kde se zamiloval do jeho dvacetileté sestry Fanny. „*Fannině matce Terezii neušlo toto vzplanutí, ale ani to, že nemajetný student, jež se jí zdál i povahově rozkolísaný, neví, jestli má studovat práva, která by mu zajistila poměrně dobře zajištěný budoucí život, nebo umění, jež ho lákalo svou volností.*“⁷ Pro dceru bohatého obchodníka, který měl pobočky v Terstu a Vídni, se Stifter nezdál jako vhodný budoucí ženich. Přesto však Adalbert vztah s Fanny nadále udržoval. Roku 1830 se nedostavil k závěrečné zkoušce, studium práv tedy nedokončil, čímž definitivně rezignoval na místo státního úředníka. Živil se tedy dále stejně jako od dob gymnaziálních studií – soukromými hodinami, převážně matematiky a fyziky.

Počátkem 30. let uvažoval spisovatel o pevném místě vysokoškolského učitele v oboru přírodních věd. Zde mu opět vypomohl Andreas Baumgartner, který Stiftera doporučil roku 1832 do konkurzu na katedře fyziky na pražské univerzitě.

⁵ Stifter v této době básně nikomu neukazoval, psal pouze pro sebe.

⁶ Rokyta, H.: Adalbert Stifter a Čechy. České Budějovice 1968, s. 8.

⁷ Schusser, F.: Putování za Fanny Greiplovou. ČKL, 29. 7. 1995, s. 25.

Básník zaujal svou písemnou prací, k ústnímu pohovoru se však již nedostavil, údajně kvůli nedostatku financí.⁸ Na doporučení Baumgartnerova se Stifter ještě pokusil získat místo na lesnické akademii v Mariabrunnu v Dolním Rakousku, ale ani zde neuspěl. Kvůli těmto událostem se konečně rozhodli rodiče Fanny Greiplové svou dceru za Stiftera neprovdát. Láska k Fanny zůstala nenaplněná, její osoba však posloužila umělci jako literární předloha jeho postav. Ve třicátých letech se básník živil soukromými kondicemi, které mu přinášely pouze nepravděpodobnou, nízkou mzdu. Dále maloval i psal, jeho literatura se pomalu dostávala do vídeňských salonů. Roku 1837 se oženil s důstojnickou dcerou Amálií Mohauptovou a na svatební cestu odjeli za Stifterovou matkou do Horní Plané. „*Mladí manželé žili po bohémsku.*“⁹ Dostali se několikrát do finanční nouze, roku 1837 a 1841 byl dokonce podán návrh na zastavení jejich majetku.

Na konci roku 1840 vychází Stifterovi příspěvky v časopise *Wiener Zeitschrift*, krátce nato v almanachu *Iris* vychází jeho první povídka *Kondor*¹⁰. Díky svým známostem ve vyšších kruzích se zlepšuje i Stifterova finanční situace. Od roku 1842 do roku 1846 působil dokonce jako osobní učitel matematiky a fyziky nejstaršího syna knížete Metternicha. Přístup měl otevřen i do salonu kněžny Marie Anny Schwarzenbergové - známé milovnice umění. Rovněž se v této době zabýval politickými vědami a historií. Jako soukromý učitel dětí vlivných šlechticů a politiků byl často konfrontován s jejich názory a smýšlením. Často se mu nedařilo docházet v jednání s nimi ke kompromisu, psaní se mu tedy stalo i jakýmsi únikem z městského prostředí, ve kterém žil. V této době se s ním spřátelil prešpurský vydavatel Gustav Heckenast, který se stal básníkovi nejlepším přítelem a v budoucnu, kdy už o Stifterovu literaturu byl v nacionálně - liberálním Německu malý zájem, se mu snažil všemi možnými prostředky vypomáhat. „*Situace se mnohem více zhoršila v roce 1847, kdy Stifter přestával dávat kondice a jeho projekt, mít soukromé přednášky o estetice, ztroskotal na úřadech*“¹¹ Revoluční rok 1848 uvítal napřed pln očekávání,¹² posléze, když viděl její krvavé dopady, ji

⁸ Rokyta, H.: Adalbert Stifter a Čechy. České Budějovice 1968, s. 9.

⁹ Rokyta, H.: Adalbert Stifter a Čechy. České Budějovice 1968, s. 9.

¹⁰ 40. léta 18. století bývají označovány jako období almanachů a literárních časopisů.

¹¹ Lachinger, J.: Děsivě krásný svět. Třeboň 1992, s. 14.

¹² Na barikády ovšem nešel, ani nepředstíral jako mnoho jeho současníků, že ano.

odsoudil s tím, že „Na dlouhou dobu pohřbívá ideál svobody.“¹³ O rok později se otevřely Stifterovi zcela nové pracovní i životní perspektivy.

„Na podzim roku 1849 udělilo mu ministerstvo vyučování titul školního Rady a také inspektora vídeňských a dolnorakouských gymnázií, on však svůj úřad odmítl a požádal ministra, aby mu dovolil působit jako školní rada a inspektor národních škol v Horním Rakousku, poněvadž tam dobře zná zemi a lid, s čímž pak ministr vyslovil souhlas.“¹⁴ Stifter byl jistě za tuto funkci velmi rád, jednak se domníval, že bude moci prostřednictvím porevoluční školní reformy uplatnit své výchovně - politické záměry, za druhé se dostal blíže k svému rodnému kraji. O rok později prodal Gustavu Heckenastovi autorská práva na dílo *Studie*. Roku 1853 byl jmenován do funkce zemského konzervátora. Stifter byl na těchto pozicích velmi výkonným pracovníkem. Do Hornorakouské galerie se mu mimo jiné podařilo prosadit i několik českých malířů - Dvořáka, Mánesa a Pipenhagena.¹⁵ Za jeho dozoru rovněž probíhala restaurace gotického oltáře v kostele v hornorakouském Kefermarktu. Pracovně nesmírně vytížený Stifter se snažil co nejlépe spojit roli úředníka a umělce. Přes úspěšnou kariéru docházelo v životě umělce k mnohým rozporům. Náročná práce úředníka zabrala mnoho hodin, a tak se Stifterovi nedařilo psát a dokončovat svá literární a výtvarná díla v termínech, v jakých si představoval. Sbírka povídek *Pestré kameny* (1853) nebyla tehdejší kritikou přijata dobře, což, ač to nedával najevo, nesl autor velmi těžce. Stifterovo umění bylo v ostrém protikladu se smýšlením v porevolučním Německu, městskému čtenáři své doby měl máloco nabídnout. Umělec se uzavřel do vlastního literárního světa, který měl pramálo společného s tím soudobým reálným.¹⁶ Další nepříjemná událost se stala rok po vydání *Pestrých kamenů*, kdy nebyla ministerstvem školství aprobována Čítanka k podpoře humánního vzdělání, kterou Stifter sestavil společně s Johannem Aprentem.¹⁷ Výchovný román *Pozdní léto*, na kterém pracoval spisovatel za těžkých podmínek od dokončení *Pestrých kamenů*, vyšel roku 1857. Ani ten však nebyl kritikou dobře přijat. Za doby působení v Linci vytvořil umělec devět obrazů krajiny. Jeho díla se vyznačovala „zaměřením na detail a alegorizovanou symbolikou.“¹⁸

¹³ Stifter, A.: Dopis Gustavu Heckenastovi, 6. 3. 1848.

¹⁴ Sonnleitner, A.: Adalbert Stifter führt durch den Böhmerwald und das Moldautal., 1992, s. 6.

¹⁵ Rokyta, H.: Adalbert Stifter a Čechy. České Budějovice 1968, s. 16.

¹⁶ Lachinger, J.: Děsivě krásný svět. Třeboň 1992, s. 20.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Lachinger, J.: Děsivě krásný svět. Třeboň 1992, s. 21.

Vyčerpanému a nedocenenému Stifterovi, který se stal trvale zatrpklým člověkem, navíc přibýly i zdravotní problémy. Již roku 1863 lékaři diagnostikovali osmapadesátiletému umělci vleklý tyfus, který byl doprovázen nervovým onemocněním. Z toho důvodu byl nucen přerušit práci na svém historickém románu *Vítek*. O rok později se seznámil s doktorem Essenweinem, který se stal jeho přítelem až do básnickovy smrti. Ten u pacienta zaznamenal vážnou jaterní nemoc¹⁹ a poslal jej na léčení do Karlových Varů. Toto místo si básník velmi zamiloval a podíval se sem celkem třikrát, na jaře v letech 1865, 1866 a 1867. Na jednu z cest mu dal peníze jeho dobrý přítel Gustav Heckenast. Roku 1865 byl Stifter penzionován s plným důchodem. Téhož roku poprvé navštívil za finanční pomoci Gustava Heckenasta Prahu, aby mohl pokračovat na svém historickém románu. Strávil zde pouze 10 dní, ale jeho návštěva byla považována za „vrchol umělecké sezony, tisk o jeho návštěvě živě psal a i sám Stifter byl příjemně překvapen, jak je u Čechů oblíben.“²⁰ Velmi se chtěl sejít s Palackým, ten však na schůzku ze zdravotních důvodů nepřišel. Zdravotní potíže se však stále zhoršovaly, a tak musel Stifter trávit nejvíce času v lázních Kirchschatz u Lince. Přes žalostný zdravotní stav byl velmi činný, roku 1867 dokončil historický román *Vítek*. Na sklonku života se ještě jednou podíval do milovaného rodného kraje, kam zavítal na konci října 1867. V prosinci téhož roku dostal od své manželky chřipku a jeho zdravotní stav se markantně zhoršil. Konec Adalberta Stiftera byl velmi smutný. 26. ledna se v agonii pološílený Stifter pokusil proříznout si břitvou hrdlo. Zemřel o dva dny později a je pochován v Linci. Tak přišel národ německý i český o vynikajícího umělce, pedagoga a člověka.

¹⁹ Pravděpodobně rakovina.

²⁰ Rokyta, H.: Adalber Stifter a Čechy. České Budějovice 1968, s. 16.

2.2 Literární zařazení a hlavní autorovy myšlenky

Literární zařazení hornoplánského rodáka a jednoho z nejvýznamnějších německých spisovatelů je často nejednoznačné a v minulosti bylo často zjednodušováno, a tak bylo vůči němu nespravedlivé. Je označován za básníka Šumavy, ač většina jeho literárních děl je psaná v próze. Přízvisko básník si vysloužil díky malebným lyrickým líčením převážně šumavské přírody. „*Husté lesní porosty z jednotvárných smrků a borovic vedou zprvu dlouhé hodiny vzhůru z vltavského údolí, potom přijde, stoupajíc mírně proti proudu potoka vytékajícího z jezera, otevřená krajina; Ale je v divokém zvrstvení roztrhána úžlabinami, netvoří ji nic, než země černá jako uhl, pochmurné smrtelné lože tisícileté vegetace, na němž leží spousta jednotlivých žulových koulí, odrážejících se od svého podkladu jako vybledlé lebky, ježto jsou obnaženy, umyty a do kulata uhlazeny deštěm.*“²¹ Stifterova zanícenost v popisování přírodních krás byla ovlivněna dozajista také tím, že měl značné maliřské nadání, které jako by promítl do psané formy.

Podle témat, o nichž nejčastěji psal, by se dal Stifter zařadit mezi autory šumavské literatury. Autoři, kteří sem patří, se narodili, působili nebo psali o místech, na nichž se rozkládá Šumavský les (Böhmerwald), tedy někde od Benešova nad Černou až k Chebu na straně české a na stejně širokém pásu lesa na straně rakouské a německé. Z valné většiny jsou to autoři, kteří psali německy, protože v této oblasti tvořili až do roku 1945 většinu obyvatel příslušníci německého národa. Šumavská literatura nebo německy Böhmerwaldliteratur má svůj ekvivalent v české vesnické literatuře, která se s ní vyvíjela téměř paralelně. Nejtypičtějším literárním útvarem je povídka. „*Sama podstata venkovské povídky tkví v jejím až kalendářovém idylismu a lokální omezenosti, a pokud obojí přerůstá, činí právě z idylismu a lokálního setrvání přednost a jádro své filosofie.*“²² Významným aspektem šumavské literatury je její katolicita. Průběh roku je vlastně zachycován jako sled náboženských svátků. Katolická víra je nutností a přesně narýsovaným přísným řádem, který je nutno poslouchat. Kromě katolického řádu je v šumavské literatuře patrný řád přírody, který je rovněž velmi přísný, může přivodit lidem i smrt

²¹ Stifter, A.: Horský Křišťál. Praha 1978, s. 53.

²² Mareš, J.: Německá literatura. In: Kohoutí kříž. Praha 2003, s. 8.

a mnohá strádání. Přesto je v této neuspořádanosti a přísnosti přírody její krása a půvab. Vznik šumavské literatury stejně jako české vesnické je reakcí na měnící se svět 19. století, kdy lidé začínají odcházet do měst, rozpadá se způsob tradiční obživy, rodiny začínají žít v čím dál menší pospolitosti, nacionalismus v evropských zemích nabývá na síle. Šumavská literatura podává svědectví o nevyhnutelném zániku tradičního způsobu života a obrací se k němu jako k ideálu, na který je třeba pamatovat. Její předpovědi se zcela vyplnily ve dvacátém století. Do šumavské literatury tedy lze zařadit Adalberta Stiftera a nutno podotknout, že patří mezi její nejlepší autory. Od jeho doby byla vždy tato literatura poměřována jím.²³

Na první pohled se Stifter jeví jako typický básník *biedermeierovského*²⁴ období. „*Vždyť všechny znaky biedermeyeru: skromnost a prostota, užitečnost a rozumnost, úcta k drobným věcem a k nejužším společenským útvarům, rodině, sousedské pospolitosti a důvěrnému přátelskému kruhu, úcta k tradici a zákonu, láska k rodnému kraji, i tendence sběratelské, všechny tyto znaky, vyvolávající často představu pedantského a moralistního šosáctví, jsou přítomny ve Stifterově díle.*“²⁵ Jeho díla působí velmi vyzrálé a důraz je kladen na detail, ovšem zařadit Stiftera jako autora *biedermeierovského* období by bylo znásilňováním skutečnosti. Adalbert Stifter totiž rozhodně nelpí na povrchní popisnosti. Pokud popisuje, tak proto, že za vším hledá vztahy a hlubší příčiny. Věnuje sice ve svém díle velký prostor věcem nepatrným, ale on právě těmto věcem přikládá velký význam. Staré haraburdí z povídky *Starožitnosti* může být sice pro většinu lidí bez ceny, ale pro jednotlivce je velmi důležité; vložil do něj mnoho lásky a bolesti a připomíná mu jeho vlastní existenci. Teprve zkoumání a poznání drobných, na první pohled nevýznamných faktů umožňuje člověku vyvozovat obecnější závěry a nahlédnout k pravé podstatě věcí. Stifter tento svůj filosofický názor obhájí i tím, že v přírodních vědách²⁶ se postupuje obdobně. I další motivy, které se v jeho díle vyskytují, mají k *biedermeieru* daleko. Sebevražda v díle *Z kroniky našeho rodu*, nebo vražda v *Popsané jedličce* svědčí o hlubokém konfliktu uvnitř autorova díla. I krása odlehlých, těžko přístupných vesnic v horské přírodě je dvojznačná; na jedné straně je příroda se svými krásami a pospolitost obyvatel vesničky, na druhé straně

²³ Mareš, J.: Německá literatura. In: Kohoutí kříž. Praha 2003, s. 10.

²⁴ Biedermeier - středostavovský umělecký a literární sloh 1. poloviny 19. století.

²⁵ Heger, L.: Slovo úvodem. In: *Z kroniky našeho rodu*. Praha 1959, s. 15.

²⁶ Filosofické směry v 19. století byly značně ovlivněny přírodními vědami.

nemilosrdný zákon přírody, který podle své vůle usmrcuje lidi, kterým nezbyvá, než se s ním smířit. Označení Stiftera za autora *biedermeieru* je chybné a svědčí pouze o tom, že dobou ve které žil, nebyl pochopen.

Rovněž by bylo chybné pokládat Stiftera za idealistu²⁷, jak to činili jeho současníci v Německu, a to díky postavám, které v jeho díle vystupovaly, které svou povahou a jednáním působily až příliš kladně, tedy nereálně. Básníkův skutečný svět nebyl zdaleka tak idylický jako ten literární. Od dob svých studií ve Vídni sváděl těžký vnitřní boj, zda zvolit cestu dobře placeného státního úředníka, nebo zda se naplno věnovat umění. První možnost by mu pravděpodobně zaručila i sňatek s milovanou osobou - Fanny Greiplovou. To ovšem Stifterovi přinášelo další dilema. Uvědomoval si, že sňatek s milovanou osobou a klidný život zajištěného muže jej obere o schopnost tvořit umělecky hodnotná díla, protože autorova největší síla podle něj pochází právě z nenaplněné lásky a z nemožnosti jí dosáhnout. Tento vnitřní boj přenesl i do svého díla. Jeho postavy jsou lidé často zkoušení ranami osudu a nedaří se jim nacházet štěstí, skrze pokoru, potlačení pudů, víru a mravní odříkání se ale stávají lepšími lidmi a přibližují se pravdivému, božskému bytí, které je podle Stiftera poznatelné. Stifter je realistou a staví vždy pravdu nad estetično.

Stifterovy první literární práce (Kondor) jsou psány pod vlivem romantických vzorů, které však později mizí, Stifter byl ve psaní perfekcionista a mnohé své práce psal na několikrát. Toto několikanásobné přepisování děl. Např. dílo *Z kroniky mého našeho rodu* bylo přepracováno čtyřikrát a kniha vyšla až po Stifterově smrti. Tento perfekcionismus lze vyložit také jako životní vývoj spisovatelův přenesený do literárních postav. „Když v časopisecké verzi „Kroniky“ plukovník vypravuje o tragické smrti své ženy, začne usedavě vzlykat. Ve variantě uveřejněné. Ve variantě uveřejněné ve Studiích se už afekt zmírňuje v pláč a v poslední variantě se už dojatý plukovník pouze odmlčí. Co kdysi působilo navenek, se nyní přesouvá do nitra postavy.“²⁸ Stifterovy postavy, i když se na první pohled jeví jako ideální lidé, jimi nejsou, minimálně ne zpočátku. Doktor z díla *Z Kroniky našeho rodu* napřed v záchvatu žárlivosti ublíží své milované Markétce, aby si posléze uvědomil tuto chybu a stal se dospělým mužem. Stejně tak např. žena z *Lesního poutníka* nejprve chybí, když opouští svého milovaného manžela kvůli jeho neplodnosti, aby

²⁷ Heger, L.: Slovo úvodem. In: *Z kroniky našeho rodu*. Praha 1959, s. 16.

²⁸ Jelínek, P.: Pocta básníkovi Šumavy. Kořeny Štifterova šumavského díla a památky spojené s jeho jménem. In: Stifter, A.: *Paměti mého pradědečka*. Horní Planá 2002, s. 322.

posléze nedokázala založit rodinu s jiným mužem. Postavy prodělávají vývoj, lze tedy zařadit některé Stifterovy prózy mezi německý vývojový román. V některých jeho dílech, především v *Pozdním létě* je patrný výchovný aspekt, proto jej někteří (Hugo Rokyta) řadí rovněž mezi autory, jako je Gottfried Keller a Thomas Mann. Ve dvacátém století se básník stal inspiračním zdrojem pro Franze Kafku a Josefa Čapka.

Jeho tvorba mohla být podstatně rozsáhlejší, pokud by se dokázal uživit pouze uměním. Stifter celý život pociťoval úzkost nad nedostatkem času, který si kvůli svému povolání mohl na milovanou literaturu a malířství vyhradit. Píše již od svých gymnaziálních let v hornorakouském Kremsmünsteru, ale jeho první povídka *Condor (Kondor)* vyšla časopisecky roku 1840, o rok později *Feldblumen (Polní květiny)*. Mezi léty 1840 a 1850 vyšlo ve vídeňských časopisech a almanaších 24 Stifterových povídek, které byly knižně vydány pod názvem *Studien (Studie)*. Roku 1853 vydává sbírku povídek *Bunte Steine (Pestré kameny)* a o čtyři roky později výchovný román *Der Nachsommer (Pozdní léto)*. Poslední knihou, kterou stihl Stifter vydat za svého života je rozsáhlý historický román *Witiko (Vítek)*, který vyšel roku 1867. Kniha *Die Mappe meines Urgrossvaters (Z kroniky našeho rodu)* vyšla až po autorově smrti.

Českému čtenáři se Stifterova literatura dostala do rukou až později, a to i díky tehdejším kritikám v Německu. Výjimku tvoří povídka *Hochwald (Vysoký les)* vydaná česky roku 1862, tedy ještě za autorova života. Až po čtyřiceti letech po básníkově smrti byla přeložena povídka *Křišťál*. V českých překladech vycházelo dílo Adalberta Stiftera chronologicky takto: *Vysoký les* (1862), *Křišťál* (1906), *Každý je svého štěstí strůjce* (1913), *Žula* (1918), *V srdci pralesa* (1919), *Vítek* (1926), *Zatmění slunce 8. července 1842* (1927), *Hrad bláznů* (1929), *Šumava* (1931), *Lesní poutník* (1935), *Starý mládenec* (1939), *Obrázky* (1940), *Vesnička na suchopáru* (1940), *Tichý hlas* (1942), *Polní květiny* (1943), *Cornelie* (1943), *Vítek* (1953), *Z kroniky našeho rodu* (1959), *Pozdní léto* (1968), *Hvozd* (1968), *Brigita* (1970), *Potomci* (1972), *Horský křišťál* (1978), *Zatmění slunce 8. Července 1842* (1996), *Paměti mého pradědečka* (2002), *Hvozd* (2003), *Kondor* (2004), *Lesní poutník* (2004), *Vítek* (2004), *Žula* (2004).²⁹

²⁹ Pršínová, T.: Adalbert Stifter v českých překladech. České Budějovice 2005, s. 5.

Adalbert Stifter byl nejen vynikajícím malířem a literátem, ale i vzdělaným přírodovědcem, pokrokovým pedagogem a originálním filosofem. S jeho hlavními postoji a myšlenkami by bylo správné seznámit se, protože jsou v současné době velmi aktuální a mohou nám poskytnout mnohá ponaučení. Zároveň nastavují zrcadlo násilným a často krvavým událostem, které se udály ve dvacátém století v jeho rodném kraji, stejně jako v celé Evropě, a které svou dobou nepochopený umělec jako by předznamenal. Stifterovy ideje a názory lze vyrozumět z jeho literatury, stejně jako z informací o jeho životě.

Hornoplánský rodák byl v první řadě humanistou a člověkem majícím úctu k lidskému životu, Bohu, přírodě, práci, kultuře a tradici. Láska dětí k rodičům, stejně jako láska k rodnému domu a kraji jsou zcela patrné v jeho prózách. Rovněž velmi oceňoval řemeslo, které se nejlépe mělo dědit z otce na syna. Nově přicházející změny měly být vždy realizovány postupně s rozumem, tak, aby nepohřbily tradiční dobré věci. Cizí mu byl jakýkoli druh nacionalismu, stejně tak násilí jako prostředek k dosažení požadovaných cílů. Zastával názor, že ke změnám musí docházet postupně, bez jakýchkoli revolučních převratů.

Revoluční rok 1848 uvítal zprvu kladně, pln nadějí a očekávání, když však viděl jeho krvavé důsledky, zavrhl revoluci jako takovou. „*Mohl bych Vám tak jen z desetiny vyličít, co jsem od března 1848 vytrpěl. Když jsem viděl, kam věci spějí, zmocnila se mne ta nejhlubší a nejtemnější sklíčenost nad lidstvím a sledoval jsem události s pozorností a pohnutím, které bych od sebe sám nikdy netušil. Když nerozum, dutý entuziasmus, špatnost a prázdnota, posléze dokonce i zločin se roztahovaly všude a zmocnily se světa, tu mi téměř doslova puklo srdce, jak se pak mému ušlechtilému příteli Spaunovi i vskutku stalo, a on nyní shlíží z věčnosti sem k nám.*“³⁰ I díky tomuto postoji se rozešel s dobou, která vítala revoluci jako nevyhnutelný prostředek pokroku. Stifterovi byly rovněž cizí nově převážně ve městě vznikající hodnoty, jakými byly peníze, moc a politický vliv.

Ve filosofii byl ovlivněn Goethovými myšlenkami, stejně tak jako Herderovými, přičemž velkou měrou byl inspirován rovněž přírodními vědami. Věnuje pozornost vztahu části a celku.³¹ Aby bylo možno porozumět celkové objektivní pravdě, je třeba začít zkoumat věci nepatrné. Každá malá část celku má

³⁰ Stifter, A.: dopis Gustavu Heckenastovi, Linec 13. 10. 1848.

³¹ Rokyta, H.: Adalbert Stifter a Čechy. České Budějovice 1968, s. 14.

svůj význam, protože se svým dílem podílí na utváření světa. Svoji filosofii aplikovanou i v literatuře obhajuje tvrzením, že stejně tak postupují exaktní vědy - fyzika dobývá atom za atomem, z jednotlivin skládá obecniny, aby nakonec mohla vyvozovat určité výsledky. Tento smysl pro nepatrné věci je zřetelný při popisech přírody i věcí. Celek vnímá Stifter jako něco objektivně dobrého, čemuž je třeba se jako člověk (jednotka) podřídít a genialitu celku vidí v přírodě, kterou považuje za nejlepší část božího stvoření. V přírodě funguje vše podle jasně daných a přesných zákonitostí. Člověk může být s těmito zákonitostmi konfrontován, ale nemůže nad nimi nikdy zvítězit. Snažit se zvítězit nad řádem přírody je podle Stiftera hřích proti Bohu, protože se jím člověk pokouší vyvázat z božského řádu, ve kterém by měl správně zaujímat právě onu nepatrnou jednotku tvořící celkovou harmonii.³² Člověk vypadl z božího řádu a je třeba, aby se do něj opět vrátil. Vrátit se do božího řádu je podle Stiftera mravní nutností a je třeba toho dosáhnout skrze odříkání, práci, potlačení pudů a smíření se s úlohou, kterou má každý člověk na zemi. Každý člověk nese odpovědnost za své činy, protože sám určuje, jak bude žít; měl by poznat, co je morální, co je správné. Autor tvrdí, že existuje jedno univerzální dobro, které je nadčasové a může být v rozporu s dobovými lidskými řády i s dobrem pro lidi.³³ Návod pro správné žití a poznání dobra nabízí katolická víra. Stifter pocházející ze silně patriarchální rodiny a tradičního prostředí české Šumavy je v tomto směru konzervativní, o víře nemá pochybnosti, a pokud zmiňuje Boha, myslí jím katolicky chápaného.

Adalbert Stifter byl praktikem, a proto chtěl uvést své výchovně - filosofické postoje do praxe, což mu povolání soukromého učitele a posléze školského inspektora pro Horní Rakousko mohlo poskytnout. „*V pedagogice počítáme Adalberta Stiftera právem mezi odchovance primogenitury české pedagogické provincie Jana Amose Komenského, Bernada Bolzana a Ferdinanda Kindermanna.*“³⁴ Povolání venkovského učitele považoval za důležité a snažil se o zlepšení sociální situace těchto lidí. Prosazoval vystavění nových školských budov, lepší kvalifikaci pro pedagogy, reformu středních škol a liberálnější výchovu dívek. Zde byl opět konfrontován s porevoluční dobou, a tudíž se mu podařilo naplnit své výchovné ideály jen částečně.

³² Heger, L.: Slovo úvodem. In: Z kroniky našeho rodu. Praha 1959, s. 12.

³³ Tamtéž.

³⁴ Rokyta, H.: Adalbert Stifter a Čechy. České Budějovice 1968, s. 13.

Pro tuto práci je nejdůležitějším bodem Stifterův vztah k národům Čechů a Němců. Stifter sám sebe považoval v první řadě za obyvatele Čech a „teprve v dalším ohledu za Němce rakouského životního okruhu...“³⁵ „Ten člověk, co za otcem chodíval z českého kraje, ovšem vždycky tvrdil, že skuteční Češi jsou jen ti, kdo mluví česky, a ne ti, kdo Čechy pouze obývají. Otec však byl toho názoru, že německy mluvící Češi patří k Čechům jako jiní.“³⁶ Stifter považoval Čechy za samostatný národ uvnitř Rakouského císařství, Češi byli tedy zároveň Rakušany, ale Rakušané se samozřejmě Čechy zvat nemohli. Stifter rovněž převážně po roce 1848 upozorňoval na to, že by také Němci měli věnovat pozornost českým dějinám, české pověsti se Stifterovi zdály stejně hodnotné jako ty německé. U Čechů byl také Stifter za svého života mnohem více oblíben. Ač choval i kvůli svému původu vůči české zemi jasnou náklonnost, díky svým eticko - humánním postojům se nikdy nepřiklonil na stranu českého nacionalismu. Jeho postoj k této problematice nejjasněji odráží historický román z dvanáctého století *Vítek*, v němž Čechy vystupují jako suverénní stát nezávislý na vůli německých králů, pod patronátem Svaté říše římské. V tomto díle je zřejmý Stifterův postoj k řešení národnostního konfliktu. Dialog je vždy lepší než otevřený boj a umírněnost a rozvážnost staví básník nad impulzivnost a nerozvážnou odvahu; obecně platný mravní zákon potom nadřazuje jakýmkoli národním, státním nebo politickým zájmům. Adalberta Stiftera lze díky těmto světoobčanským postojům označit za největšího Evropana mezi německými spisovateli v Čechách i Rakousku. Pokud by jeho ideály zůstaly zakořeněny také v lidech z jeho rodného kraje, nemuselo jistě dojít ke krvavým a z dnešního pohledu neospravedlnitelným událostem dvacátého století.

³⁵ Urzidil, J.: *Jdu starým lesem*. České Budějovice 2005, s. 39.

³⁶ Tamtéž, s. 51.

2.3 Vztah k rodnému kraji vyjádřený v literatuře

Adalbert Stifter měl k svému rodnému kraji velmi blízký vztah. Stal se mu nejen inspirací v umění, ale také prostředím, v němž si vybudoval základní lidské postoje a hodnoty. Vždy, když mohl, rád se do rodného kraje vracel, a těžko se mu z něj odjíždělo. Důkazem může být konec povídky *Starožitnosti*, kdy Stifter se svou ženou opouští dům Adalbertovy matky. „*Hory a kopce mizely před námi, a když jsme se ohlédli, neviděli jsme nic, než věčně modrý, setmělý, ustupující les, který po tolik dní zíral svým líbezným zbarvením do našich oken a také na nás. Moje žena nepronesla jediné slovo, já však jsem myslel ve svém srdci: každý, komu bude od nynějška patřit náš dům, bude na něm měnit a představovat, a vrátím - li se sem někdy v stáří, bude se tu možná vypínat nové pyšné stavení a před ním bude stát chvějící se stařec, marně se namáhající svým zesláblým zrakem pochopit, co se stalo.*“³⁷ V povídce *Starožitnosti* autor popisuje svůj rodný dům, který, jak se můžeme přesvědčit z návštěvy muzea v Horní Plané, odpovídá přesně realitě. Jedním z motivů v povídce *Žula* je velký kámen před dveřmi rodného domu, odkud se Stifter dětskýma očima dívá do kraje. „*Díval jsem se na zoraná, ale dosud neosetá pole, viděl jsem tam leckdy nějaké sklíčko, které se třpytilo a lesklo jako bílá ohnivá jiskra, nebo jsem nad nimi viděl přeletět supy, nebo jsem se díval na vzdálený namodralý les, který se táhne po obloze svým zoubkováním, do něhož spadají bouře a průrže mračen a který je tak vysoký, že jsem si myslel, že když někdo vyleze na nejvyšší strom, určitě dosáhne na nebe. Jindy jsem se díval na silnici, která vede blízko kolem domku, a viděl na ní hned nějaký vůz s úrodou, hned nějaké stádo, hned nějakého potulného obchodníka.*“³⁸

Tento rodný dům jako domov však nelze chápat odděleně od členů rodiny; ty Stifter ve svých prózách zmínil přímo, nebo v nich měly některé z jeho postav reálnou předlohu. V povídce *Žula* vystupuje dědeček Augustin, který symbolizuje tradiční hodnoty a bezvýhradnou lásku prarodičů k vnoučatům. Dědeček je člověk, který jediný Adalberta netrestá, když zašpiní chodbu a své kalhoty, ale pomůže mu tyto věci vyčistit a vydává se s ním na procházku, aby ho obeznámil s domovskou

³⁷ Stifter, A.: *Z kroniky našeho rodu*. Praha 1959, s. 44.

³⁸ Týž, s. 571.

krajinou. Babička Uršula, která malému Adalbertovi vyprávěla mnoho fantastických příhod a seznámila chlapce s místními legendami a pověstmi, představuje jakousi lidovou z generace na generaci přecházející moudrost a je předlohou babičky v povídce *Vesnička na pláni*. Literární postava babičky má zásluhu na rozšíření znalostí vnuka Felixe, kterému je předlohou pravděpodobně sám autor. „Chlapci vyprávěla svaté příběhy. Za nedělních odpolední sedával často schoulen pod keřem černého bezu – a když přišly zázraky a hrdinové a strašlivé bitvy a boží soudy a když se babička vemluvila do nadšení a její starý duch překonal nemohoucnost těla – a když začala, vrátivši se do dnů svého mládí, mluvit svými uvadlými ústy něžně a blouznivě s bytostí, kterou neviděl, a slovy, jimž nerozuměl, ale hluboce dojat je instinktivně chápal, a když kolem sebe shromáždila všechny hrdiny příběhu a vmísila mezi ně vlastní nebožtíky a nechala všechny mluvit ve spolek, tu se ho zmocnil vnitřní děs, který byl tím větší, čím méně jí rozuměl – ale otevřel dokořán všechny brány své duše a vpustil dovnitř fantastický původ a příštího dne si vzal celý ten zástup s sebou na planinu, a tam si znovu všechno přehrával.“³⁹ Postava plukovníka z díla *Z kroniky našeho rodu* má zřejmě předlohu v otci Johannovi a Stifter na vztahu plukovníka a mladého doktora ilustruje vztah otce a syna. Básník sám o otce ve dvanácti letech přišel, proto se tato souvislost nabízí.

Kladný vztah k rodnému kraji se, co se týče lidí, neskládá pouze z nejbližších příslušníků rodiny, ale ze všech obyvatel v rodném kraji, kteří se svou prací, povahou a hodnotami podílejí na zdárném průběhu života. Práci v lese a na polích považuje autor za velmi důležitou náplň života člověka, žijícího v jeho rodném kraji. V knize *Z kroniky našeho rodu* se věnuje popisu setby, kterou provádí postava plukovníka. „Zamýšlel povznést v tomto kraji pěstování pšenice, s níž zde začali jen jednotlivci a jen v malém, jakoby na zkoušku. Proto objednal jarní pšenici z jiných horských krajů s tvrdým a zimavým podnebím, aby vyzkoušel, jak se zde bude dařit. Ozimé obilí zasel na podzim s pečlivostí, v poleš dosud nevídanou. Pracovalo se i na zahradě, ohrazené plaňkovým plotem a přes vyhnojené pařeniště s nízkou zídkou bylo položeno sklo, pod níž měla vyrůst raná zelenina a jiné sazenice.“⁴⁰ Dřevorubec Jan z *Popsané jedličky* představuje mladého silného člověka, který si díky své tvrdé práci zaslouží úctu. Má vztah ke svému řemeslu a k lesu, který tvoří

³⁹ Stifter, A.: *Horský křišťál*. Praha 1978, s. 35.

⁴⁰ Týž, s. 169.

nedílnou část jeho života. „*I když dřevorubec opustí místo svého působení, má je stále rád, a když po letech prochází novým porostem, malinovými keři, křovím a sekerou na rameni, nebo pilou přes záda, je ve své říši, vzpomíná na dny, kdy tu pracoval, a třebaže je teď zaměstnán v jiných čerstvých lesích, náleží přece jen kus jeho srdce místu, na němž kdysi stála jeho chýše.*“⁴¹ Nenásilná kultivace drsných šumavských lesů je těžkým úkolem, který si v minulosti lidé z básníkovy rodného kraje zvolili. V průběhu staletí díky nim vznikla úrodná pole a malebné obce. Úctu chová Stifter i k lidem, kteří pracují mimo přírodu a slouží tak dobře ostatním lidem. Příkladem mohou být švec a barvíř v *Horském křišťálu*. Lidé z básníkovy domoviny jsou lidmi dobrými, často až v díle idealizovanými. Lidé z vesničky v *Horském křišťálu* tvoří svorné společenství, které stojí na stoletých hodnotách, a kde se všichni znají a panuje dobrota a solidarita. „*Obyvatelé si tu vytvářejí svůj vlastní svět, znají se všichni jmény a znají také navzájem své příběhy od dob dědečka a pradědečka, všichni truchlí, zemře – li někdo, a narodí – li se někdo, všichni dozajista vědí, jak se jmenuje; řeč mají odlišnou od mluvy lidí z roviny, mají své spory, které si sami urovnávají, a stojí při sobě a sbíhají se do houfu, stane – li se něco mimořádného.*“⁴²

Konzervativnost, tradicionalismus a křesťanská víra jsou jedny z hlavních Stifterových hodnot, které si odnesl právě z rodného kraje. Zakořeněnost, znalost svého původu a láska k domovu jsou podle něj v životě věcí důležitou a lze si je odnést jen z míst, jako jsou malá městečka nebo vesničky nenasáklé městskými pomíjivými hodnotami. „*Proto lidé z velkých měst, kteří stále mění a obnovují věci kolem sebe, nemají domova, kdežto selský syn, i když se z něho stal příslušník velkoměsta, zachovává si tajnou, mírně bolestnou lásku k starému, prostému domku s prkny, kůly, a truhlami jeho předků.*“⁴³ Tradiční slavnosti a zvyky jsou nedílnou součástí života horských lidí básníkovy kraje. Jsou detailně vykresleny v povídce *Popsaná jedlička*, kdy se obyvatelé Horní Plané účastní panského lovu, a v *Kronice našeho rodu*, kde autor popisuje střelecké slavnosti v Pirlingu.

Dvě nejvýznamnější místa Stifterova kraje jsou městečka Horní Planá a Frymburk. Básníkovy rodiště je ústředním místem povídky *Popsaná jedlička*. „*Uprostřed údolí je městečko Horní Planá, obklopené lukami a poli, v nevelké*

⁴¹ Stifter, A.: Hvozď. České Budějovice 1968, s. 134.

⁴² Týž, s. 448.

⁴³ Týž, s. 29.

vzdálenosti od něho výhled na vody Vltavy a dále je roztroušeno několik vesnic.⁴⁴ Horní Planá figuruje rovněž v povídce *Žula*, kdy Stifter jako dítě jde na procházku s dědečkem. „Sešli jsme po úzké pěšince po našem zeleném kopečku dolů na silnici a šli po ní nejdříve mezi domy sousedů, na které svítilo jarní sluníčko a z kterých nás zdravili lidé, a potom ven z vesnice.“⁴⁵ V povídce *Vesnička na pláni* je vesnice beze jména, pravděpodobně je jí však míněna Horní Planá. V této povídce, s jasnými autobiografickými rysy, je rovněž vyjádřen vztah člověka k domovině; úspěšný a vzdělaný mladík Felix napřed zcestuje celý svět, aby se posléze mohl vrátit do rodného kraje, a zde založit rodinu a postavit dům. Druhým nejvýznamnějším městečkem je pro básníka Frymburk, ke kterému měl silný citový vztah i kvůli lásce k Fanny Greiplové. Frymburk je zmíněn v povídce *Hvozd* a i v historickém románu *Vítek*. Osoba Fanny Greiplové je určitě předlohou postavy Markétky v *Kronice našeho rodu*, stejně tak Pirling ve stejné knize považovali někteří stifterovští badatelé díla za Frymburk.

Geograficky je osou Stifterova rodného kraje řeka Vltava, a to od Horní Plané až k Čertově stěně. K samotné řece měl jistě velmi kladný vztah, což dokládá např. pasáž z povídky *Hvozd*. „Je to také voda, ale přívětivá, totiž lesknoucí se stuha Vltavy, jak se jeví, díváme - li se na ni z vrcholu téhož lesního pásma,⁴⁶ ale ve vzdálenosti asi deset hodin chůze odtud směrem k východu slunce. Mlhavě modrými lesními hřbety ještě zářivější, vine se tu sevřená zákruty údolí, zdaleka viditelná, zprvu jako světelná nitka, potom jako vlající ztužka, a nakonec jako široký stříbrný pás kolem vykroužených lesních zákoutí - potom, než znovu svlaží černé kořeny jedlí a borovic, vytryskne na chvíli do rozjasněného údolí, jež se jako něžné oko otvírá v temnotě kolem dokola kolem truchlících lesů. - Údolí přináší spěchající lesní vodě v ústřety pohostinná pole a zelené louky, a na jedné z nich jako na sametové podušce malou osadu s krásným jménem Frymburk.“⁴⁷

Biologické přírodě v rodném kraji a jejím popisům věnoval Stifter mnoho řádek. Jeho láska k domovským lesům, loukám, potokům a jezerům je vyjádřena podrobným popisem v mnoha dílech. Popis Lesa se nachází v povídce *Hvozd*. „Husté lesní porosty z jednotvárných smrků a borovic vedou zprvu dlouhé hodiny

⁴⁴ Stifter, A.: *Hvozd*. České Budějovice 1968, s. 119.

⁴⁵ Týž, s. 575.

⁴⁶ Lesního pásma kolem Vítkova Kamene.

⁴⁷ Stifter, A.: *Horský křišťál*. Praha 1978, s. 448.

vzhůru z vltavského údolí, potom přijde, stoupajíc mírně proti proudu potoka vytékajícího z jezera, otevřená krajina; ale je v divokém zvrstvení roztrhána úžlabinami, netvoří ji nic, než země černá jako uhl, pochmurné smrtelné lože tisícileté vegetace, na němž leží spousta jednotlivých žulových koulí, odrážejících se od svého podkladu jako vybledlé lebky, ježto jsou obnaženy, umyty a do kulata uhlaženy deštěm.⁴⁸ Dále uvedme popis horského potoka. „Jezerní potok má hnědou železitou vodu, ale tak průzračnou, že se bílý písek jeho dna třpytí na slunci jako červenavě probleskující zrnka zlata.“⁴⁹ Popis lesního pláně je zaznamenán ve Vesničce na pláni. „Bylo zde poněkud vyvýšené místo, na němž se šedý kámen, rovněž spolumajitel planiny vyskytoval hojněji a stoupal do výše; ba vytvářel přečnávající deskou na vrcholku dokonce něco jako přístřeší a řečnickou tribunu.“⁵⁰ Při popisu této planiny nezanedbá Stifter ani nejmenší detaily. „Potom zde byly podivuhodné květinčky, hořící červánky nebo oblázky svítící nebeskou modří mezi prosluněnou travou a kamením, nebo ty nespočetné maličké vyrážející mezi jalovcem, jež otvíraly zobáček se žlutým jazýčkem uvnitř - nejedna jahoda se tu vyskytla, i dva malinové keře, a dokonce tu byl, vyrůstaje mezi kameny, dlouhý prut ořeší.“⁵¹ Spisovatel vnímal přírodu také v jejích proměnách; léto bylo pro lidi symbolem lehčích časů a zima naopak těžších. „Léto bylo nadmíru příznivé, že takové dávno už nikdo v našich lesích nezažil. Někdy následovala za sebou celá řada dní, jeden krásnější než druhý a objevily - li se někdy mraky, pak sloužily jen k ozdobě nebe, neboť ve dne se skvěly jak ze stříbra a z drahých kamenů a večer stály nad lesy, kopci a polní úrodou v ohnivých stuhách a závojích. A protože sněhové spousty jen pomalu roztávaly, nenastalo přes to, že dlouho nepršelo, žádné sucho, ale z hluboké vlhkosti uvnitř půdy se rozzelenaly naše lesy a pole, až se člověku srdce smálo, a prameny a potoky v údolích poskakovaly v rychlém toku, aniž voda opadla, jako kdyby byly znovu tajemně napájeny duchy či anděly.“⁵² Stifter se často věnuje samostatnému přírodnímu úkazu; v *Kronice našeho rodu* např. na zhruba deseti stránkách popisuje šumavské mrznoucí mrhlení v únoru.

⁴⁸ Stifter, A.: *Horský křišťál*. Praha 1978, s. 53.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž, s. 27.

⁵¹ Tamtéž, s. 28.

⁵² Týž, s. 160.

Stifter považuje za důležitou nejen biologickou přírodu rodného kraje, ale také přírodu kulturní. Teprve člověk, který tuto biologickou krajinu nahlíží a zkoumá, jí dává jiný rozměr. Příroda v básnickově domovině není nikdy oddělena od člověka, od jeho historie a kultury. V přírodě můžeme nalézt objekty vybudované člověkem, které jsou většinou sakrální. Příroda a Bůh žijí v kraji Adalberta Stiftera vedle sebe v hluboké harmonii. V *Popsané jedličce* je popsáno několik těchto objektů. „Nejvýznamnější z nich je Křížový vrch, jenž se zvedá hned za Horní Planou, je zbaven lesa, jímž býval kdysi pokryt, a své jméno má od krvavě červeného kříže, jenž stojí na vrcholu.“⁵³ Ve stejné povídce vystupuje studánka, která má zázračnou léčitelskou moc a zároveň představuje v přírodě se projevující božský mravní princip, který ukazuje člověku správnou mravní cestu.⁵⁴ Významná je pro přírodu samotná lidská tradice; lidé dávají pro lepší orientaci místům v přírodě názvy, aby se v ní jednak lépe orientovali a aby jí tak zároveň vzdali hold.

Podle Stiftera je velmi důležité, aby dítě poznávalo krajinu svých předků v celé její celistvosti. Zde se nabízí rozhovor dědečka s vnukem v povídce *Žula*.

„To je život lesů. Ale podívejme se také z lesů ven. Můžeš mi říci, co je to za bílé budovy, které vidíme tady mezi těmi dvěma kmeny srostlé borovice?“

„Ano dědečku, to jsou Prámské Dvory.“

„A od nich dále nalevo?“

„To jsou domky v Bližší Lhotě a v Další Lhotě.“

„A ještě dále nalevo?“

„To je Zvonková.“

„A dál směrem[...]"⁵⁵

Adalbert Stifter svůj rodný kraj velmi miloval, nejlepším důkazem jsou jeho literární a malířské práce, které si odtud berou mnohou inspiraci. Tradiční hodnoty, které celý život vyznával, si odnesl právě odsud.

⁵³ Stifter, A.: Hvozď. České Budějovice 1968, s. 122.

⁵⁴ V povídce *Popsaná jedlička* vystupuje mladý dřevorubec, který má v úmyslu zavraždit svého soka v lásce, předtím však uvidí ve studni obraz panny Marie, který ho přiměje odejít v poklidu domů a čin nevykonat.

⁵⁵ Stifter, A.: Horský křišťál. Praha 1978, s. 579.

2.4 Shrnutí kapitoly

Adalbert Stifter byl bezpochyby nejvýznamnějším rodákem současného lipenského kraje. Byl nejen skvělým literátem a malířem, ale také výborným pedagogem, filozofem a hlavně člověkem. Přes velkou pracovní vytíženost a pohnutý životní osud dokázal vytvořit rozsáhlé literární dílo, které oslovuje čtenáře i 150 let po jeho smrti. Témata jeho děl jsou velmi aktuální v současnosti, kdy na jedné straně dochází k velké devastaci přírody i tradičních hodnot vinou logiky peněz a konzumu, na druhé se mnozí lidé stahují z přetechnizovaných měst do klidných šumavských míst, aby tak zajistili kvalitnější život pro sebe i své děti.

Básník Šumavy ztělesňuje všechny hodnoty, které byly v jeho rodném kraji ve 20. století zle pošlapány diktátorskými režimy. Bylo by dobré, aby byl jeho odkaz udržován a sám Stifter by měl být se svými světoobčanskými stále připomínán jako vzor moderního evropského humanisty.

3 Násilné vysídlení sudetských Němců a s tím související kulturně-společenské změny v Horní Plané, Černé v Pošumaví, Frymburku a na Lipně

3.1 Odsun sudetských Němců jako tragické vyústění česko-německých vztahů v českých zemích

Soužití Čechů a Němců u nás začíná již ve 12. století, kdy přicházejí na pozvání českých panovníků, knížecích rodů a církevních institucí první němečtí řemeslníci a obchodníci osídlit české a moravské pohraničí. Německá kolonizace znamenala pro zemi hospodářský a kulturní pokrok. Ve větší míře sem němci přicházejí později ve 13. a 14. století. Na Šumavě zaznamenala německá kolonizace největší rozmach od šestnáctého do poloviny 19. století, kdy se zde začalo ve velké míře těžit dřevo.

Roku 1526 připadly české země pod vládu Habsburků, čímž se staly součástí dunajské monarchie až do jejího rozpadu. Dalším důležitým bodem pro vývoj vztahů obou národů je bitva na Bílé hoře roku 1620. Tato událost byla Čechy velmi chybně interpretována jako národní prohra českých stavů proti habsburské, německé zlovůli. Německý národ tyto události nikdy takto nechápal a mnozí sudetští Němci nerozuměli při událostech odsunu větě z úst Čechů „Bílá hora odčiněna.“⁵⁶ Události po bitvě na Bílé hoře přinesly pro oba národy mnoho špatného, kulturní i hospodářskou krizi, náboženskou perzekuci ze strany katolické církve a mizení češtiny z veřejného života, českému národu však rozhodně nehrozil zánik.

Ačkoli docházelo v dějinách mezi oběma národy ke sporům, do roku 1848 byly většinou všechny sváry řešeny mírovou cestou. Konkurence mezi oběma národy, kdy „Češi se snažili dokázat, že jsou lepší, než Němci, a naopak“,⁵⁷ byla zdravého rázu a pohraničí tato soutěž prospívala. Se vznikem novodobého nacionalismu českého i německého však došlo k tomu, že vývoj českých zemí byl až do rozpadu rakousko - uherské monarchie poznamenán národnostními spory.

⁵⁶ Hedvika Klementová, 80 let, Frymburk, 13. 3. 2009.

⁵⁷ Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.

Po konci první světové války byly oblasti, ve kterých žili z valné většiny němečtí obyvatelé, přiřazené k nově vzniklému Československu. Němečtí obyvatelé však s tímto přiřazením nepočítali, nechtěli jej a tajně doufali, že budou přiřčeni k Rakousku. Důkazem je, že téměř okamžitě po vytvoření státu vznikla v listopadu roku 1918 tzv. Šumavská župa⁵⁸ (Böhmerwaldgau), která vyhlásila nezávislost na československém státu. Představitelé této župy doufali, že jim při realizaci jejich věci pomůže několik set vojáků rakouské a bavorské armády, kteří setrvali v pohraničí. Vojenské ani politické podpory se jim však nedostalo, čehož využily československé úřady a poslaly do pohraničí pluk československé armády za účelem nastolit pořádek všemi možnými prostředky. Německý odpor byl rychle zlomen⁵⁹ a zástupci šumavských obcí podepsali dohodu o podřízení se československé státní moci. Od této chvíle začal sílit vliv Čechů v kraji. Jako protiváha *Spolku šumavských Němců* rozšířila svou činnost *Národní jednota pošumavská*, která podporovala český spolkový život a turistiku. V celém německém pohraničí začali více působit Češi; byli sem dosazeni čeští státní úředníci, příslušníci finanční stráže, celníci a četníci. Začaly se také budovat české školy. Německý jazyk byl vyřazen z úřední správy a němečtí obyvatelé, který tvořili téměř třetinu obyvatel Československa, byli Čechy přehlíženi a lehce diskriminováni.

Němci žijící v českém pohraničí díky svému počtu tvořili na politickém poli velkou voličskou základnu. Německá politická reprezentace se ve dvacátých letech rozštěpila na dvě části. První skupina, kam patřili např. němečtí sociální demokraté, křesťanští sociálové a agráři, se podílela na chodu republiky a druhá, nacionalisticky orientovaná, vystupovala nepřátelsky vůči Čechům.

Hospodářská krize ve třicátých letech nejvíce postihla právě pohraničí, tedy hlavně německé obyvatelstvo. Většinu nezaměstnaných v republice tvořili sudetští Němci. Česká politická reprezentace tomuto velikému problému nevěnovala pozornost, čímž vzbudila v německých obyvatelích pocit, že se jich snaží zbavit. Tím bylo posíleno německé nacionalistické smýšlení a celé situace zneužily radikální fašistické skupiny. Roku 1935 vyhrává v Sudetech ve volbách přesvědčivě strana Konrada Henleina Sudetoněmecká SDP (Sudetendeutsche Partei), která nalákala německé obyvatelstvo na sliby o zlepšení životní situace po připojení k Německu.

⁵⁸ Sídlem župy se stal Český Krumlov a prapory této skupiny byly umístěny v Rychnově nad Malší, Rožmberku, Vyším Brodě a Frymburku, regionálně to tedy částečně koresponduje s mojí prací.

⁵⁹ Při obsazování Frymburku a Horní Plané došlo k ozbrojenému střetu a padlo několik výstřelů.

Henleinova strana se později stala v podstatě odnoží Hitlerovy NSDAP. Českoněmecké vztahy se začínají vyostřovat a vzniká neopodstatněná nenávist i mezi prostými lidmi obou národů.

Roku 1938 dochází k drastickému vyřešení česko - německých vztahů. Mnichovská dohoda rozhodla o přičlenění Sudet k německé říši. Mnichovskou dohodu však nemůžeme akceptovat jako platný politický akt, protože se evidentně jedná o agresi nacistického Německa vůči demokratickému Československu. Tato událost je rovněž klíčovým bodem v životě tehdejšího prezidenta Československa Edvarda Beneše, protože na něm záviselo, zda budou Sudety proti německé agresi bráněny. Rozhodl se spolu s vládou republiky vydat území bez výstřelu; jeho další politické kroky budou už navždy podmíněny tímto rozhodnutím. Po „Mnichovu“ jsou všichni Židé a mnozí Češi nuceni z pohraničí odejít. Ve smíšených rodinách se členové ze strachu z vyhnání hlásí k německé národnosti, němečtí sociální demokraté a komunisté, duchovní a vůbec všichni odpůrci fašistického režimu jsou perzekvováni.

Československá republika byla po Mnichovu silně oslabena a následujícího roku v březnu obsadila německá vojska zbytek země. Vznikl tak Protektorát Čechy a Morava. Německo téhož roku rozpoutalo druhou světovou válku, nestrašnější čin v dějinách lidstva. Mnozí sudetští Němci ji zpočátku vítali, když však na vlastní kůži zažili veškeré její hrůzy, rychle z nich nadšení z války vyprchalo. Dospělí muži a později i chlupci mezi sudetskými Němci narukovali do armády a mnoho jich ve válce padlo. Pohraničí poskytovalo ke konci války útočiště pro vojáky prchající z Východu a obyvatele vybombardovaných měst v Německu. Nutno podotknout, že mnoho odpůrců Hitlerova režimu ze Sudet zemřelo za války v koncentračních táborech.

Po skončení války se prezident Beneš a další představitelé nekomunistického odboje se snažili prosadit úplné vysídlení německého obyvatelstva z území České republiky. Tento plán již platí od počátku čtyřicátých let. Tím je ještě více posílena nenávist Čechů vůči Němcům. V prvních měsících po válce je brutálním způsobem odsunuto několik set tisíc sudetských Němců. Ti se v této době nemohou dovolat pomoci nikde. Reakcí na tyto události je Postupimská konference, která formálně odsun posvětila, aby tak zamezila dalšímu násilí.

Odsun sudetských Němců musíme stejně jako mnichovskou agresi z dnešního pohledu odsoudit. Kolektivní vina neexistuje, a pokud chtěli Češi potrestat válečné zločince, měli je posuzovat jiným kritériem, než je jazyk, kterým hovořili. Vyhnání tří milionů lidí z vlasti na principu kolektivní viny a zkonfiskování veškerého německého majetku na základě prezidentských dekretů nemá u nás ve dvacátém století obdoby. Bylo spácháno mnoho utrpení a bolesti, které byly provázeny i ztrátami na lidských životech⁶⁰, které se nedají vzít zpět, a zároveň byla pro stát nenávratně zlikvidována velká ekonomická a kulturní základna. Vyhnání sudetští Němci neměli v Německu kam jít a často se potýkali s nevraživostí svých soukmenovců. Těžko si dokážeme představit, jak smutné je ztratit domov, pokud tuto zkušenost nemáme, ale je třeba mít na paměti, že událostmi po druhé světové válce jsme my, Češi upřeli svým mnohaletým sousedům základní lidské právo: právo na domov a vlast. A to je pro náš národ mementem, aby se nic podobného více neopakovalo. Odsun nemůže být ospravedlněn ani hroznými zločiny, které v českých zemích spáchali nacističtí zločinci. V dobových poměrech po strašné válce a v hrůzách německé okupace může být pouze pochopen.

⁶⁰ Sem musíme připočíst také počet starých a nemocných lidí, kteří nepřežili transporty a sebevraždy těch, kteří do nich nenastoupili.

3.2 Horní Planá v letech 1945-1947

S vysídlením byly zpřetrhány všechny vazby s městem i krajem. V Horní Plané, kde přes 90% obyvatel tvořili Němci, nezůstal doslova „kámen na kameni“. Kulturní a ekonomické škody byly veliké. Do odsunu fungovalo přímo ve městě mnoho institucí, škol, správních orgánů i zájmových organizací a udržovalo se mnoho kulturních tradic a svátků. Zde je tedy souhrn těchto věcí, které vzaly v Horní Plané s odsunem za své.

V Horní Plané jako v okresním městě fungovaly tyto úřady a instituce: okresní soud, okresní úřad, okresní zastupitelstvo, berní úřad, notářství, četnictvo a státní policie a zaopatřovací stanice. Ta měla na jeden den zajistit zaopatření žebráků, pokud prokázali předchozí pracovní činnost předtím, než upadli do nouze.

Obecná škola stála na náměstí v domě č. 3 a stála zde pravděpodobně již od 14. Století. Koncem 19. století se místním povedlo prosadit zřízení Chlapecké měšťanské školy.⁶¹ Byla to krásná budova s velkými obdélníkovými okny a dvěma vikýři. Budova stála v Komenského ulici č.179.⁶² V Horní Plané se počátkem dvacátého století postavila Řemeslnická pokračovací škola, která byla nejprve určena pouze chlapcům, ale později i děvčatům. „*Návštěvnost byla od začátku dobrá, zprvu bylo vyučováno po dva dny v týdnu od 17 do 19 hodin a v neděli 4 hodiny. Od roku 1920 se vyučovalo ve čtvrtek místo v neděli a dva dny v týdnu od 16 do 18 hodin. Škola byla dvouletá.*“⁶³ Poslední velmi významnou školou byla ve městě Zemědělská odborná škola. Tu navštěvovali žáci od Volar po Vyšší Brod, tedy v rozsahu nějakých sedmdesáti kilometrů. O tom, jak těžké bylo v tomto kraji něco vypěstovat, či chovat píše také Adalbert Stifter. Přes vysokou nadmořskou výšku se v této krajině podařilo Němcům zajistit kvalitní zemědělskou výrobu. Díky zemědělské škole se podařilo ve třicátých letech zřídit kvalitní chovy dobytka a stabilní mléčnou výrobu. Absolventi této školy přešli na nové hnojící metody, byly postaveny světlé stáje, žumpy na močůvku a seníky na lukách. „*Pro zlepšení chovu byli dovezeni býci*

⁶¹ Jagr, S.: Historie městysu Horní Planá a přifařených obcí. Černá v Pošumaví 1995, s. 71.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž, s. 74.

z dobrého švýcarského chovu. Úspěch byl překvapující.“⁶⁴ Rovněž zde stála malá česká jednotřídní škola, ve které vyučoval několik žáků Karel Dražský. Tento český učitel po „Mnichově“ odešel.

Zemědělství bylo díky šikovnosti a pracovitosti zdejších lidí ve výborném stavu a bylo nejsilnějším ekonomickým faktorem kraje. Z po staletí kultivovaných polí rostly kvalitní traviny, a tak zde byly pro chov dobytka výborné předpoklady. Ke zkvalitnění chovu přispívala místní připouštěcí stanice. Maso ze šumavských volů a mladých býčků bylo vyhledávaným zbožím na českých i německých trzích. „*Chov skotu byl tak rozvinutý, že na 1000 obyvatel kraje připadlo 868 kusů dobytka.*“⁶⁵ Neméně kvalitní bylo rovněž mléčné hospodářství, které po první světové válce přineslo kraji značný obnos peněz. Dokonce někteří hospodáři si mohli dovolit obstarat kameninové obložení stájí, a tak tyto budovy byly i krásné na pohled. Město ve dvacátých letech jednou vyhrálo celostátní cenu za nejlepší mléčné výrobky a na soutěžích tohoto typu zaujímal vždy přední pozice. Roku 1943 byla v městě vystavěna nová mlékárna, která byla nejmodernější v celém kraji.⁶⁶ Rostlinná výroba nebyla kvůli místním podmínkám tak rozvinutá. Půda byla kamenitá, a proto ji bylo třeba často překopat motykami a kamení vybrat. Nejrozšířeněji pěstovanou plodinou bylo žito, dále ječmen, oves, brambory, hrách, len, bílé zelí a krmiva pro zvířata: jetel, vikev, lupina, lucerky. Obilí se v kraji nedařilo, bylo jím oseto jen asi 1% zemědělské půdy.⁶⁷ Zemědělci a chovatelé v Horní Plané byli dobře organizovaní a zajistili několik institucí pro vzájemnou výpomoc v případě požárů a jiných neblahých skutečností.

Řemesla byla až do odsunu značně rozvinutá. Němečtí řemeslníci různých odvětví měli své vlastní spolky, které jim dávaly pocit sounáležitosti; měli často vlastní vlajky, pokladnu a uniformy. Nejčteněji zastoupenými řemeslníky v Horní Plané byli tkalci. Dále řezníci, pláteníci, pekaři, mlynáři, obuvníci, mlynáři, kováři a koláři.⁶⁸ Řemeslníci se šestkrát do roka scházeli na výročních trzích. Letitou tradici měly také trhy dobytčí, které se uskutečňovaly každý čtvrtek.

⁶⁴ Jagr, S.: Historie městysu Horní Planá a přifařených obcí. Černá v Pošumaví 1995, s. 75.

⁶⁵ Jagr, S.: Historie městysu Horní Planá a přifařených obcí. Černá v Pošumaví 1995, s. 86.

⁶⁶ Tamtéž, s. 88.

⁶⁷ Tamtéž, s. 86.

⁶⁸ Tamtéž, s. 75.

Až do odsunu fungovalo v Horní Plané lesní ředitelství, které zde nechal zřídit na začátku 20. století kníže Schwarzenberg. Pod něj spadaly revíry od Českých Žlebů a Stožce až po Svatý Tomáš. Správa místních lesů byla do druhé světové války vzorová, jezdili se sem přiučit lesníci nejen z republiky, ale dokonce i z Japonska a Spojených států Amerických.

V obci fungovala také od roku 1913 až do odsunu malá tepelná elektrárna. Od této doby byl městys plně elektrifikován. „*Vytápěno bylo surovou naftou. Celé dílo bylo zhotoveno z nejlepšího materiálu a velice dobře se osvědčilo.*“⁶⁹

Od devatenáctého století fungoval spolek dobrovolných hasičů, který byl členem jihočeské hasičské župy. Členem se mohl stát každý občan a každý pak měl povinnost sloužit instituci v rámci svého řemesla. Organizace měla do odsunu 25 členů.⁷⁰ Dobrovolní hasiči v Horní Plané byli dobře vybaveni, vlastnili dvě velké požární stříkačky, tři ruční požární stříkačky, několik věder na vodu, háků a osm požárních žebříků.

Tradiční společenskou institucí byl v Horní Plané hostinec U *Zeleného tkalce*, který byl až do roku 1946 nejznámějším a nejvyhledávanějším restauračním zařízením v kraji pro svou výbornou kuchyni a tradiční taneční zábavy. Kino bylo umístěno nad náměstím ve velké hale. Zajímavou a krásnou kulturní institucí bylo i *Šumavské muzeum* zřízené v roce 1922. Na něj vzpomíná slovy i rodák z nedalekého Hodňova, Němec Jan Stinny. „*To bylo krásné muzeum. Tam bylo všechno. Všechna zvířata, která tu žila, a poslední zastřelený šumavský medvěd; po Schwarzenbergovi kočár; celá historie kraje, řemesla, historická nářadí.*“⁷¹

Toto je tedy soubor institucí, organizací a budov, které přestaly po odsunu fungovat.

Hornoplánští obyvatelé pamatovali i na svého nejslavnějšího rodáka Adalberta Stiftera. Roku 1877 byl odhalen Stifterův pomník na Plešném jezeře. Roku 1903 se občanům města podařilo z různých zdrojů získat obnos na jeho další pomník, který byl vztyčen na kopci Dobrá voda nad Horní Planou. Jedná se o 230 centimetrů vysokou Stifterovu sochu ze slitiny mědi a bronzu. Od dvacátých let začal také fungovat *Institut Adalberta Stiftera*. Jeho členové se snažili různou činností uchovávat vzpomínku na slavného rodáka.

⁶⁹ Jagr, S.: Historie městyse Horní Planá a přifařených obcí. Černá v Pošumaví 1995, s. 90.

⁷⁰ Tamtéž, s. 102.

⁷¹ Jan Stinny, 78 let, Horní Planá, 20. 3. 2009.

Události po konci druhé světové války byly tragickým vyústěním česko – německých vztahů. Na jaře roku 1945 bylo jasné, že Německo vyjde z války jako poražený stát. V dubnu téhož roku došlo v Horní Plané k smutné události. Dne 8. dubna 1945 zde totiž proběhl pochod smrti válečných zajatců, který směřoval z Želnavy na Černou v Pošumaví a dále na Vyšší Brod a Horní Dvořiště. „O vyčerpanosti a zuboženosti zajatců svědčí fakt, že trasu Horní Planá - Černá v Pošumaví, absolvovali za 11 hodin. Za Horní Planou bylo zastřeleno a zakopáno 6 zajatců, před vlakovým nádražím v Hůrce další 3.“⁷² Dohledem nad vězni byl pověřen hornoplánský občan Johann Janak, který byl později jako příslušník NSDAP zajat, souzen a roku 1947 popraven. Těsně před koncem druhé světové války se do města stahovali uprchlíci z bombardovaných měst rakouských a německých, stejně jako vojáci wehrmachtu, kolaboranti z Rumunska, Slovenska a Maďarska a několik příslušníků SS stahujících se před sovětskou armádou. Domy ve městě byly často plné těchto uprchlíků a kvůli špatnému zásobování vyvolala tato situace nespokojenost místních obyvatel.

Americká armáda přijela do Horní Plané v odpoledních hodinách dne 5. května. Město se vzdalo bez odporu, místní obyvatelé už z války dávno vystřízlivěli, a tak dokonce starosta Horní Plané Franz Ladek, místní lékárník, se třikrát za Američany do Zvonkové vypravil, aby město obsadili a nedocházelo tak k zbytečnému krveprolití. Jediná komplikace spočívala v tom, že příslušníci německé domobrany odstřelili dřevěný silniční most přes Vltavu. Američané však překročili řeku opodál na schůdnějším místě. Dozorem nad městem byl pověřen major Harding, který na situaci v kraji vzpomíná jako na veliký chaos, kdy bylo třeba oddělovat civilisty od vojáků, zřizovat civilní tábory a posílat denně tisíce uprchlíků zpět na Východ. Ti pochopitelně kladli odpor. Čtvrtého června 1945 přijeli do města také první Češi. Bylo to 22 četníků, kterým velel Josef Petr.⁷³ Ten později jako věrný příslušník komunistické strany popisoval Američany jako lidi, kteří se okamžitě spřáhli s nacisty a nenechali je vykonávat jejich „spravedlnost.“ Major Harding znemožnil českým četníkům domovní prohlídky a osobní šacování. Američané se pravděpodobně chovali k hornoplánským občanům vlídně. „Američané se chovali velmi korektně. Z jejich kuchyně, která se nacházela v »Puit«, dostal kdejaký Němec

⁷² Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967, s. 3.

⁷³ Tamtéž, s. 4.

*něco k jídlu nebo mohl získat mýdlo nebo cigarety za praní a žehlení uniform. Dětem dávali vojáci čokoládu. Můj otec vyměnil část své sbírky známek za trochu kávy, kterou jsme museli dát za palivové dříví. Zásobování bylo přece zhroutené.*⁷⁴ Na toto období a na chování amerických vojáků vzpomíná slovy i paní Věra Sarauerová, která přišla do Horní Plané z Prahy na výpomoc pohraničí v červnu roku 1945 jako jedna z prvních Češek. *„Byly jsme poslední v autobusu, nejdál dojely do Plané. Tak mě tady s mojí kamarádkou vysadili. A my jsme byly trochu vyplašené; v Praze tam se nemohl člověk před Rusy moc ukazovat a tady Američani chodili s těmi německými děvčaty o sto šest; nás si nikdo nevšiml.*⁷⁵ Do podzimu roku 1945 se americká armáda stáhla a němečtí obyvatelé Horní Plané, kterých zde žilo kolem 1500, zůstali v rukou Čechů.

Situaci po odchodu americké armády v roce 1945 popisuje rodačka z Horní Plané Maria Harding a lze si představit, že obdobná situace nastala v celém kraji a pravděpodobně v celých Sudetech. *„Na radnici teď vládla komunistická diktatura. Obecní komisařství se nyní nazývalo Národní výbor. Mnozí sociální demokraté, kteří trpěli za Hitlera, denuncovali teď fašisty. Bylo málo tolerance. V Horní Plané vznikl pracovní úřad, kde byli registrováni všichni mladí práceschopní lidé a ti pak byli posíláni na práci k sedlákům nebo do továren. Maso se nedalo koupit. Mohli jsme si obstarat pouze kosti. Museli jsme nosit bílé pásky a mohli jsme se svobodně pohybovat jen do vzdálenosti dvaceti kilometrů. V Horní Plané a okolí byl jen jeden lékař (MUDr. Friedrich). O každém zločinu, který spáchali Němci, referoval nepřátelský tisk po celém světě, nebylo ale zveřejňováno nic o tom, co se se sudetskými Němci nyní děje.*⁷⁶ Čeští četníci se často k místním obyvatelům chovali krutě, šacovali je, brali si drahé věci; každého, kdo mluvil německy, považovali za fašistu. Na místní německé obyvatelstvo vzpomíná učitelka Věra Sarauerová. *„Ubytovali nás u Němců; dostali jsme u nich jeden pokoj. Měli jsme z nich ze začátku strach, proto jsme první noc přirazily skříňku ke dveřím, ale nebylo proč se bát, oni byli hrozně hodní a slušní. Ti prevíti tu asi nějakí byli, ale ti už byli dávno za kopečkama. Zůstali tu ti, co byli vůbec rádi, že jsou rádi. Nemohla jsem si na ně stěžovat, s některými jsem mluvila, s některými se i znala, protože můj muž tu*

⁷⁴ Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967, s. 4.

⁷⁵ Věra Sarauerová, 81 let, Horní Planá, 3. 3. 2009.

⁷⁶ Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967, s. 5.

s nimi žil; pro ně on byl Sep.“⁷⁷ Nastala vlna likvidace všech německých kulturních památek a pomníků; německy psané štíty byly strhávány. Tuto situaci komentuje ústně Jan Stinny. „*Tehdy to všechno strhávali a odváželi a dnes to hledají.*“⁷⁸ Zajímavostí je, že pamětní deska na rodném domě Adalberta Stiftera zůstala zachována, protože byla v této době zarostlá břečťanem a zůstala tak Čechům skrytá. Smutnou skutečností je však fakt, že pro první Čechy ve městě byl Stifter jen další Němec, jehož bylo záhodno odstranit. Místní německé školy přestaly fungovat. Němečtí obyvatelé byli zbaveni občanství, v budově spořitelny na náměstí bylo zřízeno kino, kde se němečtí lidé museli povinně účastnit promítání filmů o zvěrstvech Hitlerova fašistického Německa.

„*V červenci se vrací učitel Karel Dražský a třetího září jdou děti do české školy, prozatím jen obecné. Do národní zprávy jsou převzaty železářský obchod, koloniál a drogerie, pekařství, sedlářství, autodílna, kolářství, řeznictví, holičství, kadeřnictví, klempířství.*“⁷⁹ K vyučování na vyšších stupních základní školy chyběli kvalifikovaní pracovníci. Budova měšťanské školy navíc byla v hrozném stavu, okna byla rozbitá, elektrické obvody poškozené a v jejích prostorách odpadky nejrůznějšího druhu. V této budově měli totiž ubytováni američtí vojáci. Čeští učitelé, kteří sem přišli a situaci viděli, radši urychleně tento kraj opustili. V roce 1945 již proběhly první odsuny, které se týkaly asi 250 obyvatel⁸⁰, včetně hornoplánského starosty Franze Ladka. Shromaždiště bylo na náměstí, odkud byli Němci odesíláni do Českého Krumlova a odtud vlaky přes Plzeň do Německa. První, kdo museli odejít, byli řemeslníci a živnostníci, protože jejich dílny a pracoviště mohli chvíli stát, než jejich místa zaujmou lidé z vnitrozemí Čech.

Zároveň s odsunem začalo tedy probíhat postupné dosídlování kraje. Prvními dosídlenci byli řemeslníci, bezzemci, několik živnostníků, a prodavačů. Byli převážně z Bukovska a Prachaticka. Všichni tito Češi byli lidé chudí a doufali, že si příchodem do kraje polepší. Horní Planá je zajímavá tím, že na rozdíl od ostatních obcí v regionu byli i v pozdější době dosídlenci převážně Češi. Dosídlování však probíhalo velmi pomalu a některé vyprázdňené domy po původních obyvatelích začaly chátrat. Mnozí tito Češi neměli k šumavskému kraji dobrý vztah, a proto zde

⁷⁷ Věra Sarauerová, 81 let, Horní Planá, 3. 3. 2009.

⁷⁸ Jan Stinny, Horní Planá, 20. 3. 2009.

⁷⁹ Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967, s. 7.

⁸⁰ Tamtéž, s 11.

setrvali chvíli a vrátili se zpět, odkud přišli, nebo se po smrti nechali pochovat v místě rodiště. Ještě roku 1945 se mezi prvními dosídlenci utvořily první politické strany. Fungovala zde strana sociálně demokratická, která byla v této době nejčetněji zastoupená, národně socialistická, komunistická a lidová.⁸¹

Hlavní vlna odsunu v Horní Plané probíhala v roce 1946 a 1947. Byly přesně stanoveny limity, kolik lidí se musí v kterou dobu odeslat pryč. Odesílalo se téměř týdně. Před transportem museli zdejší Němci sepsat seznam majetku, z něhož si nesměli ponechat žádné cennosti. V hornoplánské kronice je uveden vyhošťovací rozkaz adresovaný Ludwigu Petschlovi. Část z něj stojí za to citovat. „*Ze zanechaného majetku je třeba zhotovit seznam ve třech exemplářích. Jeden bude předán příslušníkovi českého národa, který bydlí v domě nebo v sousedství. Tento převezme zodpovědnost za váš veškerý majetek a hospodářství. Ohlásíte adresu tohoto příslušníka českého národa. Ponechaný majetek tak zůstane ve vašem bytě do rozhodnutí MNV. Oba zbývající seznamy vezmete s sebou. Veškeré klenoty, peníze, stejně jako vkladní knížky odevzdáte se zvláštním seznamem. Klíče bytu a domu opatříte štítkem z lepenky, na němž uvedete jméno a adresu a odevzdáte v obálce. Upozorňujeme zvláště důrazně, že ze svého majetku nesmíte nic prodat, darovat nebo zapůjčit. Neuposlechnutí této výzvy bude co nejpřísněji potrestáno.*“⁸²

Jak hrozivá situace to pro místní byla, si můžeme představit dnes jen těžko. Lidé, kteří v tomto kraji po staletí žili, a v duchu Stifterových ideálů ho zvelebovali, museli najednou svou vlast a své domovy takto násilně opustit. Někteří z pamětníků těchto událostí sepsali paměti na průběh odsunu jako např. Alfred Poidinger. „*Je 17. srpna 1946. V tento den vychází také pro nás slunce na Šumavě nad naší vlastí naposledy. Strýc vyvádí voly ze stáje a zapřáhá je. Já se ještě jednou dívám zpět do jizby. Zde jsem se narodil [...] Nástěnné hodiny jsme nechali viset na zdi. Matka zastavila kyvadlo, protože pro nás čas v našem domově uběhl [...] Pomalu kodrcá žebříňák po silnici nahoru do Zvonkové. Mnoho generací našich předků již šlo po této cestě v radosti i bolesti, ale vyhnání z domova se ještě nikdy nekonalo [...] Když mi bylo šest let, přišli k nám bavorští vojáci a o šest let později Američané. My jsme ale nechtěli nic, než žít v míru, jako všechny generace před námi, které obývaly tento dům. A vzpomněl jsem si na ten den, kdy jsem se zúčastnil s ostatními dětmi v našem*

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967, s. 14.

*kostele mše na rozloučenou a že Bůh ví, co se s námi a naší zemí stane. Že tam, kde jsou nyní hroby našich mrtvých, vyrostou stromy ze země tak hustě jako v pralese a že uběhnou desetiletí, než opět člověk vstoupí do této země a že ti, kteří přijdou, svůj domov nepoznají. Ale Bůh stál mezi námi dětmi a chlapcem, který se vrátí opět jako muž s planoucím přáním v srdci obnovit zase kostel a hřbitov, aby se Bůh mohl opět vrátit do svého domu k radosti všech lidí, kteří se toho dožili.*⁸³

Z Horní Plané byli odsunuti téměř všichni, rozhodujícím kritériem, jak vidno, nebyla politické příslušnost ani skutky z minulosti, ale jazyk, kterým mluvili. Někteří z místních mohli setrvávat nadále ve svých domovech, ale jen z toho důvodu, že dosídlování neprobíhalo tak rychle, jak se předpokládalo. Byli to převážně zemědělci, aby měl kdo zaopatřovat dobytek a zvířata v hospodářství. Takto se někteří přímému odsunu vyhnuli. Např. rodina Jana Stinnyho, původně z Olšiny, která měla být roku 1947 zařazena do posledního transportu do Německa, zůstala na svém malém hospodářství, protože ještě nebyl nikdo, kdo by statek zabral a postaral se o dobytek. Na podzim téhož roku Jan Stinny vzpomíná takto: „*Přišel rumunský emigrant, Jmenoval se Tison; bylo to 13. listopadu a my jsme zrovna mlátili obilí. Postavil se na dvůr a říká: »Co vy mi tu mlátíte obilí? Zítřka v poledne musí být barák prázdný.« Tak jsme zastavili práci a museli jsme se vystěhovat. On přijel druhý den s žebříňákem, pár beden na něm měl a osm dětí. Padal sníh a děti byly bosé. To už měl čtvrtý barák vykradený. Říkalo se jim zlatokopové.*“⁸⁴ Z tohoto svědectví je zřejmé, že mnozí dosídlenci v kraji se svěřeným majetkem nakládali stejně jako s původními obyvateli. Rodina pana Stinnyho byla dále přesunuta do Českého Krumlova a odtud do Milevska. Do rodného kraje se vrátili až v šedesátých letech.

Dosídlenci utvářejí první zájmové spolky. Prvním je sbor dobrovolných hasičů. *Šumavské muzeum* ještě funguje, ale většina exponátů je již rozkradená nebo zničená. Z Českého Krumlova přichází nařízení, aby zbývající sbírky byly upraveny tak, aby vyhovovaly soudobým „zájmům“. Provoz zahajuje mlékárna, lnárna, lesní podnik, ale již ne zdaleka tak úspěšně. Živnostníci a obchodníci odtud často odcházejí, lidé v obchodech a dílnách se rychle střídají. V roce 1946 se také otevírá měšťanská škola.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Jan Stinny, 78 let, Horní Planá, 20. 3. 2009.

Následujícího roku se ekonomická i kulturní situace zhoršuje. Mlékárna produkuje stále méně, část státních lesů je postoupena vojenským lesům, *Šumavské muzeum* je v existenční krizi. Menší vesničky kolem Horní Plané pustnou. Mnohá venkovská stavení jsou již vybydlená. Takto tedy probíhal vývoj městečka Horní Planá v letech 1945- 1947.

3.3 Černá v Pošumaví v letech 1945-1947

V Černé v Pošumaví žilo po dlouhá staletí německé etnikum, Češi zde byli zastoupeni minimálně. Před druhou světovou válkou byli čeští lidé hlavně mezi železničáři a finanční stráží. Žilo zde pár českých hospodářů a řemeslníků. Po odsunu vzaly za své mnohé instituce, městečko začalo pustnout.

V Černé v Pošumaví byl stejně jako v Horní Plané značně rozvinuté zemědělství, na polích mezi Radslaví a Černou stály velké prosperující statky s rozsáhlými polnostmi. Místní němečtí hospodáři měli své organizace. Z živočišné výroby převládal chov dobytka, z rostlinné, pěstování lnu. Ten byl odtud po sklizni odvážen k dalšímu zpracování do Horní Plané. Zpracovávání lnu mělo vůbec v historii celého kraje dlouholetou tradici. Kvalitu produkce a pracovitost místních sedláků a hospodářů připomíná slovy Marie Lomecká. „*Za Němců to vše vypadalo krásně, pole upravená, stavení vymalovaná; měli ve všem pořádek.*“⁸⁵

Z řemesel Zde byli zastoupeni řezníci, sedláři, koláři, kováři, mlynáři ševci a pekaři. Pekařna v Černé v Pošumaví byla vyhlášena v celém kraji. Až do události roku 1938 zde žilo také několik židovských obchodníků, ti nejčastěji provozovali obchody s obuví a koloniály. Kvůli situaci, která po „Mnichově“ nastala, museli tito lidé kraj opustit, aby si vůbec zachránili život.

U cesty směrem na Bližnou byla postavena začátkem 20. století velká pila, která byla dobře mechanizovaná. Zpracování dřeva v místních rozlehlých lesích bylo obživou pro mnohé obyvatele Černé a přilehlých vesniček. Hned vedle pily stál pivovar, v jehož areálu rovněž fungovala limonádovna a výrobní šťáv. Na kvalitu šťáv vzpomíná paní Marie Lomecká slovy: „*Šťávy tam byly výborné, rybízové a malinové, a vše se to chladilo ledem.*“⁸⁶

Černá v Pošumaví byla také nejprůmyslovějším městečkem v okolí. Roku 1812 zde totiž byly zřízeny tuhové doly. Majitelem byl kníže Schwarzenberg a důl spadal společně s dolem v Českém Krumlově do *Schwarzenberského důlního podniku*. Grafitový důl v Černé poskytl práci pro mnoho lidí a roku 1930 zaměstnával 230 pracovníků. Těžní jáma umístěná mezi Černou v Pošumaví a Hůrkou byla hluboká

⁸⁵ Marie Lomecká, 85 let, Hůrka, 20. 3. 2009.

⁸⁶ Táž.

přes 100 metrů. Na povrchu stála chemická laboratoř, důlní dílna, lisovny a sušičky.⁸⁷ Tuha se tedy odtud exportovala jako hotový produkt. V místě dolu se rovněž zpracovávala rašelina⁸⁸, která se sem vozila z malých vesniček na pravém břehu Vltavy mezi Dolní Vltavicí a Frymburkem. Tato část kraje byla značně bažinatá a nacházela se zde rozlehlá rašeliniště. K tomuto účelu byla zřízena úzkokolejka vedoucí kolem Jestřábí; sloužila také k přepravě dřeva, písku, cihel a hlusiny.⁸⁹ Zdejší důl byl však také značným zásahem do místní krajiny. Štoly byly velmi dlouhé, vedly až pod obec Mokrá, čímž poddolovaly zdejší kopce. Přestože až do dvacátých let patřily grafitové doly v Černé k největším vývozcům tuhy na světě a hotové produkty se vyvážely do Drážďan, Magdeburgu i Vídně, v třicátých letech dvacátého století již byla téměř všechna tuha vytěžena a podnik se dostal do krize. Přesto však byl téměř 150 let významným faktorem místní ekonomiky.

Německá obecná škola stála nedaleko kostela. V blízkosti byla roku 1929 zřízena i česká škola. Nacházela se v přilehlé Hůrce nedaleko železniční stanice.⁹⁰ Fungoval zde rovněž sbor dobrovolných hasičů, který měl vlastní dechovou kapelu. Probíhaly zde poutě a masopusty a plesy různých zájmových organizací. Toto je tedy soubor institucí řemesel a podniků, které vzaly s odsunem, buďto hned, nebo posléze, za své.

Rok 1945 probíhal pro místní německé obyvatelstvo obdobně jako na celé Šumavě. Černá byla místem, přes které utíkali vojáci wehrmachtu, příslušníci SS a uprchlíci z Východu před sovětskou armádou. Němečtí vojáci vyčerpaní léty bojů a s jasným vědomím prohrané války odhazovali zbraně a vojenskou techniku. Rašeliniště kolem Černé a na pravém břehu Vltavy byly k tomuto účelu ideálním místem. Americká armáda přijela 6. května. Po příjezdu byly v okolí rychle zřízeny internační tábory pro německé vojáky a uprchlíky z Východu. Černá v Pošumaví byla místem, kde byli americkými vojáky zadržováni a odzbrojováni němečtí vojáci. „*Esesmany rovnou stříleli*“, vzpomíná ústně paní Marie Lomecká.⁹¹ Poválečná

⁸⁷ Dvořák, J.: K historii schwarzenberských tuhových dolů v Černé v Pošumaví (Schwarzbach). České Budějovice 2006, s. 11.

⁸⁸ Rašelina sloužila jako paliv při výrobě páry a elektřiny.

⁸⁹ Marie Lomecká, 85 let, Hůrka, 20. 3. 2009.

⁹⁰ Táž.

⁹¹ Táž.

situace byla, zejména po příchodu českých četníků, pro místní německé obyvatelstvo velmi špatná. Jednání Čechů bylo často kruté.

Je třeba však také znát vztah Němců k Čechům koncem třicátých let a po Mnichově. Černá v Pošumaví je místem, kde osud jedné rodiny by mohl být názornou demonstrací tohoto období. Česká rodina Lomeckých přijela ve dvacátých letech do Černé v Pošumaví a zřídila si zde hospodářství. Rodina byla v zemědělství velmi úspěšná a hospodářství se v průběhu let značně rozrostlo. Na statku pracovalo i několik německých čeledínů. Dcera Marie navštěvovala ve třicátých letech českou školu v Hůrce, otec byl členem Pošumavské jednoty. Češi a Němci zde podle slov pamětnice až do určitého okamžiku žili v přátelském vztahu. *„Žilo se zde napřed přátelsky, ale vše se změnilo potom, co přijel Henlein do Horní Plané a poštvál Němce proti nám. Dokonce po nás některé děti i střílely. V roce 1938 jsme museli utéct, protože tatínka by pověsili. Byl to hrozný den, dodnes se třesu, když na to vzpomenu. Bylo to zrovna na Václava, bylo deštivo a museli jsme utéct úplně bez ničeho. Tatínek zapráhl koně a odjeli jsme do Plané nad Lužnicí. Tam jsme válku přečkali.“*⁹²

Marie Lomecká byla rovněž první Češka, která do Černé v roce 1945 přijela. Zнала německý jazyk a ze studií na klášterní škole v Českých Budějovicích také anglický jazyk, a tak se stala prostředníkem komunikace mezi americkými vojáky a německými lidmi. Soudobou situaci popisuje ústně takto: *„Roku 1945 byl vstup do kraje na povolenku. Měla jsem moc silnou touhu vrátit se domů. Když jsem domů přijela, vše zůstalo, jak bylo. Sedlák, který byl s Hitlerem, se poznal podle opravené střechy. Většina místních, co byli fašisté“*⁹³, *šla na frontu; ti se nevrátili a ti starousedlíci nebyli fašisté.“*⁹⁴ Situace se po odchodu Američanů ještě zhoršila. Pani Marie Lomecká pracovala v této době jako zednice a tlumočila z češtiny do němčiny a naopak. *„Chodili za mnou Němci, abych jim pomohla; abych přesvědčila četníky, aby nemuseli odejít, ale já jsem jim nemohla pomoci. Potom odsun byl velmi krutý, snažila jsem se mu vyhnout, abych to nemusela vidět; odjížděli lidé, které jsem od malička znala.“*⁹⁵ Shromaždiště pro německé občany bylo u kostela. Odtud byli

⁹² Marie Lomecká, 85 let, Hůrka, 20. 3. 2009.

⁹³ Skutečnost je taková, že na frontu narukovali všichni němečtí muži v Sudetech, včetně chlapců na konci války.

⁹⁴ Marie Lomecká, 85 let, Hůrka, 20. 3. 2009.

⁹⁵ Táž.

posílání do sběrného tábora v Českém Krumlově a odtud dále přes Plzeň do určených míst v Německu. Hlavní vlna proběhla v letech 1946 a 1947.

Souběžně s těmito událostmi probíhalo dosídlování kraje. Rodině Lomeckých byl vrácen statek a polnosti. Byl částečně obnoven provoz grafitového dolu a pivovaru s limonádovnou. Ke zdárnému fungování řemeslných dílen a obchodů však chyběli lidé. Na polích, která dříve precizně obhospodařovali němečtí sedláci, nyní pracovali dosídlenci z Bulharska a Rumunska. Ti neměli k půdě zdaleka takový vztah a pole začala pomalu zarůstat plevelem. Některý dobytek byl odvezen na východ republiky, protože nebylo možné jej nakrmit. Úplně zaniklo pěstování lnu, který dosídlenci neuměli pěstovat vůbec. V původní německé škole byla zřízena česká základní škola. Nově příchozí lidé založili první zájmové organizace jako sbor dobrovolných hasičů a fotbalový klub. Celkově však lze v Černé v Pošumaví hovořit o ekonomickém a kulturním úpadku v prvních poválečných letech.

3.4 Frymburk v letech 1945-1947

Frymburk byl po Horní Plané nejvýznamnějším kulturním a ekonomickým městečkem Stifterova rodného kraje. Žilo zde asi 2500 obyvatel, převážně Němců. Kvůli vysídlení většiny zdejšího německého obyvatelstva došlo k rozpadu tradičních řemesel, zájmových organizací a institucí. Před odsunem jich zde fungovalo skutečně mnoho.

Frymburk a jeho přilehlé obce a statky byl stejně jako Horní Planá a celý levý břeh Vltavy hospodářsky značně rozvinutý. Geograficky je krajina kolem Frymburka velmi členitá, z toho důvodu byla jednotlivá hospodářství od sebe v značné vzdálenosti a hospodáři obhospodařovali rozsáhlé polnosti a pastviny. Nejvýznamnější z živočišné výroby byl chov dobytka. Méně byl zastoupen chov vepřů a ovcí. Ze zemědělských plodin se nejvíce dařilo lnu. Jeho zpracování zde mělo velkou tradici hlavně díky zámožné rodině Greiplových.⁹⁶ Dále se na přes velkou nadmořskou výšku dobře dařilo žitu a bramborám a pšenici. Píce byla zpracovávána v mlýnech, kterých se v oblasti Frymburka nacházelo na Vltavě hned několik.

Městečko bylo už ve dvacátých letech minulého století plně elektrifikováno. Byl sem přiváděn elektrický proud z Pečkova Mlýna přes Slavkov.⁹⁷

Z řemesel byli ve Frymburku značně zastoupeni řezníci; řeznictví zde fungovalo sedm a všechna se dokázala uživit. K dalším zastoupeným řemeslům patřili pláteníci, pekaři, cukráři, kováři, koláři, krejčí, zedníci, tesaři, obuvníci a obchodníci. Jednalo se většinou o drobné živnostníky. Mnoho frymburských občanů dojíždělo také za prací do loučovických papíren. Po krátkou dobu ve Frymburku fungovala i soukromá autodoprava; do městečka totiž nevedla železnice, a tak bylo od okolního světa poměrně odříznuté. V provozu bylo v obci patnáct hostinců. Stál zde rovněž malý pivovar poblíž náměstí, který byl ovšem znám pro nejhorší světlé a žitné pivo v kraji.

Ve dvacátých a třicátých letech mělo podle slov ing. Emila Krola městečko dokonce statut vzdušných lázní. Za zdravým horským klimatem sem jezdili lidé

⁹⁶ Z této rodiny Greiplových pocházela také Františka, která byla největší láskou Adalberta Stiftera.

⁹⁷ Jagr, S.: Pamětní kniha farnosti Frymburk a k ní patřících vesnic. Horní Planá 1997, s. 88.

z Rakouska, Německa i Čech.⁹⁸ Mnozí místní obyvatelé pronajímali těmto návštěvníkům k pobytu pokoje ve svých domech a bytech. Frymburk byl tedy i bez vodní nádrže vyhledávanou turistickou lokalitou. Jinak by se zde těžko udrželo tolik hostinců.

Frymburk měl svou německou obecnou školu a od roku 1933 byla v provozu i měšťanská škola. Zpočátku sem dojížděli učit učitelé z Vyššího Brodu a Kaplice, ale později sem přišli učitelé nastálo. Obecná a měšťanská škola stála vedle kostela. Fungovalo zde mnoho zájmových spolků a organizací. Tradiční byl tělovýchovný spolek, který pořádal jednou do roka vlasteneckou slavnost u Vítkova Kamene. Po první světové válce byla založena *Organizace žen Na ochranu dětí a péče o mládež*. Ta spolupracovala s ostatními zájmovými spolky a snažil se přilepšovat dětem z chudých rodin. Spolek dobrovolných hasičů existoval již od konce 19. století a byl velmi dobře vybavený. Fungoval rovněž spolek přátel hudby, ve kterém působilo přes 30 členů.⁹⁹ Roku 1924 byl založen *Mužský lidový pěvecký spolek*. *Cecilský spolek* se snažil pozvednout úroveň kostelního zpěvu. Toto sdružení pořádalo varhanní koncerty a na programu byli Bach, Steger i jiní velcí mistři klasické hudby. Místní obyvatelé chtěli slyšet skutečně kvalitní varhanní hudbu, a tak byly vybrány peníze na rozšíření a modernizaci varhan. Frymburský *Zkrášlovací spolek* se staral o park a náměstí. Z ostatních zájmových organizací zde ještě fungoval *Spolek vojenských veteránů* a *Lidový pěvecký spolek*. Ke kultuře přispívalo i místní kino a kulturní sál v domě na náměstí. Je zřejmé, že kulturní vyžití ve Frymburku bylo rozmanité a počet zájmových spolků a organizací prozrazuje velkou pospolitost zdejších lidí.¹⁰⁰

Všechny výše zmíněné hodnoty vzaly kvůli odsunu za své.

Válečné nálady místního německého obyvatelstva byly roku 1945 dávno pryč. Místní netrpělivě očekávali příjezd amerických vojsk. Okresní vedoucí NSDAP musel dokonce souhlasit s tím, aby Frymburk nebyl bráněn. Všechny místní ženy vědomé si válečného utrpení se shromáždily na náměstí a tento požadavek si prosadily. Téměř všechny domy v městečku v této době sloužily jako útočiště pro uprchlíky z bombardovaných oblastí, hlavně z okolí Vídně a Stuttgartu. Americká armáda přijela do Frymburku v neděli 6. května v dopoledních hodinách. Přijela

⁹⁸ Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.

⁹⁹ JAGR, S.: Pamětní kniha farnosti Frymburk a k ní patřících vesnic. Horní Planá 1997, s. 90.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 92.

směrem od Přední Výtoně po silnici na pravém břehu Vltavy. Zajímavostí je, že pod prvním americkým tankem, který vjel na most přes Vltavu, se most zřítíl. „*Ten tank tam stál ještě několik let.*“¹⁰¹ Vojáci však rychle smontovali přes Vltavu železný vojenský most. Američané chtěli potrestat všechny sympatizanty nacistického režimu. Ve Frymburku byl proto zřízen internační tábor pro všechny bývalé funkcionáře a „partajníky“ z městečka a okolí. Byl zřízen v prostorách u bývalé mládežnické ubytovny na kopci těsně nad městečkem. Někteří byli dokonce popraveni. Ostatní lidé zde věznění nedostávali najíst, a proto jim sem museli nosit jídlo manželky, děti a příbuzní. Museli stát za každého počasí venku, ačkoli zde stály chatky. Místní katolický farář do tábora chodil sloužit mše. Při pozdějším odsunu však mohli jít vězni se svou rodinou, protože rodiny se nesměly rozdělovat. Jinak však místní lidé vzpomínají na americké vojáky v dobrém. Na zážitky své maminky s nimi vzpomíná ing. Emil Krol: „*Chovali se velmi slušně, jediné co maminka vyprávěla, že měli úžasnou touhu na slepice a kuřata. Ničeho jiného si nevšimli, ale tohle byli schopni vybrat bez jakéhokoli respektu vůči lidem.*“¹⁰²

Do Frymburku přijeli v červnu také první Češi. Byli to četníci, kteří zde měli převzít kontrolu nad městečkem. Američtí vojáci jim zde stejně jako např. v Horní Plané zakázali dělat domovní prohlídky a šacovat místní. Vypovídá o tom i značně tendenční soudobá frymburská kronika. „*Ze strany americké armády byly příslušníkům SNB činěny potíže a byli přehlíženi jako složka bezpečnosti. Bez vědomí velitelství amerických vojsk nesměli příslušníci SNB samostatně vykonávat službu, provádět zatýkání apod.*“¹⁰³

Situace se mnohem zhoršila na podzim po odchodu amerických vojsk, která nad místními obyvateli často držela ochrannou ruku. Frymburská kronika, která ukazuje nepřátelský pohled prvních dosídlenců na Němce, popisuje situaci takto: „*Po odchodu Američanů spadlo i sebevědomí zdejších Němců. Nesměli se v noci pohybovat venku a ti, co chodili do práce do Loučovic, museli mít propustku skrze kontrolu. Do Loučovic chodili pěšky nebo jeli na kole, neboť tam není autobusové spojení. Do konce roku 1945 nebyl ve Frymburku proveden žádný hromadný odsun Němců. Jen několik rodin za pomoci amerických vojáků uteklo za hranice. Je zajímavé, kolik německých občanů shání různá potvrzení o tom, že byli antifašisté a*

¹⁰¹ Jan Stoiber, 72 let, Přední Výtoň, 4. 3. 2009.

¹⁰² Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.

¹⁰³ Nekovařík, J.: Kronika obce Frymburk 1945-1964, s. 13.

že byli proti NSDAP a Hitlerovi.¹⁰⁴ Čeští četníci, stejně jako vojáci, kteří sem v létě přišli k obraně hranic, se k německým obyvatelům chovali velmi nevybíravě. Roku 1945 sem rovněž začali přijíždět první dosídlenci, kteří měli převzít správu nad zabavovaným německým majetkem. Mezi těmito dosídlenci figurovali převážně čeští řemeslníci, živnostníci a obchodníci. Ti se často chovali k místním obyvatelům obdobným způsobem jako četníci. Přišli k domu, který chtěli zabrat, a lidé, kteří v něm po dlouhá léta žili, museli najednou bez ničeho odejít. Museli novým „majitelům“ nechat na stole vkladní knížky, doklady o majetku, celý dům uklidit, postele ustlat. Někteří němečtí obyvatelé se snažili nějakým způsobem zhodnotit zbylé peníze. Jedna rodina chtěla nakoupit u českého obchodníka kvalitní textilie, ten si nechal zaplatit, ale slíbené látky už nevydal. Češi si bez dovolení brali z německého majetku, co se jim líbilo, a místní lidé se nemohli jen díky národní příslušnosti dovolat spravedlnosti. Špatné chování prvních dosídlenců pociťovali i lidé se smíšených rodin, kterých ve Frymburku a okolí několik žilo, např. rodina Schlosserova a Krolova. Nikdo nebral v potaz, že tito lidé si prožívali velmi těžké období už koncem třicátých let, kdy se česko - německé vztahy velmi vyostřovaly, za okupace se potom mnozí z Čechů museli přihlásit k německému občanství, aby nebyli z kraje vyhnáni. Někteří z prvních dosídlenců si tedy zřejmě ani neuvědomovali, že poškozují také Čechy. Češi ničili německé památníky a nápisy, zničena byla dokonce Stifterova socha na náměstí a pobočka *Šumavského muzea* v Horní Plané, ta pravděpodobně z toho důvodu, že štítky byly napsány v němčině. Mezi českými dosídlenci byli však i lidé, kteří se chovali k původním obyvatelům vlídně a snažili se jim pomáhat. Byla to např. rodina pekaře Hondlíka.

Do konce roku ve Frymburku první dosídlenci vytvořili tři politické strany - sociálnědemokratickou, národně socialistickou a komunistickou. Ze zájmových organizací českých se první utvořil sbor dobrovolných hasičů v listopadu roku 1945.

První odsuny zde proběhly na jaře roku 1946 a během tohoto roku také následovala hlavní vlna odsunů z Frymburku a okolí. První odsun byl uskutečněn 4. dubna a od té doby probíhaly odsuny každých 10 – 14 dní.¹⁰⁵ Shromaždiště bylo v kulturním sále na náměstí. Zde shromáždění lidé byli šacováni Čechy, muži muži a ženy ženami. Bylo velmi zle, pokud se u šacovaných našly šperky nebo jakékoli

¹⁰⁴ Nekovařík, J.: Kronika obce Frymburk 1945-1964, s. 18.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 16.

hodnotné věci. Z frymburského shromaždiště byli nákladními auty asi po třiceti odváženi k lipenské železniční stanici a odtud vlakem do sběrného tábora v Rybníce. První byli vysídleni řemeslníci a obchodníci, hospodáři mohli zatím kvůli nedostatku nových dosídlenců zůstat na svých hospodářstvích a zaopatřovat dobytek a obdělávat pole. Pocity místních německých obyvatel popisuje ing. Emil Krol: „*Bylo odsunuto mnoho lidí, kteří si nedokázali uvědomit, proč vlastně byli odsunuti. Žili zde mnohá léta a za okupace museli spolupracovat, i když neudávali. Žili zde a budovali svůj obchod, dílnu nebo hospodářství a najednou museli po válce odejít.*“¹⁰⁶

Na své zážitky z roku 1946 vzpomíná při rozhovoru také František Bártík, který sem v tomto roce v červnu přijel na výzvu loučovické papírny. „*Já jsem jezdil do Loučovic do fabriky mezi samými Němci jako první Čech, ale nemůžu říct, že by se na mě dívali skrz prsty. Jezdilo se do práce a během léta a do podzimu proběhly hlavní odsuny. Odjeli a začala dost zlá doba, protože nových dosídlenců bylo málo; chyběli lidé, kteří by se starali o hospodářství, která Němci obhospodařovali.*“¹⁰⁷ František Bártík dále vzpomíná, jak dostal ubytování v domě s velkým hospodářstvím na náměstí. „*Němce odsunuli a zůstala plná stáj dobytka, 12 krav, pár volů a plemenný býk. A neměl kdo to krmit. Tak jsme čtrnáct dní chodili sít trávu za chalupu, aby dobytek měl co žrát. Nedovolili jsme si jít do stodoly, která byla plná sena, protože jsme si říkali, že je to krmení pro dobytek na zimu.*“¹⁰⁸

V této době přicházejí na opuštěná německá hospodářství do Frymburku také dosídlenci ze Slovenska, Maďarska a hlavně Rumunska, z nichž většina byla negramotných. Hospodařili na získaných statcích většinou velmi špatně. Pocházeli sice také z horských oblastí v přibližně stejné nadmořské výšce, ale měli zkušenosti maximálně s chovem ovcí a koz, neuměli tedy se svěřenými statky hospodařit. První věc, kterou většinou udělali, bylo, že zkrmili zásoby po původních hospodářích a teprve posléze se začali získávat krmení pro dobytek z pastvin. Protože některé statky zůstaly po odsunu prázdné, obstarávala jedna rodina dosídlenců i dva statky. Mnozí z těchto lidí ani nevěděli, která z polí jsou jejich.

Hospodářství, která díky letitým snahám původních obyvatel byla na výborné úrovni, začala pustnout, dobytek začal scházet, krásné mlýny, které někdy sloužily i k výrobě elektrické energie, byly po válce téměř všechny rozkradeny a zničeny.

¹⁰⁶ Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk 20. 3. 2009.

¹⁰⁷ František Bártík, 87 let, Frymburk, 2. 3. 2009.

¹⁰⁸ Týž.

Aby nedošlo k úhynům dobytka, byla do Frymburku povolána armáda, jejíž příslušníci pomáhali odvážet dobytek k železniční stanici Lipno a odtud na Slovensko nebo do vnitrozemí na jatka. Někteří z nových dosídlenců se přišli do pohraničí pouze obohatit. Ve Frymburku bylo několik rodin, které v průběhu několika měsíců vybydlely tři svěřená hospodářství, přičemž se chovali ke zbylým místním Němcům velmi hrubým způsobem. „*Někteří z dosídlenců z Východu ani neuměli česky, mluvili rumunsky, bulharsky a různě, ale protože dotyčný byl Němec, mohli si k němu dovolit vše. Tento fakt zanechal v místních německých obyvatelích, kteří zůstali, nedobry vnitřní pocit vůči Čechům, protože v jejich očích to nebyli přistěhovalci z Rumunska nebo Bulharska, byli to jednoduše Češi a dopustili se vůči místním mnoha nedobrých věcí.*“¹⁰⁹ Němci, kteří odsunuti nebyli, si zažívali ještě dlouho po válce perzekuci ze strany dosídlenců. Ing. Emil Krol, jehož otec byl Němec a matka Češka, vzpomíná na příhodu se svým dědečkem z 50. let. „*Můj dědeček byl krejčí a měl velký šicí stroj. Přišel jeden pán a povídá: »To se mi líbí, to si vezmu.« A dědeček mu povídá: »Ale na čem já budu šít? Já opravuju uniformy vojákům, šiji pro lidi.« »To mě nezajímá«, pověděl pán. »Ty si něco seženeš.« Druhý den přišel ještě s jedním pánem a snažili se stroj dostat z místnosti. Ten ale nedostali přes dveře, tak dědovi zůstal. Děda dostal vyhubováno a to byl konec. To bylo ještě někdy v pětapadesátém roce.*“¹¹⁰

Mnozí z dosídlenců se v kraji dlouho nezdrželi, v poválečných letech odešlo ze zdejšího pohraničí přes 1000 lidí. Frymburk byl pravděpodobně nejvíce multikulturním městečkem tehdejšího kaplického okresu. Byli zde Češi, Moravané, Slováci z Východu, Romové, Maďaři, Bulhaři a Rumuni. Poslední jmenovaní byli zastoupeni nejvíce a jejich potomci tvoří většinu místních obyvatel dodnes.

Roku 1946 fungoval místní národní výbor, poštovní úřad, prodejna obuvi, 3 obchody se smíšeným zbožím, holičství, lékárna, hostinec a řeznictví.¹¹¹ Provozovatelé se ale často střídali, protože se jim v kraji nelíbilo, a tak odcházeli. Začala fungovat obecná jednotřídní škola, která měla zprvu pouze jednu učebnu. Založena byla také tělovýchovná jednota *Sokol*, která se starala o většinu kulturních akcí a díky penězům ze sokolských zábav si našetřila na vlastní sportovní hřiště.¹¹²

¹⁰⁹ Ing. Emil Krol 57 let, Frymburk 20. 3. 2009.

¹¹⁰ Týž.

¹¹¹ František Bártík, 87 let, Frymburk, 2. 3. 2009.

¹¹² Týž.

V roce 1947 už jsou téměř všichni němečtí občané odsunuti, zůstali jen ti, co zůstat směli. V domově mohlo zůstat jen několik smíšených rodin a ještě méně německých rodin.

Začala fungovat škola v budově bývalé školy německé. Přicházejí další dosídlenci. Kvůli odlišným kulturám docházelo někdy k potyčkám a začaly se utvářet různé menší skupinky. Jednotícím prvkem pro kulturně zcela odlišné dosídlence byla katolická víra a bohužel také nenávist vůči Němcům. Situace v městečku není nijak dobrá, o čemž vypovídá i místní kronika. *„Nebylo provedeno dosídlení obce, některé osady zůstaly zcela prázdné. Řada lidí se odstěhovala. Vznikají škody na nemovitostech, které chátrají. Špatné autobusové spojení a řada dalších bolestí.“*¹¹³ Ještě více než Frymburk byly postiženy přilehlé osady a vesničky, které buď úplně zanikly, nebo alespoň ztratily na významu.

Přestože se ve Frymburku po válce podařilo obnovit částečně některé instituce a obchody, kulturně i ekonomicky si městečko kvůli odsunu původních obyvatel velmi pohoršilo. Nelze opominout ani utrpení a křivdy spáchané na zdejších sudetských Němcích. Události roku 1948 a následný vývoj městečka i kraje se tak nabízejí jako daň za tento čin.

¹¹³ Nekovařík, J.: Kronika obce Frymburk 1945-1964, s. 30.

3.5 Lipno nad Vltavou, Přední Výtoň a pravý břeh Vltavy v letech 1945-1947

Lipno nad Vltavou není v roce 1945 nijak významnou obcí. Jedná se pouze o šest chalup bez vlastní správy. Ve vzdálenosti asi půldruhého kilometru se nachází železniční stanice a pod obcí malá kamenná elektrárna u Vltavy. Vedle obce také funguje kanál, kterým se splavují polínka do papíren v Loučovicích.

Městečka a vesničky na pravém břehu Vltavy utrpěly událostmi v poválečných letech asi nejvíce. Dnes nejsou kromě Přední Výtoně nijak zvlášť významné, je dobré se však o nich zmínit v souvislosti s odsunem. Přední Výtoň měla před vysídlením původního obyvatelstva kolem 1200 obyvatel a dohromady s přilehlými osadami Frýdava a Pasečná zde žilo přes 3000 obyvatel. Přední Výtoň byla městečkem s vlastní samosprávou.

Stejně jako ve zbytku Stifterova rodného kraje se i v Přední Výtoni a na pravém břehu Vltavy choval hlavně dobytek, v menší míře také ovce. Na rozsáhlé polnosti a profil krajiny vzpomíná rodák z Přední Výtoně Jan Stoiber. „*Byla tu rozsáhlá pole, na nichž se páslo 1200 kusů dobytka.*“¹¹⁴

Před válkou ve Výtoni fungovala obecná škol, tělovýchovný spolek mládeže a sbor dobrovolných hasičů se dvěma stříkačkami a automobilem.

Americká armáda přijela do Přední Výtoně ze směru od Loučovic 6. května 1945. Přímo v obci nikdo odpor nekladl, pouze z usedlosti na druhém břehu řeky se ozvalo několik výstřelů. Armáda se zde příliš dlouho nezdržela a pokračovala dále směrem na Frymburk a Dolní Vltavici. O tom, že v kraji byla hustota zalesnění o mnoho menší a o tom, že profil krajiny vypadal roku 1945 zcela jinak, svědčí výpověď Jana Stoibera. „*Ve Vltavici byly nějaké boje, dokonce tam hořelo. Z kopce nad Výtoní to bylo krásně vidět.*“¹¹⁵ Protože to nebylo zarostlé jako dnes; byly tam pole louky, remízky, ale ne lesy.“¹¹⁶

¹¹⁴ Jan Stoiber 72 let, Přední Výtoň, 14. 3. 2009.

¹¹⁵ Přední Výtoň je od Dolní Vltavice letecky vzdálená přibližně 9 kilometrů, dnes je nemožné vidět z jednoho konce na druhý.

¹¹⁶ Jan Stoiber, 72 let, Přední Výtoň, 14. 3. 2009.

První Češi, kteří přišli do Přední Výtoně, byli četníci. Ubytovali se v budově nad kostelem. Do konce roku bylo transportováno několik osob, ale hlavní odsuny proběhly až později. Místní němečtí obyvatelé byli často vykázáni ze svých domovů a stávalo se, že několik rodin bydlelo v jednom domě. Tím, že byli lidé vyhnáni ze svých hospodářství, neměl se kdo starat o četné kusy dobytka. Pod svou zprávu vzalo dobytek Pastvinářské družstvo Jindřichův Hradec. Kusy byly ustájeny ve větších stodolách a místní obyvatelé je museli udržovat v přijatelném stavu, aby alespoň zvířata dokázala přežít převoz na jatka. „*O ovce se nikdo nestaral, ty se shlukly a běhaly po lesích.*“¹¹⁷ Nových osadníků přišlo do Přední Výtoně a blízkého okolí velmi málo. Jednalo se o několik rodin z východního Slovenska a Rumunska. Kvůli tomu začalo městečko a domy kolem něj velmi rychle chátrat.

Hlavní odsuny z kraje proběhly roku 1946. Shromaždiště bylo u místního hostince a odsud byli obyvatelé odvázeni do sběrného tábora v Rybníce. Jan Stoiber vzpomíná na situaci v této době. „*Musely se nosit pásky na ruce na klopě s písmenem D jako Deutscher; Rakušané, co zde žili, nosili bíločervené pásky, ale ti odejít nemuseli, pokud sami nechtěli. Pokud chtěli odejít, mohli si vzít, co chtěli. Zůstalo jim rakouské občanství, nám bylo občanství sebráno.*“¹¹⁸ Německá škola V Přední Výtoni přestala fungovat a místní děti z místních neodsunutých rodin, neměly dva roky kam chodit do školy. Česká škola začala fungovat až roku 1947 a vedl ji učitel z Kamenného Újezdu Vlastimil Mertl. Vyučovalo se česky a podle vzpomínek Jana Stoibera se německé děti naučily českému jazyku velmi rychle, protože nic jiného neslyšely.

Udržet hospodářství se do konce čtyřicátých let ještě, i když ve značně zmenšené podobě, podařilo. Komunistická strana, která měla už těsně po válce své lidi nasazené v ozbrojených složkách, však předpokládala tento kout Šumavy, který se nacházel blízko rakouských hranic, co nejlépe zabezpečit v budoucím boji proti západním mocnostem. Nejlepším způsobem bylo v tomto případě kraj co nejvíce vysídlit. Pozdějším vývojem byl tedy tento kout Stifterova rodného kraje kulturně a ekonomicky zdevastován.

¹¹⁷ Jan Stoiber, 72 let, Přední Výtoň, 14. 3. 2009.

¹¹⁸ Týž.

3.6 Shrnutí kapitoly

Rodný kraj Adalberta Stiftera byla do druhé světové války jedna z nejlépe rozvinutých horských oblastí v Sudetech i v celých Čechách. Životní podmínky ve výšce nad 700 metrů zde byly vždy velmi tvrdé, ale díky pracovitosti místních lidí se povedlo vytvořit širokou kulturní a ekonomickou základnu. I z výpovědí pamětníků poválečných událostí je zřejmé, že zdejší německé obyvatelstvo netvořili zarytí fašisté, ale ponejvíce prostí poctiví lidé, kteří se jen snažili hospodařit a žít v souznění s krajinou. Události, ke kterým došlo po konci druhé světové války, jsou z dnešního pohledu neospravedlnitelné, způsobily obrovské kulturní a ekonomické škody. Nelze též pominout fakt, že bylo mnohé násilí páčáno na civilním obyvatelstvu, a to převážně Čechy z vnitrozemí, kteří si do pohraničí jeli mnohokrát zahojit vlastní prohřešky z dob protektorátu. Nastala zde situace dosti podobná jako v celém českém pohraničí. Všechny tyto činy stály v ostrém protikladu ke Stifterovým stěžejním hodnotám, kterými byly láska k rodnému kraji, tolerance a lidskost. I vinou tohoto zásahu a politikou prezidenta Beneše a dalších nacionalisticky orientovaných politiků se zvětšila šance komunistické strany v pozdějších letech uchvátit moc a znásilnit kraj ještě horším způsobem. K této problematice se vyjadřuje frymburský rodák ing. Emil Krol, s jehož názorem se já dokážu zcela ztotožnit a domnívám se, že podobně by mluvil i Adalbert Stifter. „Myslím, že neexistuje kolektivní vina a my v Československu jsme jednali tak, že existuje. Byli vysídleni lidé, kteří byli s krajem spjatí, jen proto, že se v určité době většina z nich přihlásila k něčemu velmi špatnému. Z politického hlediska je přirozené, že lidé, kteří se přihlásí na stranu, která ve válce prohraje, musí nést následky, ale z hlediska morálního, z hlediska lidského to byla velká nespravedlnost.“¹¹⁹

¹¹⁹ Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.

4 Dosídlování oblasti po odsunu a po nástupu komunistů k moci a vývoj kraje do výstavby Lipenské přehrady

4.1 Vývoj Horní Plané od roku 1948 až do výstavby Lipenské přehrady

Roku 1948 se v Horní Plané ustavil akční výbor *Národní fronty* tvořený především z komunistů a přeběhlých sociálních demokratů. Byly ustaveny jednotky lidových milicí, které se přidaly k Pohraniční stráží.

Dochází k okamžité výměně nevyhovujících funkcionářů a na jejich místo jsou samozřejmě dosazováni komunisté. Byli vyměněni předsedové Místního národního výboru a Státních lesů. Důvody k odvolání byly často vykonstruované, např. machinace s majetkem sudetských Němců apod. Lidé, kteří mají strach z komunistické diktatury, odchází z Horní Plané za hranice. Patnáct je jich přistiženo na hranicích a dostávají mnohaleté tresty odnětí svobody. Neznámými pachateli byla dokonce povalena Stifterova bronzová socha na Dobré Vodě. Tento čin však byl samotnou komunistickou stranou odsouzen a socha byla později uložena do Šumavského muzea. Roku 1948 se pokoušejí místní funkcionáři o vybudování JZD. Vzniká strojní družstvo, které se však po několika měsících rozpadá.¹²⁰ Družstvo nemá podporu místních hospodářů, snad jen u těch, kteří nechtějí nebo nezvládají pracovat na svém. Dochází také k první vlně znárodňování majetku.

Následujícího roku dochází stejně jako na území celé republiky ke znárodňování, především služeb a distribuce. V Horní Plané jsou znárodněny obchody se smíšeným zbožím, řeznictví, nákladní autodoprava a dílna. Lidé, kteří zde dříve pracovali, často odcházejí a na jejich místo přicházejí noví. Je vytvořeno JZD, které se od samého počátku potýká s mnohými problémy, lidé nevědí, jak kolektivně hospodařit. Základní škola zahajuje družby s Pohraniční stráží. Její příslušníci jezdí jednou za čtrnáct dní do hornoplánské školy a promítají dětem demagogické filmy.¹²¹ Děti se účastní různých brigád a učí se komunistická hesla.

¹²⁰ Pondělík, V.: *Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967*, s. 35.

¹²¹ Tamtéž.

Nastolený režim se snaží zmanipulovat lidskou mysl již v raném věku a snaží se vytvořit lidskou idylu.

Na druhé straně jsou někteří lidé v obci zavíráni z nesmyslných důvodů, jako je urážka režimu. Z neznámých důvodů je zatčen ředitel Státních lesů a nahrazen „spolehlivějším“ člověkem. Komunistický režim usiluje rovněž o zmenšení vlivu církve a snaží se tlačit na lidi, aby do kostela přestali chodit. K hranicím přichází stále více jednotek *Pohraniční stráže*, které postupně přestávají k hraničnímu pásmu pouštět obyčejné lidi. Šumavské muzeum chátří, usiluje se o převzetí sbírek českokrumlovským a českobudějovickým muzeem.¹²²

Rokem 1950 začíná velký úbytek obyvatel z Horní Plané. Lidé se přesouvají do vnitrozemí, protože dochází k rušení živností. „*Místní cukrárna a hostinec se spojují do spotřebního družstva Šumava. Hospodářské výrobní a výkupní družstvo se stěhuje z Horní Plané do Černé v Pošumaví. S občany, kteří opouští Horní Planou, ruší se v obci pekařství. Zásobování obyvatel chlebem a pečivem je prováděno z jiných míst okresu, což přináší značné obtíže. Podle pamětníka, pana Šediny, se chléb a pečivo dovážely někdy až večer, staré a často velmi zaprášené.*“¹²³ Někteří řemeslníci se sdružují do *Komunálního podniku* a později do *Průmyslového kombinátu*, který se velmi brzy rozpadne. Rozpadá se také JZD, a tak v Horní Plané až do roku 1955 hospodaří zemědělci soukromě. Mlékárna v Horní Plané přestává fungovat samostatně a včleňuje se pod národní podnik v Českém Krumlově. Lidé, kteří do Horní Plané přicházejí, zase rychle odcházejí, lékaři a doktoři se zde zdrží nanejvýše dva roky.

V Horní Plané se zřizuje velitelství vojenského praporu. Na straně bližší k hranicím jsou pro příslušníky PS vystaveny dřevěné ubikace a z mohutných klád se zhotovují protitankové zátarasy. Na hranicích začínají příslušníci Pohraniční stráže zhotovovat třístěnné zátarasy z ostnatého drátu. Pod Smrčinou se začíná stavět kasárenský útvar. Ředitel *Státních lesů* je opět vyměněn, z tohoto aktu se po roce 1945 stává každoroční tradice.

Kraj se snaží přitáhnout na jih Čech turisty. Láká lidi z vnitrozemí na lyžování na Smrčině a na krásy šumavských lesů. O tom, že mnohá místa jsou již zadrátovaná a nepřístupná, se už cestovní informační služby nezmiňují.

¹²² Pondělík, V.: *Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967*, s. 36.

¹²³ Tamtéž.

V roce 1951 vzniká v Horní Plané ředitelství *Vojenských lesů*, které se nachází v budově bývalého *Ředitelství schwarzenberských lesů*. Státní lesy této instituci postupují mnohá území, a to i z toho důvodu, že nezvládají správu lesů, jsou špatně mechanizovány a nemají dostatek lidí. Roku 1951 vzniká v Horní Plané Svaz žen.

*„V lednu vydaly ústřední orgány tajný pokyn navazující na zákon o obraně hranic. Tímto pokynem bylo zavedeno udělování razítek trvalého povolení pobytu usedlíků v pohraničí a omezení pohybu občanů např. na Šumavě a v Novohradských horách. Do té doby žádná norma ani vnitřní pokyn omezující pohyb občanů neexistovala. Po tajném pokynu následovalo záhy stažení železné opony.“*¹²⁴ Nevyhovující lidé se z pohraničí museli vystěhovat. Příslušníci *Pohraniční stráže* zadrželi v tomto roce několik narušitelů hranic, rakouských lyžařů na Smrčíně, kteří byli posláni zpět do Rakouska.¹²⁵

V následujících letech až do vybudování Lipenské nádrže dochází k chátrání celého pohraničí, domy jsou nově přichozími lidmi záhy opouštěny a rozpadají se. Podniky jako *Vojenské lesy* neplní své pětileté plány, mnohé pily, které pod ně spadají, končí svou činnost. Na hranicích, které se často posouvají směrem do vnitrozemí, jsou vystavěny vysoké ostnaté dráty a začíná se počítat s budoucí likvidací obcí v pásmu. Horní Planá a obce v okolí jsou považovány lidmi z vnitrozemí za „konec světa“. Nutno podotknout, že zcela oprávněně. Z hospodářské základny, která zde ještě roku 1945 byla a čítala pár tisíc kusů dobytka a velké objemy rostlinné produkce, zbylo 108 kusů dobytka a trosky rostlinné výroby omezené na pěstování brambor. Kulturní život byl na příkaz a všeobecná demagogie ničila všechny dříve uznávané hodnoty, jako byla křesťanská víra a lidská pospolitost, ke kterým se hlásil také Adalbert Stifter. Jeho rodný kraj se během několika let hodnotově i fyzicky proměnil a tato změna měla pokračovat vybudováním kolosálního projektu, jímž byla Lipenská přehrada.

¹²⁴ Pondělík, V.: *Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1947*, s. 47.

¹²⁵ Tamtéž.

4.2 Vývoj Černé v Pošumaví od roku 1948 do výstavby Lipenské přehrady

Černá v Pošumaví prodělala roku 1948 obdobný vývoj jako všechna městečka v rodném kraji Adalberta Stiftera. Po únoru bylo pozměněno složení místního výboru a později byli z vyšších funkcí odvoláni všichni nekomunisté. Někteří lidé se snaží před komunistickým režimem utéci za hranice.

Smutným příběhem je osud rodiny Marie Lomecké. Rodina se po nutném útěku roku 1938 vrátila v roce 1945 a začala pracovat na svém hospodářství. Nebylo jim však dopřáno na něm hospodařit dlouho. Po únorových událostech roku 1948 se poměrně zámožná rodina šumavských hospodářů stala terčem komunistické agrese. Situaci popisuje paní Marie Lomecká slovy: *„Za komunistů to bylo stejné jako za protektorátu, měli stejné praktiky jako gestapo. Probíhaly výslechy a domovní prohlídky. Majetek nám byl rovnou zabaven, byli jsme v první etapě znárodnování. Tatínek za tři týdny potom zemřel, nebylo možné pro něj ten tlak vydržet. Dvakrát být vyhnán z domova za deset let, to bylo moc. A od Čechů vyhnání bolelo ještě víc než od Němců.“*¹²⁶ A dodává. *„Má to souvislost s vysídlením Němců o pár let dříve. Češství jsme zaplatili komunismem.“*¹²⁷

V roce 1948 došlo k pokusu o zřízení JZD, jeho realizace se však o rok zpozdlila. Kolektivizace zemědělství zde probíhala lépe než např. v Horní Plané, protože místní hospodáři z řad dosídlenců neměli velký zájem zvelebovat své hospodářství tvrdou úmornou prací. JZD v Černé se později přejmenovalo na Statek Černá v Pošumaví.

Znárodněny byly později také grafitové doly v Černé a rašelinové doly v Hůrce. V padesátých letech sem byl z Horní plané přesunut provoz pekárny.¹²⁸

Černá v Pošumaví měla do jisté míry štěstí v tom, že se nacházela blíže do vnitrozemí. Z Českého Krumlova existovalo vlakové spojení a nenacházela se v blízkosti pásma, a proto místní obyvatelé nepřicházeli do styku s vojáky a příslušníky *Pohraniční stráže*. V padesátých letech prosperoval státní statek

¹²⁶ Marie Lomecká, Hůrka, 20. 3. 2009.

¹²⁷ Táž.

¹²⁸ Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1947, s. 53.

pravděpodobně lépe než zemědělské organizace v Horní Plané a ve Frymburku, i díky úrodným slunečným svahům nad městečkem v oblasti Jestřábí a Bližné. Přestaly však zcela fungovat doly a pivovar. Limonádovny měly kvůli malému počtu obyvatel v kraji malý odbyt. Pila v Černé spadla později společně s pilou v Hůrce pod *Vojenské lesy* s ředitelstvím v Horní Plané.¹²⁹ Situace však nebyla nijak zvlášť dobrá, řemeslníci odcházeli do vnitrozemí a na mnohých lidech bylo spácháno mnoho politického bezpráví i násilí.

¹²⁹ Pondělík, V.: *Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1947*, s. 55.

4.3 Vývoj Frymburku od roku 1948 do výstavby Lipenské přehrady

Roku 1948 se těsně před únorovými událostmi ve Frymburku snaží rozšířit své řady národní socialisté, kteří mají v obci značný vliv. Za to jsou komunisty napadáni a označováni za reakcionáře. Při únorových událostech byl rychle utvořen akční výbor Národní fronty, který měl udržet moc v rukou komunistů.¹³⁰ Ve Frymburku však nedošlo k žádným násilným činům. Následoval sled událostí podobných jako v celých Čechách. Strana národně socialistická a mnozí její členové raději odcházejí z městečka. Kvůli údajným machinacím s obecními penězi byli z MNV vyhozeni nekomunističtí členové. Odvolán je rovněž velitel vojenské jednotky poblíž Frymburku a je nahrazen spolehlivým komunistou. Rovněž je vystřídán vedoucí na poště.¹³¹

Na místních zemědělci jsou požadovány dávky, které mají odvést státu, a ti se proti těmto opatřením bouří. Na tyto zemědělce jsou uvalována obvinění ze zřízení černého trhu s potravinami a jsou různými prostředky tlačeni do kolektivizace. Roku 1948 se zakládá strojní družstvo, do nějž vstupují první zemědělci; jde většinou o první dosídlence, kteří si po vysídlených sudetských Němcích zabrali velická hospodářství, která sami těžko dokázali obdělávat. Komunistická strana se snaží rozšířit své řady, což se jí ve Frymburku u dosídlenců daří. Nástupem komunistické diktatury je rozbita jedna z tradičních hodnot, která je společná kulturně, ekonomicky i sociálně rozdílnému společenství dosídlenců, a tím je katolická víra. Všechny tyto rozdíly se stíraly při styku lidí v kostele. Nedělní mše a církevní svátky byly společné všem, bez ohledu na to, že praktiky byly odlišné. Díky tomu se zamezilo i mnohým svárům a potyčkám. Komunistický režim se snažil tuto hodnotu zničit, což se mu alespoň ve Frymburku rychle podařilo. Společenství věřících nahradili pro jednotlivce komunisté a solidaritu a vzájemnou výpomoc udávání a donášení jako prostředek zisku.

¹³⁰ Nekovařík, J.: Kronika obce Frymburk 1945-1964, s. 40.

¹³¹ Tamtéž, s. 41.

Následujícího roku je ve Frymburku ustaveno JZD, které usiluje o vybudování drůbežárny.¹³² Většina místních hospodářů vstupuje do JZD dobrovolně, protože se domnívají, že nebudou muset tolik pracovat jako na svém. Ve Frymburku a okolí valná většina z dosídlenců neuměla se svěřeným majetkem hospodařit. Vypěstovat něco na polích a zaopatřit dobytek bylo pro mnohé z nich nesplnitelným úkolem. Při zdejších tuhých zimách dobytek strádal a mnozí hospodáři jej krmili došky ze střech z chátrajících stodol. Proto za příslib obecního bytu a stálého pracovního místa byli místní noví hospodáři ochotni přenechat své polnosti družstvu. JZD se potýkalo s mnohými problémy, chyběly prostory pro ustájení dobytka. Podle vzpomínek Františka Bártíka zapisovatelka na MNV navrhla, aby byly k tomuto účelu dokonce použity prostory frymburského kostela.¹³³ Tento nápad naštěstí realizován nebyl, ale demonstruje vztah průměrných lidí ve straně k sakrálním stavbám. Místní JZD scházelo každým rokem, až bylo o několik let později přidruženo k Státním statkům v Černé v Pošumaví. Roku 1949 se také začíná počítat s výstavbou Lipenské nádrže.

V obci v následujících letech kvůli znárodňování ubývá lidí. Ve Frymburku se vytvořil *Komunální podnik*, který v roce 1950 spadl pod *Oblastní lipenský podnik*, a podniky se každým rokem dále štěpily, nebo slučovaly. Lidé z Frymburka jsou svým podnikem nesmyslně vysíláni daleko od obce, a proto po této zkušenosti z kraje úplně odcházejí.¹³⁴ Mnozí lidé, kteří vykonávají kvalifikované povolání, se ve městečku nezdrží déle než pár měsíců. Do roku 1957 se ve Frymburku např. žádný praktický lékař nezdržel déle než dva roky. Obdobně na tom byli lékárníci a učitelé. Ostatní měli šanci získat místo pouze ve frymburském JZD nebo u *Vojenských lesů*. Pokud se jim to nepoštěstilo, z Frymburku odešli. Městečko stejně jako celý kraj ekonomicky a kulturně upadalo už po odsunu původních obyvatel, komunistický režim posléze pohřbil poslední pokusy poctivých lidí o fungující hospodářství a živnosti. Zásah v podobě vybudování gigantické vodní nádrže se tak mohl zdát jako záchrana pro místní obyvatele.

¹³² Nekovařík, J.: Kronika obce Frymburk 1945-1964, s. 43.

¹³³ František Bártík 87 let, Frymburk, 2. 3. 2009.

¹³⁴ Týž.

4.4 Vývoj Lipna nad Vltavou a Přední Výtoň od roku 1948 do výstavby Lipenské přehrady

Lipno nad Vltavou není v těchto letech nijak významnou obcí. Jedná se asi o šest chalup. Osada získává na malém významu až začátkem padesátých let, kdy jsou zde zřízeny ubytovny pro pracovníky, kteří se podíleli na výstavbě nádrže.

Přední Výtoň po roce 1948 téměř ztrácí význam. Obec je zoufale nedosídlená, hospodářská základna je zcela rozbitá. Komunisté usilují o úplné vysídlení pravého břehu Vltavy, který je blíže k hranicím, aby tak mohla být hranice lépe hlídána.¹³⁵ Po stažení železné opony je pár set metrů od obce Přední Výtoň zřízeno pásmo v šíři od 0,5 do 1,5 kilometru, kam lidé nesmějí, nebo smějí pouze na povolení *Pohraniční stráže*, která je zde čteně zastoupena. Ve vzdálenosti 0,5 - 1 km od hranic byly vybudovány drátěné zátarasy napájené elektrickým proudem o napětí až 5000 voltů. Některé úseky byly také zaminovány. Roku 1956 byla ještě navíc zhotovena signální stěna o napětí 70 voltů. Tak vznikla neprostupná mříž mezi Československem a západní Evropou.

Útvarů Pohraniční stráže bylo mezi Přední Výtoní a Zvonkovou 10. V nepřístupné zóně se nacházel i Vítkův Kámen, Stifterovo oblíbené místo, a v Kostelíku na svatém Tomáši těsně pod Vítkovým Kamenem si vojáci zřídili skladiště. Pokud by se básník Šumavy narodil o sto let později, jen těžko by mohl psát o krásách místní přírody, nebo pouze z doslechu příslušníků PS, což by se dozajista odrazilo i na kvalitě díla. Zajímavostí je, že do loučovických papíren docházelo přes Přední Výtoň, do doby než se hranice uzavřely, pěšky několik pracovníků z Rakouska. Tento stav se ze dne na den změnil a tito rakouští pracovníci byli nuceni hledat práci zcela jinde.

¹³⁵ Jan Stoiber 72 let, Přední Výtoň, 14. 3. 2009.

4.5 Shrnutí kapitoly

Události února roku 1948 ještě urychlily úpadek Stifterova rodného kraje. Situace zde byla velmi špatná už po odsunu sudetských Němců, kraj nebyl dosídlen, mnoho hodnot, které byly vytvářeny po staletí, bylo zmařeno. Kolektivizace zemědělství se zasloužila o to, že i poslední hospodáři, kteří dokázali polnosti a zvířata zdárně zaopatřovat, na svoje úsilí rezignovali. Ostatní, kteří hospodařit v nehostinných šumavských podmínkách neuměli, tento krok ze strany komunistického režimu většinou vítali. V nově vytvořených JZD se většině lidí nechtělo pracovat na společných polnostech a práci se všemožně vyhýbali. Tím bylo určeno, že zemědělství přestane zákonitě v tomto kraji v budoucnu existovat. Kolektivizace podniků a živností vedla ke stejnému výsledku. Mnoho lidí z pohraničí odcházelo a ti co přišli, se většinou dlouho nezdrželi.

Celý společenský život byl zpolitizován a téměř zanikla několik století stará hodnota, kterou byla katolická víra. Mnoho lidí bylo perzekvováno z politických nebo náboženských důvodů a první roky po nástupu komunistické diktatury panovala mezi prostými lidmi obava, aby neřekli, byť třeba nezamýšleně, cokoli vůči režimu.

Z obcí Stifterova rodného kraje nejméně utrpěla Horní Planá a Černá v Pošumaví. Černá z toho důvodu, že se nacházela nejbližší vnitrozemí a Horní Planá proto, že byla největší obcí v kraji. Nejvíce naopak utrpěl pravý břeh Vltavy nacházející se blízko hranic, kde byla stažena železná opona a vesnice na tomto místě začínaly rychle mizet. Celý kraj zažíval vážnou ekonomickou i kulturní krizi a následné plány komunistického režimu, jak s nejhezčím místem řeky Vltavy naložit, se mohly zdát jako vysvobození pro místní obyvatele.

5. Vybudování Lipenské přehrady: gigantický kulturní a ekologický zásah do krajiny a změna perspektivy kraje po tomto zásahu

5.1 Historie, výstavba a význam Lipenské přehrady

Vodní nádrž Lipno je jednou z největších vodních ploch ve střední Evropě. Na délku měří 42 kilometrů a obvod břehů je více než sto 150 kilometrů. Jeho objem 306 miliónů kubických metrů, což je množství vody, které by v jeden metr hlubokém a jeden metr širokém kanálu obtočilo celou Zeměkouli.¹³⁶ Lipno sahá od Nové Pece až k Lipnu nad Vltavou, pohltilo tedy velkou část rodného kraje Adalberta Stiftera.

Historie vybudování přehrady v kraji sahá hlouběji do historie. Údolí Vltavy mezi Horní Planou a Lipnem byla při jarních táních pod vodou. Sníh se svahů stekl dolů a řeka se ztrácela v mase vody, která často sahala i přes mosty přes Vltavu. Bylo těžko myslitelné přímo v údolí stavět domky s hospodářstvími, jarní voda by všechnu úrodu odnesla. V okolí řeky se v tomto úseku nacházela rozsáhlá a těžko přístupná rašeliniště. Z toho důvodu bylo už koncem 19. století zamýšleno vybudovat v těchto místech přehradu, která by zároveň sloužila k výrobě elektrické energie.¹³⁷ Původní Plán přehrady byl ještě mnohem více megalomanský než ten, který se uskutečnil o půl století později. Přehrada měla sahat až k Volarům a končit pravděpodobně v místě, kde stojí přehrada dnes.¹³⁸ Voda nádrže měla dosahovat až ke světlickému kostelu, zmizely by tak kompletně Horní Planá, Frymburk, Černá v Pošumaví, obec Blatná a rozsáhlá rašeliniště mezi Černou a Světlíkem. Tento plán však nebyl nikdy uskutečněn, protože pozemky kolem Vltavy vlastnil šlechtický rod Schwarzenbergů, kteří požadovali za jejich odkoupení peníze. Proti byli samozřejmě také obyvatelé, kteří v obcích, které měly být zatopeny, žili. Tento první projekt tedy ztroskotal. V období protektorátu zamýšlel také Adolf Hitler vytvořit v těchto místech přehradu s elektrárnou, která by zásobovala Německo ve válce. Byly provedeny měřicí práce a

¹³⁶ Michal, V.: Tam, kde ryby plují nad vesnicemi. České Budějovice 1961, s. 24.

¹³⁷ Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.

¹³⁸ Týž.

němečtí zeměměřiči vybrali nejvhodnější místo zhruba ve stejných prostorách, kde stojí lipenská hráz dnes.¹³⁹ Kvůli nedostatku financí však z tohoto plánu sešlo.

Projekt přehrady bylo možné realizovat až v padesátých letech, kdy byla půda kolem Vltavy znárodněna. Tak odpadl problém s jejím vykupováním. Výstavba přehrady s velkou vodní elektrárnou byla odsouhlasena v Praze již roku 1949.

Výstavba přehrady Lipno započala v roce 1950 a trvala až do spuštění elektrárenské vodní turbíny devět let. Samotná hráz byla gigantickou stavbou, ale největší část, kterou je podzemní elektrárna vybudovaná ve skále, není vidět. K výstavbě přehrady a hlavně vodní elektrárny se nabízel spád řeky mezi železniční stanicí Lipno nad Vltavou a Vyším Brodem. Mezi těmito dvěma místy, které se od sebe leteckou čarou nacházejí pouze tři a půl kilometru, je výškový rozdíl přes 160 metrů. Přehradu bylo původně zamýšleno postavit dále po proudu až nad Vyším Brodem, ale pro hráz zde nebyl vhodný profil krajiny. Proto byl zvolen zcela neobvyklý způsob realizace přehrady a elektrárny, který využil velkého výškového rozdílu mezi oběma místy.

Nejprve bylo vybráno místo, kde řeka začíná prudce klesat. Toto místo se nacházelo vedle železniční zastávky Lipno. Poté bylo určeno místo, kde se budou nacházet turbíny a elektrárna. „Rozhodli se, že hydrocentrálu umístí jednoduše pod jezero do skal a provrtají k ní dvě kolmé šachty, dvě hluboké studny, jimiž bude voda padat na lopatky turbin a svou obrovskou silou bude otáčet dvěma ocelovými kolosy.“¹⁴⁰ Celý tento komplex měl být vybudován 160 metrů pod korytem řeky a pod dnem budoucího jezera, hluboko ve skále.¹⁴¹ Zároveň musel být vyřešen problém s odtokem vody potom, co dopadne na turbíny. Mezi hydrocentrálou a Vyším Brodem měl být k tomuto účelu vybudován přes tři kilometry dlouhý odpadový tunel. Ten by odváděl vodu do menší vyrovnávací přehrady Lipno 2; odtud měla téci dále už opět řeka Vltava. Realizace takového gigantického projektu byla nesmírně obtížná a finančně nákladná.

Horníci začali od zdola od Vyšího Brodu kopat tunel směrem k Lipnu. Nahoře byly do řeky Vltavy zapuštěny kesony,¹⁴² ve kterých začali pracovníci hloubit šachty do země. Práce pokračovala velmi pomalu, neboť pod korytem řeky se

¹³⁹ Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.

¹⁴⁰ Michal, V.: Tam, kde ryby plují nad vesnicemi. České Budějovice 1961, s. 18.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Ocelové přetlakové zvony.

nacházela pevná skála. Obdobný problém měli kopáči tunelu. Každý dosažený metr bylo třeba vybetonovat a zajistit. Když byly dvě studny dostatečně hluboko pod říčním dnem, tedy sto 160 metrů, začali lipenští dělníci dolovat ze skály prostor pro hydrocentrálu. Vydolovaný materiál se dlouhými studnami vyvážel na povrch. Roku 1955 byl ve skále vyhlouben prostor o rozloze fotbalového hřiště a s výškou třicet metrů. Pro ilustraci, je to prostor, kam by se vešel celý chrám svatého Víta. Odtud se začal hloubit další tunel, který se měl napojit na ten, který směřoval od Vyššího Brodu.¹⁴³ V roce 1955 se na lipenské dílo přijel podívat prezident Antonín Zápotocký, který o něm mluvil jako o výkvětu socialistického inženýrství.¹⁴⁴ Když se uskutečnilo propojení obou tunelů, spustila se naplno výstavba hydroelektrárny v umělé jeskyni. Zároveň s touto výstavbou se pracovalo i na výstavbě samotné hráze. Na vybudování hydrocentrály a hráze bylo spotřebováno půl milionu kubických metrů betonu.¹⁴⁵ Nakonec byly instalovány dvě Francisovy turbíny a zařízení pro zdárný chod elektrárny.

Celý komplex má několik částí. Skládá se z Lipna I a Lipna II. Lipno I je tvořeno přehradou, která je 25 metrů vysoká a 296 metrů dlouhá, vodní elektrárnou umístěnou v podzemní kaverně¹⁴⁶, dvěma tlačnými šachtami o průměru 4,5 metru a délce 160 metrů, 220 metrů dlouhým přístupovým tunelem vytesaným do skály, odpadním tunelem, který měří 3,6 kilometru a má průměr 7,5 metru, a elektrárnou se dvěma Francisovými turbínami. Lipno II tvoří menší hráz a hydrocentrála.¹⁴⁷

Výstavba trvala celých devět let, vystřídalo se na ní třicet tisíc pracovníků, mezi nimi minéři, barabové, střelmistři, bagristé, jeřábníci, stavební inženýři, konstruktéři, tesaři... Na výstavbě se podílel také svaz mládeže, různé pomocné dobrovolné brigády i vězňové. „*Nebýt dobrovolných brigád, tak dnes asi Lipno není.*“¹⁴⁸ Práce na gigantické stavbě byla často velmi riziková a vyžádala za dobu výstavby 33 obětí. Pro pracovníky byly zřízeny dřevěné ubytovny, které měly být po dostavbě zbourány. Hlavní ubytovny stály v obci Lipno a Hrudkov. Komunistický režim pracovníky svými hesly a sliby povzbuzoval a o těch bylo psáno v novinách

¹⁴³ Michal, V.: Tam, kde ryby plují nad vesnicemi. České Budějovice 1961, s. 35.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 45.

¹⁴⁵ Michal, V.: Tam, kde ryby plují nad vesnicemi. České Budějovice 1961, s. 53.

¹⁴⁶ Uměle vytvořený prostor v podzemí.

¹⁴⁷ Vodní elektrárna Lipno [online]. c2000 [cit. 2009-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.ckrumlov.cz/cz1250/region/soucas/t_eleli.htm>.

¹⁴⁸ František Bártík, 87 let, Frymburk, 12. 3. 2009.

jako o příkladných, pracovitých synech komunistické strany a české země, ačkoli tomu tak samozřejmě vždy nebylo. Mnoho lidí na Lipně pracovalo z donucení. Na výstavbě přehrady pracoval jako stavební mistr také Michal Tkáč, který se později stal velmi významnou osobností celého polipenského kraje.

Vodní nádrž Lipno měla sloužit především jako zásobárna elektrické energie pro celé Čechy. Výkon elektrárny Lipno I je při maximálním průtoku 60 MW.¹⁴⁹ Elektrárna pracuje dodnes osm hodin denně a vytvoří každý den stejné množství energie jako nákladní vlak s uhlím.¹⁵⁰

Díky gigantické vodní ploše vznikly nové rekreační možnosti. Lipno bylo plánováno jako nejlepší turistická atrakce v Československu. Do umělého jezera byly vysázeny ryby, a tak Lipno sloužilo i k hospodářským účelům.

Nutno však podotknout, že daň za tuto ohromnou vodní plochu byla z ekologického a kulturního hlediska vysoká.

¹⁴⁹ Vodní elektrárna Lipno [online]. [cit. 2009-04-15]. Dostupný z WWW: http://www.ckrumlov.cz/cz1250/region/soucas/t_eleli.htm.

¹⁵⁰ Michal, V.: Tam, kde ryby plují nad vesnicemi. České Budějovice 1961, s. 22.

5.2 Změny v Horní Plané, Černé v Pošumaví a Dolní Vltavici související s výstavbou nádrže Lipno

S výstavbou Lipenské nádrže se započalo již roku 1950, čemuž byly přizpůsobeny také práce v obcích Horní Planá a Černá v Pošumaví.

Údolí pod Horní Planou mělo být zatopeno. „Do Horní Plané se v roce 1955 stěhují vodní stavby, aby vybudovaly nové úseky železniční trati od železniční stanice Černá v Pošumaví (Hůrka – nádraží) přes Pernek – Hory do Želnavy (Nové Pece).“¹⁵¹ Původní vlakové nádraží pro Horní Planou stálo v Bližší Lhotě a mělo být společně s celým údolím zaplaveno Lipnem. Vlakové nádraží se tedy muselo v Horní Plané posunout přímo pod město. Vybudování nové trati přinášelo mnohé útrapy, protože terén, v němž měla být nová železnice položena, byl v Jenišově, vzdáleném asi jeden kilometr od Horní Plané, značně bažinatý a těžké pracovní stroje se zde propadaly. U horní Plané bylo v důsledku tohoto zásahu zbouráno osm statků a materiál z nich se použil jako vypořádání trati v Hůrce. První vlak vyjel po nové trati v na jaře roku 1958.

Úpravou terénu budoucího zatopeného údolí pod Horní Planou byli pověřeni pracovníci Vojenských lesů. Začali odlesňovat zalesněnou plochu v údolí o rozloze 450 ha.¹⁵² Asi čtvrtinu z této plochy tvořila v Čechách poměrně vzácná borovice bahenní. Údolí kolem Vltavy tvořila také četná rašeliniště, proto práce postupovala velmi pomalu. Vojenské lesy povolaly na pomoc československé vojsko pro odstraňování dřevěného odpadu. Tyto práce trvaly asi jeden rok.

Zároveň s „čištěním“ údolí probíhala nová výsadba stromů, a to nejen v Horní Plané, ale i po obvodu celé budoucí nádrže. „Nejbliže k vodě byly vysazeny vrby a olše pro zpevnění břehů. Dále pokračovalo zalesnění olší černou, skupinou jilmu, břízy, jasanu a někde i dosti nevhodné topoly. Poslední pásma – nejdále od vody – vytvářelo přechod spojení břehů jezera s okolní krajinou. Kromě již uvedených listnáčů se zde použily i vhodné jehličnany: smrk, borovice, modřín a mistry i jedle.“¹⁵³ Některé stromy soužily jako bariéra, která měla zadržovat chlad

¹⁵¹ Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967, s. 60.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž, s. 64.

z vody, který by mohl škodit zemědělským plodinám a ovocným stromům. Zalesňování budoucích břehů trvalo několik let a bylo spotřebováno nesmírné množství sazenic.

Horní Planá jako město utrpěla ze všech obcí Stifterova kraje vybudováním nádrže nejméně, ale úplně nepoškozená rozhodně nezůstala. Zatopena byla budova lnárny, která stála na pravém břehu řeky Vltavy. Lipno také zaplavilo původní vlakové nádraží pro Horní Planou a fotbalové hřiště v údolí. Tento prostor sloužil jako místo pro pořádání zábav a hornoplánští občané na něm slavili podle vzpomínek Věry Sarauerové např. s americkými vojáky v červenci 1945 Den nezávislosti.¹⁵⁴ Zbouráno bylo celkem 68 domů včetně neobydlených. Pro lidi, jejichž původní obydlí měla zaplavit přehrada, byly vystavěny bytové jednotky na náměstí v Horní Plané, když tam byla předtím zbourána téměř celá původní zástavba, kterou tvořily převážně rodinné domy s dvory a hospodářstvími.

Největší změnou původní přírodní krajiny u Horní Plané byla ztráta řeky a hlavně jedinečného přírodního úkazu, který Vltava pod Horní Planou vytvářela – Srdce Vltavy. Tuto část kraje velmi miloval Adalbert Stifter.

Černá v Pošumaví rovněž prodělala velké změny. Pro obec, která byla již několik let v kulturním i ekonomickém úpadku, se zdála přehrada jako záchrana. Černá v Pošumaví leží na kopci, který mírně klesá do údolí, kde se nacházely rozlehlé pastviny a rašeliniště. Terén se opět zvedá k zalesněným svahům až po několika kilometrech, takže šířka budoucí nádrže měla být v těchto místech největší a skutečně v těchto místech Lipno připomíná moře. Těmito místy původně vedla úzkokolejka, která sloužila k přepravě materiálu z obce Borková a dalších menších osad na pravém břehu Vltavy do Černé a Hůrky.

Původní železniční stanice v Černé v Pošumaví byla zbourána a nová vystavěna nebyla; zůstala pouze ta v Hůrce.¹⁵⁵ Mezi Černou v Pošumaví a Hůrkou musela být vybudována nová komunikace, která měla v budoucnu vést přes hladinu nádrže. Před prázdnými budovami patřícími ke grafitovým dolům, byl vytvořen jakýsi násep, který připomínal napůl most a napůl hráz, a na něj byla položena silnice. Kus silnice dále z Hůrky na Horní Planou musel být kvůli zátopě posunut o několik metrů nahoru do kopce.

¹⁵⁴ Věra Sarauerová, 82 let, 3. 3. 2009, Horní Planá.

¹⁵⁵ Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967, s. 57.

Grafitové doly v Černé v Pošumaví již v padesátých letech byly mimo provoz; budovy, které k nim patřily a chátraly, nepůsobily v údolí pod Černou nijak pěkným dojmem a celá krajina byla zdevastována zásahem dolů. Díky zátopě tak zmizela i část zničené krajiny. Činnost před zatopením ukončil také podnik zpracovávající rašelinu v Hůrce, protože to místo mělo být rovněž pohlceno vodami z Lipna.¹⁵⁶

V Černé v Pošumaví muselo dojít k exhumaci místního hřbitova, nenacházel se sice v zátopové zóně, ale musel ustoupit fotbalovému hřišti. Ostatky byly převezeny na nový hřbitov za město. Tento hřbitov se nachází poměrně daleko od města, takže je hlavně pro starší lidi hůře dostupný. Kvůli budoucí zátopě bylo zbouráno mnoho domů. Pro lidi, kteří museli domovy opustit, byly zbudovány buďto nové rodinné domy, nebo bytové jednotky. Tato nová zástavba byla vytvořena mezi vodou a kostelem směrem ke kopci, který stoupá jižně směrem k Jestřábí a Radslavi. Tato nová zástavba socialistického charakteru esteticky velmi narušila původní profil obce.

Po napuštění Lipenské přehrady se od Černé v Pošumaví směrem na jih k Radslavi táhl dlouhý nezalesněný a mírně svažitý pás břehu, který nabízel do budoucna dobrou perspektivu pro stavbu turistických objektů.

Je třeba také zmínit obce, které kvůli Lipenské nádrži přestaly existovat úplně. Nejkrásnějším městečkem, které padlo za oběť vodnímu gigantu, byla Dolní Vltavice (Untermoldau). Před vysídlením sudetských Němců zde žilo 500 obyvatel v 60 domech.¹⁵⁷ Dolní Vltavice se nacházela blízko řeky, a proto bylo počítáno s její zátopou. Ušetřen mohl být krásný, památkově chráněný kostel. Voda měla v místech, kde stál, dosahovat asi jednoho metru výšky, bylo tak možno postavit ochranný val kolem něj. Vše nakonec dopadlo jinak. „*Dle smlouvy z 31. 1. 1959 odkoupilo »Ředitelství pro vodní dílo Lipno« kostel, márnici, hřbitov s oplocením a další objekty za odhadní cenu 89 957,10 Kčs a brzy na to zmizelo celé městské jádro i s mostem pod hladinou. Kostel byl pak ještě odstřelen, neboť věž při nízkém stavu vyčnívala z jezera.*“¹⁵⁸ Tento příklad ilustruje, jak se budovatelé nádrže chovali k sakrálním stavbám. Čtrnáct českých a německých hrobů bylo převezeno na hřbitov

¹⁵⁶ Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967, s. 56.

¹⁵⁷ Podhola, R.: Ozvěny šumavských zvonů. Český Krumlov 2006, s. 89.

¹⁵⁸ Tamtéž.

v Černé. Z původní Dolní Vltavice zůstaly jen dva domy. Dolní Vltavice po zatopení spadla pod správu obce Černá v Pošumaví.

Za obět' Lipnu padly ještě další malé vesnice v údolí řeky jako např. Borková.

5.3 Změny ve Frymburku, Lipně nad Vltavou a Přední Výtoni související s výstavbou nádrže Lipno

Frymburk, který se nacházel ve vzdálenosti 9 kilometrů od hráze, doznal značné změny. Především se muselo počítat s tím, že původní komunikace ve směru na Loučovice a Vyšší Brod, vedoucí po pravém břehu Vltavy přestane kvůli zátopě existovat. Poloha pro novou komunikaci byla stanovena dosti nesmyslně na levé straně řeky, která byla vždy hůře přístupná, protože se nacházela pod vysokým horským masivem. Za Frymburkem se musely odstřelit veliké kusy skály a celý, devět kilometrů dlouhý prostor mezi Frymburkem a obcí Lipno, vyhrazený pro komunikaci, musel být odlesněn. Kvůli komunikaci musel být vytvořen také zářez do mírného kopečku nad Frymburkem, čímž byly přetnuty pozemky, které byly dříve slíbeny tělovýchovné jednotě Sokol k vybudování sportovního hřiště.¹⁵⁹ Také byl tímto zásahem narušen profil krajiny.

Frymburk, který se nad řekou zvedal do kopce, měl být zhruba z poloviny zatopen. Mnoho hospodářství a mlýnů stálo v údolí u řeky. Tyto domy měly přestat existovat. Pro obyvatele budoucí zatopené části musely být vybudovány nové domy a byty. Postupovalo se tak, že kdo měl dům zaplacený, dostal nový dům blízko nově se vytvářející silnice na levém břehu Vltavy, a kdo měl dům pouze v pronájmu, dostal obecní byt.¹⁶⁰ Obecní byty se začaly stavět na náměstí a kvůli tomu byla zbourána téměř celá historická zástavba objektů na náměstí. Tyto sice již byly ve špatném stavu, ale pouze vinou špatného zacházení ze strany dosídlenců. Výstavba však probíhala pomaleji, než se předpokládalo, a stalo se, že po finální zátopě neměli ještě někteří občané kde bydlet.

Ve Frymburku neměly být zatopeny pouze domy, ale také sportovní hřiště a především hřbitov. Při exhumaci původního hřbitova pomáhal také pan František Bártík, který vzpomíná. *„Byli vyrozuměni také Němci z odsunu, aby přijeli a řekli, zdali chtějí převést na nový hřbitov hrob samostatně. Ohlásilo se jich hodně. Hroby, o které se Němci nepřihlásili, byly uloženy do společného hrobu na novém*

¹⁵⁹ František Bártík, 87 let, Frymburk, 14. 3. 2009.

¹⁶⁰ Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.

*hřbitově.*¹⁶¹ Nový hřbitov byl po vzoru toho v Černé v Pošumaví vystavěn ve vzdálenosti téměř dvou kilometrů od Frymburka v polovině strmého kopce Marta. Nový hřbitov sice stojí na krásném místě u lesa, ale je od obce značně vzdálen a v zimě je cesta k němu velmi těžko přístupná. Přitom bylo možné posunout hřbitov za zátopovou zónu do míst, kde byl později zbudován kemp *U lískovců*. Tak by minimálně starým a hůře chodícím lidem odpadl problém s navštěvováním zesnulých.

K hektickým a stresovým událostem došlo ve Frymburku na jaře roku 1958. Mělo totiž dojít k prvnímu pokusnému napuštění nádrže.¹⁶² Tato pokusná zátopa neměla přinést větší množství vody než běžné jarní tání, neměla tedy ohrozit domy a hospodářství, ale došlo k potížím, protože se na hrázi na Lipně ucpala odtoková roura a voda začala nekontrolovatelně stoupat. Museli být tedy z Frymburské budoucí zátopové zóny urychleně evakuováni všichni obyvatelé. Přijelo dokonce několik jednotek armády z vnitrozemí, aby s přesunutím obyvatel pomohly. Armáda pochopitelně nejprve začala pomáhat stěhovat zvířata a majetek komunistům, na majetky a zvířata ostatních už čas nezbyl. Na tuto událost vzpomíná ing. Emil Krol: „Museli jsme během několika hodin opustit dům. Zůstalo tam všechno. Máti stačila pobrat jen to nejnnutnější – trochu oblečení a peřiny, aby nám nebylo zima.“¹⁶³ Jak těžké muselo být pro zbylé původní obyvatele městečka opustit své domovy, svědčí opět výpověď ing. Emila Krola. „Nejhorší bylo přimět dědečka, aby také odešel. On stavěl dům ve Frymburku od dvacátých let a moc se na něm napracoval. Tehdy nám říkal: »Já jsem se tady na tom domě dřel celý život a teď mi ho mají sebrat, já se tu radši utopím.« Nakonec tedy museli dědečka násilně vystěhovat vojáci.“¹⁶⁴ Lidé, kteří vlastnili drobná hospodářství, museli svá zvířata uložit do společných velkých stájí a kurníků. Docházelo tak později k hádkám, či která slepice nebo ovce je. Lidé, kteří nedobrovolně museli utéct před velkou vodou, neměli tři měsíce, než voda opadla, kde bydlet.¹⁶⁵ Nové byty a domy ještě vystavěny nebyly, a tak museli přebývat buď u příbuzných, nebo byli k někomu přiděleni.

¹⁶¹ František Bártík, 87 let, Frymburk, 14. 3. 2009.

¹⁶² Hedvika Klementová, 80 let, Frymburk, 13. 3. 2009.

¹⁶³ Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.

¹⁶⁴ Týž.

¹⁶⁵ Týž.

Později roku 1958 došlo k dalším dočasným zátopám kraje a k definitivní až roku 1959. Voda sahala až pod budovu kostela a školy. Naštěstí nejsou budovy kostela ani školy podmáčeny vodami Lipna, protože stojí na skále.

Město Frymburk bylo zatopením značně poznamenáno, změnil se zcela jeho geografický a kulturní profil i perspektivy do budoucna.

Obec Lipno nad Vltavou se díky zásahu, jímž vybudování vodní nádrže Lipno bylo, velmi změnila. Tato osada se totiž nacházela nejbližší budoucí hráze a elektrárny.¹⁶⁶ Nejprve zde stálo asi 6 chalup. Během výstavby byly zřízeny ubytovny pro několik tisíc pracovníků. Tyto nevzhledné ubytovny připomínaly kartonové krabice a měly být po dokončení výstavby Lipna zbourány. Nestalo se tak. Někteří pracovníci, kteří pomáhali nádrž vystavět, už v kraji zůstali a vybrali si právě malou vesničku Lipno za svůj nový domov. Soudobý tisk o nich psal jako o poctivých socialistických lidech, kteří se nedokázali po letech tvrdé práce rozloučit s nádherným dílem, které pomáhaly vytvořit. Ve skutečnosti se jednalo převážně o lidi, kteří měli ve vnitrozemí prohřešky, a chtěli se v zapadlém kraji ukrýt, nebo o lidi politicky nevyhovující. První zmíněná skupina nových obyvatel obce Lipno působila mnohé potíže a ostatní lidé z blízkého okolí s nimi zažívali četné útrapy. Trvalo pár let, než se tito dosídlenci v kraji socializovali. V obci Lipno se také usídlili noví pracovníci elektrárny a loučovických papíren.

Obec byla velmi malá, a proto přímo z ní nebylo zatopeno nic. V její blízkosti však Lipno pohřbilo malou elektrárnu na řece a rovněž přestal fungovat kanál na splavování polínek do loučovické pily.

Od výstavby začal na Lipně fungovat místní národní výbor a obchod se smíšeným zbožím. Na loukách vyrostly nové domy. Dá se říci, že obec Lipno nad Vltavou vznikla až s vodní nádrží Lipno.

Obec Přední Výtoň naopak výstavbou vodní nádrže značně utrpěla. Nacházela se blízko rakouské hranice a obrovská vodní plocha ji značně odřízla. Strženy a zatopeny byly domy po obou stranách řeky, kam až zástavba obce sahala.¹⁶⁷ Kostel v Přední Výtoni byl naštěstí těsně nad hladinou, a tak zůstal ušetřen.

Zatopena byla původní komunikace z obce do Vyššího Brodu i na druhou stranu na Frýdavu a Frymburk. V Přední Výtoni žádali místní obyvatelé, aby byl

¹⁶⁶ Podle obce dostalo jméno celé vodní dílo.

¹⁶⁷ Jan Stoiber, 72 let, Přední Výtoň, 20. 3. 2009.

vystaven na místě, kde je vodní plocha úzká, most, který by umožňoval obci kontakt s okolním světem. Měl být vystaven přímo ve Frymburku, odtud by bylo možné se dostat po nové komunikaci. Tyto snahy však byly zamítnuty ze „strategických důvodů“, kvůli blízkosti hlídaného hraničního pásma. „*Most by tam ale ze strategického hlediska neměl žádný význam, byla to z jejich strany hloupost.*“¹⁶⁸

Na pravém břehu byla během výstavby Lipna položena nová komunikace vedoucí k obci Svatý Tomáš pod Vítkovým Kamenem. Svatý Tomáš nacházející se v pásmu však nebyl obyčejným lidem přístupný, nacházel se v pásmu a tamní kostel sloužil vojákům, kteří v kraji pobývali, jako skladiště.

Přední Výtoň a okolní obce se začaly rychle vyliďňovat. Přicházeli sem sice i noví lidé, ti se však dlouho v kraji nezdrželi. Mnohé domy zchátraly a byly strhávány. „*Dohromady bylo v obcích Přední Výtoň a Pasečná strženo 500 domů.*“¹⁶⁹ Devastace této části Stifterova kraje byla ohromná.

¹⁶⁸ Jan Stoiber, 72 let, Přední Výtoň, 20. 3. 2009.

¹⁶⁹ Týž.

5.4 Vybudování Lipenské přehrady jako gigantický ekologický zásah do místní krajiny

Krajina byla vybudováním Lipna nenávratně pozměněna. Zmizela romantická zákoutí a jedinečný přírodní úkaz, jímž bylo Srdce Vltavy pod Horní Planou. Pod vodou se ztratily četná rašeliniště a mokřiny.

Smutnou věcí je, že těžko přístupnou bažinatou krajinu v údolí řeky nazývali nadšení budovatelé socialismu v Čechách neprostupným pralesem bez užitku. Tento prales však byl původní krajinou a rostly v něm jedinečné rostliny a žili vzácní živočichové. Z rostlinné říše zde byla velmi rozšířena borovice bahenní.¹⁷⁰ Ta je v jiných oblastech Čech velmi vzácná a na tomto místě Vltavy tvořila jednu čtvrtinu veškerého dřevinného porostu. V údolí řeky žilo mnoho hadů a ptáků, kteří se kvůli zatopení plochy museli přestěhovat do vyšších poloh. Po napuštění Lipna byla na některých místech vysoká koncentrace jedovatých zmijí, které působily lidem drobné potíže. Na člověku těžko přístupných rašeliništích podél řeky bylo mnoho tokanišť tetřívků.¹⁷¹ Na přelomu května a dubna tokali kohouti nejvíce a mnozí původní obyvatelé považovali toto období v roce za nejkrásnější, samotné tokání tetřívků někteří sudetští Němci za nejkrásnější věc na světě. Vyhnaný Rudolf Schlosser z českoněmecké rodiny přijel do svého rodného kraje už jako starý pán, aby ještě jednou v životě tokání tetřívků uslyšel. Původní obyvatelé se vůbec k přírodě chovali velmi šetrně. O tomto respektu k hlubokým lesům a nebezpečným močálům místních píše i Adalbert Stifter. Takové chápání přírody stojí v ostrém protikladu s chápáním přírody mnohých dosídlenců i k tomu, jak vnímal šumavskou přírodu celý komunistický režim.

Zlikvidována byla také samotná řeka, která podle slov pamětníků neuvěřitelně bohatá na vodní faunu a flóru. „*Vltava byla živá řeka, pamatuji si, že tu bylo mnoho divokých kachen a potápek. Nepočítám ryby: štiky, pstruzi a lipani. A také raci, veliké množství raků.*“¹⁷² Mnozí pamětníci tvrdí, že byla zlikvidována nejhezčí část řeky.

¹⁷⁰ Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967, s. 64.

¹⁷¹ Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.

¹⁷² Týž.

Díky napuštění nádrže se změnilo i klima v celém kraji. O něco klesla průměrná roční teplota a z toho důvodu zmizely některé původní porosty. Na druhou stranu se více začalo dařit jiným, které dříve v kraji nerostly. Vodní ptactvo v kraji zůstalo.

Lipno působilo v krajině zpočátku velmi nepěkným dojmem, bylo vidět, že sem nepatří. Krajina kolem něj je však pěkně členitá a jak rostly stromy vysázené podél břehů, začalo Lipno do krajiny esteticky zapadat. Na některých místech působí dnes nádrž dojmem, že nebyla vytvořena člověkem, že do místního kraje patří, což je u uměle vytvořených jezer v České republice rarita.

Přesto mnoho lidí, kteří pamatují Vltavu v rodném kraji Adalberta Stiftera, nemohou říci, že Lipno je hezčí. Takto porovnává krajinu paní Marie Lomecká: *„Lipno a původní řeka, to se nedá srovnat. O západu slunce bylo z kopce možno vidět Srdce Vltavy, svítilo různými barvami. Na řece bylo tolik nádherných zákoutí, kde se dalo v létě odpočívat.“*¹⁷³ Na krásný kus řeky Vltavy vzpomíná také paní Hedvika Klementová. *„Řeka byla krásná, romantická. A voda v ní čistá, ta se dala pít. Chodili jsme se koupat nahoru nad Frymburk pod jez. Tam byl krásný kus přírody. Když na to vzpomenu, vhání mi to slzy do očí.“*¹⁷⁴

¹⁷³ Marie Lomecká, 85 let, Hůrka, 20. 3. 2009.

¹⁷⁴ Hedvika Klementová, 80 let, Frymburk, 13. 3. 2009.

5.5 Demolice vesnic a kulturních památek po výstavbě Lipenské nádrže

Vodní nádrž Lipno neměla v době výstavby význam pouze energetický, turistický a hospodářský. Tím, že byla v blízkosti rakouských hranic vytvořena ohromná vodní plocha, stalo se hlídané hraniční pásmo hůře přístupným obyčejným lidem a z toho důvodu snáze kontrolovatelným pro příslušníky Pohraniční stráže.

Vesničky na pravém břehu Vltavy ležící blízko hranic byly určeny k zániku už od roku odsunu sudetských Němců, protože nebyly nikdy nově dosídleny, ale k jejich kompletní fyzické likvidaci došlo až v letech padesátých. Zpočátku byly likvidovány hlavně opuštěné domy, sakrální a kulturní památky zůstaly prozatím ušetřeny.

Seznamy domů určených k likvidaci se v průběhu výstavby Lipna rozšířily na všechny objekty nacházející se v zakázaném a hraničním pásmu. Ušetřeny neměly zůstat ani kostely, které v té době byly stále majetkem církve. Dva nejkrásnější kostely v této zóně se nacházely v Rychnůvku (Deutsch - Reichenau) a Kapličkách (Kappellen). Dne 4. června 1959 odstřelili vojáci kostel v Kapličkách a jen o dvanáct dní později byl jimi za pomoci výbušnin a buldozerů zprovozen ze světa kostel v Rychnůvku.¹⁷⁵ Vysídlení obyvatelé se ze strany rakouských hranic mohli dívat na tento smutný obrázek, kdy jim mizely před očima jejich domovy a kultura. Paradoxem je, že ušetřen zůstal kostel na Svatém Tomáši, který vojáci využívali jako skladiště. Noví dosídlenci v kraji se k těmto skutečnostem stavěli poměrně lhostejně, německé kaple a kostely nikdy nepovažovali za své. Komunistický režim se snažil různými formami nátlaku zabít v lidech víru v Boha, což se mu dařilo, a ti postupně na své přesvědčení rezignovali.

Na původním pravém břehu Vltavy zůstala z obcí naživu pouze Přední Výtoň. Měla 300 obyvatel, ale i zde byly snahy ze strany vlády obec zlikvidovat. „Kdyby mohli, vyženou nás odsud tady a zadrátují celý kraj až k vodě.“¹⁷⁶ Lipenská přehrada tedy také sloužila jako bariéra, ačkoli k demolicím domů a sakrálních památek by zřejmě došlo i bez její výstavby.

¹⁷⁵ Bertlwieser, F.: Verlorene Böhmerwald-Heimat. Linz 1995, s. 143.

¹⁷⁶ Jan Stoiber, 72 let, Přední Výtoň, 14. 3. 2009.

5.6 Nové perspektivy kraje po vybudování Lipenské nádrže a vývoj do roku 1989

Celý Stifterův rodný kraj se zásahem Lipenské přehrady nenávratně změnil. Došlo k mnoha zbytečným kulturním škodám, a musela být zřízena lodní doprava, protože kvůli gigantické vodní ploše nebylo možné dostat se z jednoho místa na druhé jako dříve. Na druhou stranu se pro místní obyvatelstvo díky Lipnu alespoň zčásti otevřely nové příležitosti.

Turistika probíhala v prvních letech po napuštění velmi chaoticky. Krajina kolem Lipna byla rozlehlá těžko přístupná, a proto lákala mnohé stanaře a výletníky. Zpočátku bylo možné tábořit a rozdělovat oheň všude mimo pásmo. Někteří z těchto trampů se přijeli do divokého kraje pouze opít a dělat nepořádek. V lesích měli absolutní svobodu pohybu.¹⁷⁷ Lidí na Lipno začalo přijíždět mnoho a nastal problém se zásobováním. Např. ve Frymburku fungoval začátkem šedesátých let pouze jeden obchod se smíšeným zbožím a jedno řeznictví. Potraviny dopoledne vykoupili rekreanti a na místní, kteří chodili do práce, už odpoledne potraviny nezbyly.¹⁷⁸ To vyvolávalo u místních samozřejmě averzi vůči rekreantům. Tento problém se podařilo v průběhu let částečně odstranit. Kolem celé Lipenské nádrže započala také v šedesátých letech výstavba turistických objektů a kempů.

Z Horní Plané nebyl k vodě přístup zcela ideální, břeh byl příliš strmý a vybudování pláže s rekreačními objekty by bylo značně složité. Navíc si ani místní nepřáli mít rekreanty těsně pod obcí. V asi jeden kilometr vzdáleném Jenišově byl břeh daleko mírnější. Na tomto místě byly tedy nejprve vykáceny stromy a později vybudovány dřevěné chatky a dovezen písek na pláž.

V Černé v Pošumaví byl směrem k Lipnu břeh ideální, proto byl celý tento pás dlouhý kolem dvou kilometrů určen k výstavbě chat a kempů. Na břehu zde rovněž později vyrostly dva hotely, *Racek* a *Jestřábí*. Kempy a chatová výstavba pokračovaly dále na Radslav a Dolní Vltavici, ve které tvořily rekreační chaty veškerou zástavbu, a tak se tato dříve krásná obec stala nevzhlednou vesničkou žijící pouze v létě s příchodem rekreantů.

¹⁷⁷ Hedvika Klementová, 80 let, Frymburk, 13. 3. 2009.

¹⁷⁸ Táž.

Frymburk, který stál původně na strmém kopci, neměl k vodě také nejlepší přístup. Břehy byly do značné míry pokryty stromy a keři a bažinatá půda znemožňovala výstavbu chat a nebyla vhodná ani k táboření. Jediným turistickým kempem byl tábor pro stany *U Lískovců*. Pláž zde vznikla až o hodně později než jinde v kraji. V lesích okolo Frymburka byl vystaven tábor s několika chatami pro mládež zvaný „*Cihelna*“. Dřevěné chaty z bývalého tábora pro německou mládež byly rozmontovány a v těchto táborech byl zřízen *Tábor míru*, který sloužil jako ubytování pro pionýry. V osmdesátých letech byl ještě postaven areál školy v přírodě. Děti z měst měly možnost čtrnáct dní pobývat ve Frymburku a okolí.

V Lipně nad Vltavou byl zřízen rozlehlý camp pro stanaře a v Přední Výtoni tábor pro Pionýry, ten ovšem až v sedmdesátých letech. Do pionýrských táborů jezdili besedovat vojáci hlídající hranice. Koncem let šedesátých byly také na tomto místě kraje strženy dráty napájené vysokým napětím a byly nahrazeny bezpečnými signálními dráty. Hraniční pásmo se spojilo se zakázaným pásmem a celá plocha byla posunuta o něco blíže k rakouským hranicím.

V normalizačních sedmdesátých letech začali lidé z měst kupovat pozemky a stavět kolem Lipna chalupy. Vznikly tak osady, které žily pouze v létě, nebo o víkendech na jaře a na podzim, např. Hruštice, nebo Kovářov. Rekreační objekty se stavěly i u lesů a přístup k nim byl často obtížný. Pozitivní skutečností bylo, že tyto chaty a chalupy dobře zapadly do hustých jehličnatých lesů, a neničily tak profil krajiny. Kvůli tomu, že nebyly obývány celoročně, a tudíž na místě nebyl permanentní hluk, nemusela se z těchto míst stěhovat ani zvěř. Ne všichni jejich majitelé se však chovali ekologicky.

V sedmdesátých letech začali také Lipno navštěvovat turisté z NDR. Mnozí místní obyvatelé vzpomínají na invazi trabantů a wartburgů. „*Němci, ti tu byli šťastní, mohli chodit a rozbalit stan, kde chtěli; nikdo je neomezoval. To od sebe z domova neznali.*“¹⁷⁹ Návštěvníci z Německa sem však nejezdili pouze na prázdniny. Někteří z nich se pokoušeli přes Lipno dostat přes hranici do Rakouska a odtud do západního Německa. Většina z nich však byla chycena vojáky často ještě před hranicí zakázaného pásma.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Hedvika Klementová, 80 let, Frymburk, 13. 3. 2009.

¹⁸⁰ Jan Stoiber, 72 let, Přední Výtoň, 14. 3. 2009.

Lipenská nádrž jako turistické středisko místním lidem v mnoha věcech vypomohla, nelze si však celkově situaci v kraji v těchto dobách komunistické diktatury idealizovat.

Lipenské přehrada se nijak výrazně neudržovala, ba naopak; chyběly čističky, kanalizace byla špatně řešená a při velkých deštích se její obsah vyplavoval přímo do jezera. Na konci osmdesátých let bylo kolem Lipna velké množství chat a někteří jejich majitelé se chovali velmi nešetrně vůči životnímu prostředí. Vyhazovali odpadky přímo v lese nebo dokonce lili své exkrementy do potoka, který pak stékal to stojaté vody Lipna. I kolem obcí vznikaly černé skládky, které hyzdily tvář kraje.

V kdysi poměrně zemědělsky vyspělém horském kraji státní statky sotva přežívaly, řemesla téměř nefungovala a v obchodech nebylo možno sehnat někdy i základní věci. Do pohraničí přicházelo mnoho lidí za trest a ti, kteří se rozhodli v kraji zůstat, dostávali příspěvky na bydlení.

Zakázané pásmo bylo hlídáno hluboko před hranicí. Těsně za Lipenskou hrází ve směru na Přední Výtoň stála závora, kde vojáci kontrolovali všechny, kdo chtěli projet. Stejná závora stála na Frýdávě přes vodu naproti Frymburku. Obě místa byla několik kilometrů vzdálená od zakázané zóny. Legitimovat se dokonce musel pokaždé i místní obvodní lékař Vladislav Smolka z Frymburka, když jel za nemocnými pacienty na druhou stranu přehrady.¹⁸¹

Komunity věřících v obcích byly v kraji velmi malé, na každou obec připadalo maximálně čtyřicet členů. Ti byli za svou víru ze strany komunistů šikanováni. Této šikany nezůstaly ušetřeny ani děti ve škole. Na tuto situaci vzpomíná Barbara Štrejnová slovy. „*Paní učitelka Grohmannová se mě v týdnu o hodinu zeptala, jestli máme ten den náboženství. Když jsem odpověděla, že ano, nechala mě po vyučování uklidit celou učebnu.*“¹⁸²

Sakrální památky v kraji chátraly a ty drobnější se často i rozpadly. V rodném kraji Adalberta Stiftera začal od roku 1970 působit pater Michal Tkáč. Ten napřed sloužil bohoslužby ve Frymburku, Přední Výtoni a v Černé v Pošumaví. Postupem let mu však byly přidávány další farnosti, a tak mu za čas leželo na bedrech dvanáct

¹⁸¹ MUDr. Vladislav Smolka působil v kraji od roku 1957 až do své smrti roku 1986. Celá jeho rodina žila ve Frymburku, rozhodně tedy neměl při prohlídkách svých pacientů v úmyslu utéct za hranice. Zdržení kvůli kontrolám mohlo stát některé pacienty život. Tento příklad výborně ilustruje to, jak „zhovadilým“ způsobem byly hranice „hlídány“.

¹⁸² Barbara Štrejnová, 36 let, České Budějovice, 20. 2. 2009.

farností vzdálených od sebe i čtyřicet kilometrů. Pater Tkáč měl kladný vztah k církevním stavbám a snažil se, aby byly v co nejlepším stavu. S několika přáteli se mu podařilo v sedmdesátých letech opravit střechu kostela ve Frymburku a střechu věže kostela v Černé v Pošumaví.¹⁸³ Bohužel mnohé sakrální stavby stále chátraly a některé se i zcela rozpadly. Tento trend pokračoval až do roku 1989.

Kraj byl až do pádu komunistického režimu považován za zaostalý. Lipenská přehrada ho bezpochyby pozvedla a oživila, ale nutno podotknout, že pouze v mezích stanovených komunistickou diktaturou.

¹⁸³ Pater Tkáč pracoval před vysvěcením jako stavbyvedoucí, a tak mohl opravy kostelů sám řídit.

5.7 Shrnutí Kapitoly

Vybudování Lipenské nádrže bylo ohromným a necitlivým zásahem do původní krajiny. Změnil se tak zcela její profil. Údolí Vltavy včetně jedinečného Srdce Vltavy přestalo existovat a zmizela také mnohá zalesněná místa a rašeliniště se svou bohatou faunou a flórou.

Před vodami Lipna nezůstaly ušetřeny ani mnohé domy, hřbitovy a kostely. Změnila se vizáž některých vesnic a některé zmizely úplně. Nejhůře nesli ztrátu domova kvůli zátopě obyvatelé, kteří tu žili od narození – neodsunutí sudetští Němci. Zatopeny byly také původní komunikace, které vedly podél Vltavy, a původní železniční trať mezi Hůrkou a Novou Pecí.

Vodní nádrž Lipno jako těžko překonatelná bariéra ještě více znemožnila vstup do zakázaného a pohraničního pásma. V této zóně byly po napuštění jezera zlikvidovány všechny objekty včetně církevních památek. Tyto demolice byly velmi necitlivé a odsunutí původní obyvatelé se mohli z druhé strany hranic dívat, jak šmahem mizí vše, co po dlouhá staletí jejich předkové budovali. Kdysi pěkný horský kraj u hranic s Rakouskem se stal zemí nikoho. Všechny tyto výše zmíněné hodnoty byly ztraceny a přinejmenším demolice domů a sakrálních staveb v pásmu jsou neospravedlnitelné, ačkoli s výstavbou nádrže souvisí jen částečně.

Výstavba vodního díla ale také otevřela časem místním obyvatelům nové pracovní příležitosti spojené se samotnou prací ve vodní elektrárně, turistickým ruchem a vodním hospodářstvím. Pro mnohé prosté lidi z řad dosídlenců se Lipno zdálo jako vysvobození pro hospodářsky zacházející kraj a většina z pamětníků těchto časů dnes tvrdí, že Lipno více dalo, než vzalo. Jejich názor je názorem lidí, kteří nejsou k rodnému kraji svázáni stovkami let usilovné práce generací. Pravdou je však také to, že první pokusy vybudovat v bažinatém údolí Vltavy vodní nádrž byly už v devatenáctém století. Je tedy velmi pravděpodobné, že by k zatopení některých částí Stifterova rodného kraje došlo i bez události odsunu a únoru 1948.

6 Vývoj po roce 1989, znovunavázání vztahů mezi příslušníky obou národů, výhled do budoucna, přínos i úskalí turistického ruchu v kraji

6.1 Vývoj Lipenska od roku 1989 do současnosti

Po pádu komunistické diktatury se rodnému kraji Adalberta Stiftera, kterému se začalo říkat Lipensko, otevřely nové perspektivy. Ihned po otevření hranic začali do kraje jezdit turisté z Rakouska a Německa a také vysídlení rodáci, kteří měli možnost se po pětáctyřiceti letech bez obav podívat do své domoviny. V některých polipenských obcích se podařilo navázat s českými Němci kontakt a dodnes probíhá spolupráce, především na opravách kulturního dědictví obou národů. Nanovo vznikly zájmové spolky a obnoveny byly v některých obcích kulturní a společenské akce.

Zemědělsky se kraj pochopitelně neudržel, protože místní statky byly celých čtyřicet let dotovány ze státních peněz. Bylo třeba vytvořit i nové inženýrské sítě. Nová komunikace, vybudovaná na konci devadesátých let, která vede z Českého Krumlova do Černé v Pošumaví, lépe zpřístupnila kraj i pro lidi z českého vnitrozemí. Autobusová doprava je však v současnosti, alespoň do Frymburka, Lipna a Přední Výtoně, dost špatná.

Kraj se zdál od počátku devadesátých let díky malebné přírodě a velkému umělému jezeru velmi perspektivním v oblasti turistického ruchu, ale zároveň se celé Lipensko nacházelo v chráněná krajinná oblastí a některé části od Horní Plané směrem na západ spadaly pod druhou i první zónu Národního parku Šumava. Z toho důvodu proběhlo mezi starosty místních obcí několik jednání, jak situaci v kraji řešit. Roku 1991 bylo ustanoveno *Sdružení lipenských obcí*, které mělo nastínit budoucí rozvoj celého kraje. Dodnes do tohoto sdružení patří Vyšší Brod, Loučovice, Lipno nad Vltavou, Přední Výtoň, Frymburk, Černá v Pošumaví, Horní Planá a Nová Pec.¹⁸⁴ Při realizaci turistických plánů nabídla pomoc také rakouská a německá strana, která měla s turistickým průmyslem v západní Evropě daleko větší

¹⁸⁴ Baldová, M.: Kronika obce Frymburk, díl III, s. 99.

zkušenosti. Bylo rozhodnuto, že pravá strana Lipenské přehrady nebude zastavována turistickými středisky; budou zde vybudovány cyklostezky a stezky pro pěší výlety, aby okolní příroda nebyla příliš zatěžována. Na levé straně Lipna byla odsouhlasena výstavba turistických objektů, ale pouze v takových mezích, aby příliš neomezovala okolní přírodu.

Bohužel tento závazek se nepodařilo splnit a v novém tisíciletí vyrostly kolem jezera gigantické, krajinný profil narušující stavby, jako je Marina, které pojmu tisíce turistů. Kumulace tolika lidí na jednom místě se tak stává vážným ekologickým problémem pro celou oblast.

6.2 Vývoj Horní Plané od roku 1989 do současnosti

Horní Planá prodělala po pádu komunismu mnohé změny, zejména v oblasti kultury. Koncem roku 1989 vzniklo v obci *Občanské fórum* v čele s mluvčím Martinem Peškem a někteří jeho členové byli dosazeni do MNV výměnou za komunisty. Spolupráce mezi komunistickými obecními politiky a členy OF neprobíhala vůbec hladce. Situace se zlepšila po prvních volbách v roce 1990, kdy se zásadně změnilo složení zastupitelstva. V prvních polistopadových letech byly na programu obce restituce a privatizace majetku spadajícího pod správu Horní Plané.

Horní Planá, stejně jako ostatní obce v Stifterově rodném kraji, byla poznamenána mnoha lety komunistického hospodaření. Kanalizace byla špatně provedena, komunikace nedostatečně udržované a nevyhovující pro budoucí provoz. Lipno postrádalo čističky odpadních vod a koupání v něm bylo značně rizikové. Všechny tyto nutné nebo potřebné opravy a výstavby se postupem času podařilo uskutečnit. V současnosti už existují funkční inženýrské sítě v celé obci a Černou v Pošumaví spojuje s Horní Planou silnice, která je schopna pojmout nynější provoz.

Téměř ihned po pádu komunistické diktatury začali do Horní Plané jezdit nejen němečtí a rakouští turisté, ale i násilně vysídlení rodáci z kraje. Horní Planá byla místem, kam v porovnání s jinými obcemi přijíždělo zdaleka nejvíce lidí. Je třeba zmínit, že právě zde se podařilo nejlépe navázat vztahy s vysídlenými českými Němci. Mnozí z rodáků navštívili vlast poprvé od událostí odsunu. Tito původní obyvatelé často už v kraji svůj rodný dům ani svou rodnou ves nenalezli, což jim samozřejmě bylo velmi líto, a i z toho důvodu měli potřebu vyprávět nebo psát o svých pohnutých osudech. Tito lidé měli svůj rodný kraj stále ve svém srdci a od začátku devadesátých let se snažili všemi možnými prostředky, a to i přes pokročilý věk, o jeho kulturní obnovu.

Rekonstrukce se týkaly mnoha objektů, nejvíce však bylo opraveno církevních staveb. V katastru obce se nacházely tři římskokatolické farnosti, ve Zvonkové, Hodňově a samotné Horní Plané. Ve Zvonkové, která byla dříve v zakázaném pásmu, zbyl v roce 1990 pouze polorozpadlý kostel, hřbitov a jeden dům. O dva roky později již ve Zvonkové stál nově vysvěcený kostel a hřbitov, vše důkladně opravené. O jeho obnovu se nejvíce zasloužil z rakouské strany pan Horst

Wondraschek¹⁸⁵ z Lince a z české ing. Karel Groulík z Českých Budějovic.¹⁸⁶ Do roku 1996 místní rodáci společně s přáteli z Čech opravili také kostel v Hodňově. Původní obyvatelé z této téměř zaniklé obce se v místě svého rodiště scházejí asi jednou do roka. Bohužel římskokatolická farnost Hodňov je podle slov Lenky Hůlkové v současnosti mrtvou farností a kostel, na jehož opravu bylo vynaloženo tolik prostředků, začíná opět pomalu chátrat.¹⁸⁷ V Horní Plané byla převážně z peněz místních rodáků zrekonstruována kaple na Dobré Vodě, kde byl postupně opraven oltář a vyměněny obrazy křížové cesty. Na hornoplánském hřbitově bylo opraveno 63 hrobů.¹⁸⁸ V katastru obce bylo od roku 1989 renovováno také několik drobných sakrálních památek, z nichž některé byly zcela financovány z peněz místních rodáků.

Činnost původních německých obyvatel svědčí o silném přetrvávajícím vztahu k rodnému kraji, který stále považují za svůj domov, kam se mohou a chtějí vracet. Příkladem je podle ústního sdělení Lenky Hůlkové pan Rudolf Wagner, který ve svých osmdesáti letech dojíždí do svého rodiště několikrát v měsíci a tráví zde s rodinou např. vánoční svátky. Při jedné ze svých posledních návštěv si ze své domoviny odvezl v kbelíku zeminu, aby ji přisypal do hrobu svého zesnulého bratra.¹⁸⁹

Významnou postavou pro město i pro vývoj česko-německých vztahů se stal v devadesátých letech hornoplánský rodák Horst Löffler, který přišel s nápadem vybudovat v Horní Plané centrum pro příslušníky německého, českého a rakouského národa, ve kterém by se mohli setkávat, debatovat spolu a vyměňovat si zkušenosti. K tomu účelu zřídil s. r. o. *Bohemia Kommunikation* a tato společnost v roce 1996 odkoupila od města Horní Planá velkou budovu naproti poště. Ta byla v té době nevyužívaná a nacházela se ve velmi špatném stavu. Díky iniciativě česko-německo-rakouského občanského sdružení *Centrum Adalberta Stiftera / Adalbert-Stifter-Zentrum* se podařilo během několika let získat prostředky na rekonstrukci budovy.¹⁹⁰ Občanské sdružení *Centrum Adalberta Stiftera / Adalbert-Stifter-Zentrum* bylo roku

¹⁸⁵ Horst Wondraschek se i přes pokročilejší věk aktivně podílel na opravě kostela, čímž byly sníženy celkové náklady na opravu. Spravuje farnost ve Zvonkové dodnes; dojíždí do místa s rodiště své matky asi jednou za tři týdny.

¹⁸⁶ Zeis, B.: *Böhmerwaldkirchen im neuen Kleid Glocken für die Heimat*. Haslach an der Mühl 1996, s. 94.

¹⁸⁷ Lenka Hůlková, 46 let, Horní Planá, 17. 4. 2009.

¹⁸⁸ Zeis, B.: *Böhmerwaldkirchen im neuen Kleid Glocken für die Heimat*. Haslach an der Mühl 1996, s. 108.

¹⁸⁹ Lenka Hůlková, 46 let, Horní Planá, 17. 4. 2009.

¹⁹⁰ Táž.

1997 zapsáno na ministerstvu vnitra a od té doby je právě tomuto spolku budova pronajímána. V současné době je v objektu Centra Adalberta Stiftera velký jednací sál, který je možno rozdělit na dva menší, studijní knihovna, malé knihkupectví, bistro, vnitřní dvůr s terasou s možností parkování a dva apartmány k ubytování.¹⁹¹ Budova je sice krásná a moderně vybavená, ale také velmi nákladná na provoz a údržbu. Dodnes se sdružení v této oblasti potýká s finančními problémy. Na programu Centra Adalberta Stiftera jsou především semináře zaměřující se na česko-německo-rakouské vztahy, jejich minulost a budoucnost. Centrum také pořádá různé kulturní akce a výstavy. Sám Horst Löffler, který je předsedou sdružení a autorem myšlenky na vytvoření centra, každoročně organizuje seminář *Hornoplánské rozpravy*¹⁹² a mnohé další akce. Centrum se tak svým programem a činností stává velmi významnou kulturní institucí.

Odkaz nejslavnějšího rodáka Adalberta Stiftera se od roku 1989 velmi aktivně udržuje i mezi místními obyvateli. Nachází se zde jeho památník, park a s jeho jménem jsou spojeny i další aktivity.

Památník zřízený v jeho rodném domě zde sice funguje už od roku 1960¹⁹³, ale kulturním pilířem obce se stal spíše až po pádu komunismu. Budova domu Adalberta Stiftera je majetkem města Horní Planá. *Regionální muzeum v Českém Krumlově*, které v prostorách domu provozuje výstavy, přednášky a vlastní expozice, je zde pouze v nájmu. Stálá expozice *Adalbert Stifter a rodný kraj* souvisí s básnickovou osobou. Zahrnuje repliky jeho obrazů, mnohá vydání jeho knih v různých jazycích i předměty a dokumenty spjaté s autorovou činností nebo s městem Horní Planá a jeho okolím. Expozice se nachází v přízemní části domu a současnou podobu má od roku 2005, kdy byla nově zkoncipována k dvoustému výročí Stifterova narození. Mimo tuto stálou expozici se zde konají i další výstavy. Ty větší jsou instalovány v prvním patře muzea a trvají jeden až dva roky, podle úspěšnosti. V současnosti probíhá výstava *Šumava Karla Klostermanna*, jejímž autorem je mgr. Ivan Slavík.¹⁹⁴ Menší výstavy, které mohou trvat i více let, jsou umístěny buď na dvoře domu, nebo v prostorách dvou bývalých chlívků. Tyto

¹⁹¹ Centrum Adalberta Stiftera [online]. [cit. 2009-04-04]. Dostupný z WWW: < <http://www.stifter-centrum.info/nabidky.php> >.

¹⁹² Semináře *Hornoplánské rozpravy* se účastní kolem sta lidí.

¹⁹³ Lenka Hůlková, 46 let, Horní Planá, 17. 4. 2009.

¹⁹⁴ Táž.

výstavy jsou povětšinou zaměřeny na Šumavu, Horní Planou nebo nějakým způsobem přímo souvisejí s Adalbertem Stifterem. Mezi nejúspěšnější z nich patřily např. fotografická expozice o proměnách Zvonkové, výstava o Johannesi Urzidilovi, o Schwarzenberském plavebním kanálu, o Šumavském muzeu nebo expozice věnovaná Stifterovým překladům ve světě. Řada výstav vznikala také ve spolupráci s rakouskými a německými muzei.¹⁹⁵

V Horní Plané funguje také od roku 2001 občanské sdružení *Spolek pro obnovu a rozvoj Stifterova parku na Dobré Vodě*. Tento spolek byl založen lidmi, jimž nebyl lhostejný osud parku, který je věnován Adalbertu Stifterovi¹⁹⁶ a který nebyl dlouhá léta udržován. V současné době má *Spolek pro obnovu a rozvoj Stifterova parku na Dobré Vodě* 30 členů, kteří pravidelně park čistí, vytrhávají plevelné rostliny, sázejí nové stromky a do dnešní doby se jim podařilo umístit do parku lavičky a odpadkové koše a opravit hřbitovní zeď vedle parku. Práce je to kvůli rozlehlosti parku dosti namáhavá a většina obyvatel Horní Plané o tuto záležitost nemá zájem.¹⁹⁷

Z kulturních zařízení v obci dále najdeme kulturně-informační centrum KIC, jehož budova se nachází na náměstí. V jejích prostorách funguje turistické a informační centrum a také městská knihovna. Nalézá se zde rovněž velký sál, který je možno využívat ke kulturním a společenským účelům. V červenci a v srpnu je v Horní Plané v provozu také letní kino na Dobré Vodě.¹⁹⁸

V obci se po pádu komunistické diktatury podařilo navázat na některé kulturní a společenské tradice. Od roku 1996 probíhají pravidelně masopusty organizované hornoplánskou masopustní společností. Tato společnost není nikde registrována, vznikla ze zájmu několika místních obyvatel a jejich přátel, díky nimž se stal masopust velmi oblíbenou společenskou slavností. Dalším obnoveným zvykem je červencová svatomarkétská pouť, která byla vzkříšena již v roce 1991.¹⁹⁹ Oslavy svatomarkétské pouti trvají v současné době tři dny, od pátečního večera do neděle. Na náměstí se konají trhy a během pouti se v Horní Plané pořádají také divadelní představení a koncerty. Samozřejmostí je svatomarkétská poutní mše a

¹⁹⁵ Lenka Hůlková, 46 let, Horní Planá, 17. 4. 2009.

¹⁹⁶ Stojí zde také socha A. Stiftera.

¹⁹⁷ Lenka Hůlková, 46 let, Horní Planá, 17. 4. 2009.

¹⁹⁸ Centrum Adalberta Stiftera [online]. [2009-04-04]. Dostupný z WWW:< <http://www.stifter-centrum.info/nabidky.php>>.

¹⁹⁹ Lenka Hůlková, 46 let, Horní Planá, 17. 4. 2009.

farní koncerty, a tudíž se neztrácí ani původní myšlenka slavnosti. Duchovní život je v současnosti obohacen také o mši v kapli na Dobré Vodě, která se koná jednou do měsíce.

Spolkový život je v Horní Plané v současnosti na poměrně vysoké úrovni. Některá sdružení se osamostatnila ze zaniklé *Národní fronty*, např. spolky chovatelů včel, králíků, Sbor dobrovolných hasičů, sdružení myslivců, Pionýr a městská organizace rybářů. Nově vznikly dva pěvecké spolky, výše zmíněný *Spolek pro obnovu a rozvoj Stifterova parku na Dobré Vodě* a sportovní organizace *TJ Smrčina*, ve které funguje fotbalový, golfový a bowlingový oddíl.²⁰⁰ Tato sportovní organizace vlastní také některé budovy a chaty a nabízí zprostředkování rybářských povolenek a půjčování kol a motokár.

Město Horní Planá žije od devadesátých let také turistickým ruchem, ale v mnohem menší míře než ostatní obce u Lipenské přehrady. Je např. možno absolvovat čtyři kilometry dlouhou Stifterovu stezku po místech, která souvisejí s básníkem Šumavy. Těchto turistických pěších tras je v Horní Plané více a lze se na ně podívat na pěkných a přehledných internetových stránkách. V blízkosti jezera stojí v obci komplex chat a jeden hotel v nedalekém Jenišově, který je však nesrovnatelně skromnější než turistická centra na Lipně a ve Frymburku. Jediným často diskutovaným problémem v oblasti výstavby turistických objektů je případné vybudování sjezdové lyžařské dráhy na kopci Smrčina, který se nachází v *Národním parku Šumava*.

Město Horní Planá ušlo v polistopadovém vývoji veliký kus cesty v oblasti kultury a navazování vztahů se sudetoněmeckými rodáky. Dovolím si tvrdit, že se zde do značné míry podařilo naplnit Stifterovy ideály a postoje. Ani hornoplánští obyvatelé na svého rodáka nezapomněli, protože jeho odkaz dále žije v místních institucích. Kulturní a společenský život je na vysoké úrovni a město svým přístupem k turistickému ruchu nabízí alternativu k ohromným lipenským turistickým komplexům a vůbec protiklad k dvěma současným nejvíce vyznávaným hodnotám, kterými jsou peníze a konzum.

²⁰⁰ Horní Planá [online]. [2009-04-04]. Dostupný z WWW:< <http://www.horniplana.cz/sport.php> >.

6.3 Vývoj Černé v Pošumaví od roku 1989 do současnosti

Po událostech v Praze na konci roku 1989 bylo také v Černé ustaveno Občanské fórum v čele s Janem Voldřichem a Vladimírem Rolčíkem.²⁰¹ Členové *Občanského fóra* a zastupitelé MNV nebyli zpočátku ochotni spolu diskutovat, a proto Černá v Pošumaví zažívala zkraje roku 1990 velmi zmatené období. Po prvních komunálních volbách téhož roku byly připraveny plány prvních privatizací a restitucí.

Do správy Černé byly převedeny mnohé majetky, se kterými měla obec začít hospodařit. Měly se vyřešit nejen restituce, ale také privatizace prostorů a budov, které přímo nesouvisely s činností obce Černá v Pošumaví. Kvůli restitucím například zanikl státní statek, protože tři čtvrtiny z něj byly navraceny původním majitelům. Pravdou je však také to, že tento statek se potýkal s existenčními problémy již velmi dlouhou dobu a jistě by zanikl i bez této skutečnosti. Dvacet sedm pracovníků, kteří na statku působili, si muselo najít jinou práci.²⁰² Řada z nich vstoupila do služeb celní správy nebo policie. V bývalém areálu státního statku dnes funguje soukromá pila ke zpracování dřeva. V devadesátých letech se několik investorů pokusilo v této lokalitě vzkřísit také limonádovnu a sodovkárnu. Tento záměr se jim sice podařil, ale po několika letech musela z finančních důvodů sodovkárna svou činnost ukončit.²⁰³

Kvůli vleklým restitučním záležitostem privatizace majetků poměrně dlouho stagnovala. Kempy a ubytovací turistická zařízení, která kvůli otevření hranic slibovala dobrou finanční perspektivu, si zpočátku obec ponechala a pronajímala je podnikatelům, přičemž přednost dostali místní obyvatelé. Někteří z nich začali velmi rychle podnikat a ve svém pracovním odvětví dosáhli často dobrých výsledků, i díky vhodné poloze své obce, která se nacházela poměrně blízko u hranic s Německem a Rakouskem. V Černé soukromě fungovala autoopravna, prodejna stavebních materiálů, čerpací stanice, truhlárna a dva obchody se smíšeným zbožím.²⁰⁴

²⁰¹ Záhora, F.: Kronika obce Černá v Pošumaví rok 1990-2000, díl III, s. 7.

²⁰² Týž, s. 56.

²⁰³ Týž, s. 109.

²⁰⁴ Týž, s. 137.

Téměř ihned po pádu komunistické diktatury se o Černou v Pošumaví začali zajímat rakouští sousedé z obce Schlägl. Ta hraničí s Kyselovem nacházejícím se na pravém břehu Lipna, který spadal pod katastr obce Černá²⁰⁵. Rakušané projevíli zájem o otevření pěšího přechodu. Do obce začali jezdit turisté z Německa a především z Rakouska. Ubytovací kapacity v kempech a chatách byly v Černé počátkem devadesátých let vždy naplněny. Příliv turistů však také znamenal ekologickou zátěž pro Lipno a lesy v okolí. V Černé v Pošumaví chyběla čistička odpadních vod, a tak se Lipno v tomto místě stalo pro koupání rizikovým, voda se u břehu potáhla hnědou řasou. Tento problém byl vyřešen až v roce 1993, kdy byla vystavěna čistiřna odpadních vod. Na celém břehu od Černé směrem k Jestřábí musela být vybudována nová kanalizace, aby splašky neprosakovaly přímo do nádrže. Fakt, že na Lipno jezdilo stále více turistů, vyžadoval zajištění jejich bezpečnosti nejen při koupání. V Dolní Vltavici byla z tohoto důvodu zřízena stanice záchranné služby v prostorách bývalé hasičské stanice.

Od začátku devadesátých let bylo jasné, že turistický ruch se stane obživou pro mnoho místních obyvatel. Začala fungovat nová restaurační zařízení, penziony a hotely. Dnes je v Černé v Pošumaví v provozu osm restaurací, z nichž několik je otevřeno pouze přes léto. Hotelů je v obci a okolí pět: Hotel *Swing* na Radslavi, Hotel *Jestřábí* na pláži u jezera, hotel *Racek*, hotel *Rex* v centru obce a hotel *Relax* určený převážně pro rybáře. Penziony jsou v současnosti v Černé čtyři. Někteří místní obyvatelé také pronajímají turistům upravené prostory svých domů. Pláž v Černé byla doplněna o dvě sportovní hřiště, dětské hřiště, tobogán, občerstvovací zařízení a molo pro lodky. Tyto nové objekty zatraktivnily celé místo. Roku 1999 byla započata výstavba cyklostezky mezi Černou v Pošumaví a Frymburkem²⁰⁶ a o tři roky později dokončena.

Po uvolnění hranic se o své bývalé rodiště začali zajímat také vysídlení němečtí obyvatelé. Neměli ani tak zájem o Lipno, ke kterému pochopitelně neměli vztah, ale především o renovaci církevních a kulturních památek ve svém rodišti. Nejhorlivějším z nich byl Anton Kindermann, který realizoval sbírky na opravy. S jeho pomocí byla nejprve vyhledána místa, kde se památky nacházely, a posléze byly za vybrané peníze ze strany Čechů a hlavně Němců některé objekty opraveny.

²⁰⁵ Kyselov se nachází naproti Dolní Vltavici, která spadá rovněž pod správu Černé v Pošumaví. Od jara do podzimu jsou místa propojena díky převozu kotvícímu v Dolní Vltavici.

²⁰⁶ Záhora, F.: Kronika obce Černá v Pošumaví rok 1990-2000, díl III, s. 173.

Nejvíce peněz si vyžádala oprava kostela *Neposkvrněného početí panny Marie* v Černé v Pošumaví. Střecha sakristie se téměř propadla a bylo třeba ji kompletně zrestaurovat a vyměněna byla i střešní krytina chrámové lodi a stříška věže. Oprava kostela byla financována z peněz obce, z financí hornorakouské vlády a ze soukromých sbírek převážně ze strany původních obyvatel.

Z menších sakrálních staveb byly opraveny nebo obnoveny tyto objekty: kovový kříž v Černé na poli nad hotelem *Racek*, pomník padlým z první světové války²⁰⁷, kaple Anderle v Černé, kovový kříž v Černé ve směru na Pláničku, boží muka u lomu²⁰⁸, kamenný pomník, socha svatého Jana Nepomuckého²⁰⁹ a boží muka ve směru na Slavkovice.²¹⁰ Místním rodákům Antonu Kindermannovi a Johannu Schlägerovi se dokonce podařilo najít na břehu Lipenské přehrady mariánský sloup z původního hřbitova v Černé v Pošumaví. Památka však byla roztržena na tři kusy. Tento sloup byl převezen do Černé a opraven na náklady místních rodáků. Dne 8. září 1996 byl pak slavnostně vysvěcen. V současném katastru obce Černá v Pošumaví bylo za pomoci německé, rakouské a české iniciativy dále opraveno 10 dalších malých sakrálních staveb.²¹¹ Tyto skutečnosti jsou důkazem, že původní obyvatelé kraje na svůj domov nikdy nezapomněli a projevují o něj zájem i v pokročilejším věku.

Roku 1993 byl v období velikonočních svátků otevřen pěší hraniční přechod na pravé straně Lipna v Kyselově. Za účasti starostů se zde setkali obyvatelé obcí Černá v Pošumaví a Schlägl. Obě obce navázaly v devadesátých letech kontakt a jejich představitelé se setkávali především o církevních svátcích. Asi nejkrásnější tradicí a největším symbolem mezinárodního přátelství se stalo předávání betlémského světla mezi obyvateli těchto dvou obcí na výše zmíněném hraničním přechodu. „*Starostové obou obcí přednesli krátké projevy soustřeďující se zejména na přání pěkného prožití Vánoc a vstupu do nového roku. Rakušané měli vždy s sebou pár muzikantů a zahráli několik vánočních písní, což jsme opětovali i na naši*

²⁰⁷ Byl postaven v roce 1927. V letech 1959-1960 byly odstraněny německé nápisy a pomník byl přeměněn na symbol osvobození republiky Sovětskou armádou. V roce 1990 z něho byla odstraněna rudá pěticípá hvězda.

²⁰⁸ Jedná se o zděný objekt, který byl letos opraven a vybaven dřevěným křížem a dvěma obrazy. Terén kolem byl upraven p. Kindermannem a Obecním úřadem. Ještě téhož roku, kdy bylo místo zrenovováno, byly oba dva obrazy ukradeny.

²⁰⁹ Socha byla z bezpečnostních důvodů přemístěna z původního místa mostu přes potok ke kostelu.

²¹⁰ Záhora, F.: Kronika obce Černá v Pošumaví rok 1990-2000, díl III, s. 59.

²¹¹ Týž, s. 121.

straně zpěvem některé vánoční koledy. Po skončení následovalo vzájemné vítání a blahopřání a převzetí betlémského světla do přinesených kahanů a nádob na svíčky. Měli jsme sebou svého tlumočníka, kterým byl ve většině případů pan Klement z Frymburka. Z našich občanů se pravidelně zúčastňovaly paní Frischová a paní Pajpachová, jinak zájem nebyl. Naproti tomu Rakušanů bylo vždy několikanásobně více. Rakouští přátelé měli vždy s sebou i příjemné pití a to teplý mošt, který přišel v mnohdy mrazivém dni velice vhod. Tato příjemná vánoční atmosféra trvala od 14 hodin přibližně 2 hodiny a po rozloučení jsme odjížděli domů. Přinesené světlo bylo pak zapáleno i v některých božích mukách v katastru naší obce.²¹² Na přechodu v Kyselově byla po vstupu České republiky do Schengenského prostoru starosty obcí Černá v Pošumaví a Schlägl symbolicky přeříznuta hraniční závora. Od té chvíle je kdykoli možné v tomto místě přecházet hranici pěšky, na kole nebo na běžkách.

Zajímavými zařízeními v obci, která nemá ani 1000 obyvatel, jsou meteorologická stanice, hudební škola a tiskárna. Černá v Pošumaví byla vybrána Českým hydrometeorologickým ústavem jako místo, z kterého by bylo možno zaznamenávat teploty a klima v kraji. Stanice byla vystavěna již roku 1993 a její správy se ujal pan Vladimír Rolčík se svou rodinou. Měření probíhala třikrát za den a zaznamenávala teplotu a vlhkost vzduchu. Roku 1997 byla malá hydrometeorologická stanice nahrazena moderní elektronicky řízenou, kdy stav počasí vyhodnocoval počítač. Informace o počasí byly přes počítač okamžitě odeslány do jihočeské centrály ČHMÚ²¹³, odkud byly následně předány do Prahy.

Hudební škola byla založena už v roce 1989 jako pobočka ZUŠ v Českém Krumlově a jejími provozovateli jsou dodnes manželé Rolčíkovi. Od roku 1996 funguje soukromě. Žáci této školy dosahují ve hře na hudební nástroje výborných výsledků. Neméně zajímavým zařízením v obci je také *FOP centrum* pana Josefa Černého. „*FOP Centrum* vzniklo v r. 1990. Zpočátku byla hlavní náplní polygrafická výroba a grafické práce. V roce 2000 se začal stavět nový objekt, do kterého se firma v roce 2003 přestěhovala. V současné době se firma se svými moderními technologiemi v oblasti polygrafie řadí mezi špičky v Jihočeském kraji. Klientům je schopna zabezpečit kompletní zpracování jakékoliv zakázky od grafického návrhu, přes tisk až po konečnou

²¹² Záhora, F.: Kronika obce Černá v Pošumaví rok 1990-2000, díl III, s. 202.

²¹³ Český hydrometeorologický ústav.

úpravu.²¹⁴ V budově tohoto zařízení se nachází reklamní studio, tiskárna, grafické studio a také prodejna rybářských potřeb, turistické informační centrum a dva apartmány k ubytování.

V devadesátých letech se v Černé v Pošumaví utvořily různé zájmové spolky. Některé vzešly ze zaniklé *Národní fronty*, jiné vznikly zcela nově. Z osamostatněných organizací to byl sbor dobrovolných hasičů²¹⁵ a zájmový spolek včelařů. Bez přestávky fungoval také jachetní klub. Loděnice byla postavena už v sedmdesátých letech mezi pláží v Černé v Pošumaví a hotelem *Jestřábí*. Jachting měl mnoho příznivců u místních obyvatel a stal se na Lipně oblíbenou sportovní a turistickou činností. Nanovo vznikla ještě *TJ Černá*, která zahrnovala mužský hokejový a fotbalový klub. Bylo to vůbec poprvé od vysídlení českých Němců, kdy v obci vznikl sportovní spolek. Po mnohaleté přestávce byl také obnoven skautský oddíl.

Mezi kulturními institucemi v Černé v Pošumaví nalezneme obecní knihovnu a letní kino, jehož areál se nalézá blízko pláže a přes léto se v něm promítá prakticky každý den. Na tomto místě v letní sezoně rovněž vystupují mnozí známí hudební interpreti a také zde probíhá nový hudební festival *Lipnofest*, který se koná na přelomu července a srpna. Z kulturních akcí vznikly nově v roce 2001 historické slavnosti obce.²¹⁶ Na programu jsou šermířské souboje, koncerty a programy pro děti. Od roku 2006 může obec Černá v Pošumaví používat vlastní znak a vlajku. Znak je identický s historickým znakem Dolní Vltavice a užívání obou symbolů má obec schválené parlamentem.

V posledních letech investovala obec hlavně do nové komunikace ve směru na Český Krumlov. Při této příležitosti byly položeny i nové chodníky a vybudováno jedno odpočinkové místo. Byly také prodány parcely mezi hlavní silnicí na Český Krumlov a „*Malým Lipnem*“, kde probíhá výstavba rodinných domů.

Černá v Pošumaví prodělala od roku 1989 mnoho změn. Obec má velmi vhodnou polohu, protože se nachází blízko Českého Krumlova a zároveň nedaleko od rakouských a německých hranic. Podařilo se navázat styk s několika rodáky, kteří obci významně pomohli s opravou mnoha církevních a kulturních památek.

²¹⁴ Záhora, F.: *Kronika obce Černá v Pošumaví rok 2000- 2010*, díl IV, s. 423.

²¹⁵ V polovině devadesátých let začaly vznikat profesionální oddíly hasičů, ke kterým se sbor z Černé v Pošumaví přidal.

²¹⁶ Záhora, F.: *Kronika obce Černá v Pošumaví rok 2000 – 2010*, díl IV, s. 111.

Rovněž začaly fungovat některé zájmové spolky a zařízení, které rozhodně nejsou standardem v obcích o stejné velikosti. Turistický ruch je v současnosti v Černé mírně v útlumu, protože zde nestojí žádný veliký hotelový komplex s bazény, fitness centry a saunami, což zpohodlnějí turisté dnes vyžadují. Dovolím si říct, že kulturou a vztahem k životnímu prostředí však Černá v Pošumaví značně převyšuje obce, ve kterých se v současnosti tyto gigantické turistické zástavby nacházejí.

6.4 Vývoj Frymburku od roku 1989 do současnosti

Městečko Frymburk prodělalo za posledních dvacet let mnoho změn. Stalo se jedním z nejvyhledávanějších turistických center, ovšem tato skutečnost má i své záporné stránky.

Na konci roku 1989 se ve Frymburku utvořilo *Občanské fórum*, o jehož tři členy byl doplněn místní národní výbor. Tři komunističtí členové z MNV naopak odešli. V roce 1990 zvítězili drtivě v komunálních volbách představitelé *Občanského fóra* nabízející nový a zajímavý program. Ten obsahoval celkovou renovaci Frymburku, restituční vyrovnání majetku, privatizace a navázání spolupráce s ostatními polipenskými obcemi a s obcemi ze sousedního Rakouska a Německa.²¹⁷ Do správy obce také nově spadalo mnoho majetků, se kterými bylo od této chvíle třeba hospodařit.

Obec Frymburk byla po letech nevhodného hospodaření a minimálních investic do inženýrských sítí ve velmi špatném stavu. Chyběla čistička odpadních vod, což bylo při situaci, kdy do Lipna tekly splašky ze špatně řešené kanalizace, z ekologického hlediska kritické. Začátkem devadesátých let bylo také odsouhlaseno, že v katastru obce Frymburk neproběhne žádná další výstavba chat a rekreačních objektů, protože zde stálo přes 900 chat, které byly pro zdejší přírodu velkou ekologickou zátěží. V devadesátých letech byl v obci vybudován domov s pečovatelskou službou, dvě čističky odpadních vod, benzinová pumpa a vyrostla zde nová zástavba domů. Statek ve Frymburku postupem let zkrachoval a jeho chátrající prázdné budovy jsou první věcí, kterou lidé přijíždějící směrem od Světlíku vidí.

Počátkem devadesátých let se obci podařilo opravit celé náměstí s parkem, ve kterém byly vysázeny nové stromy a keře a zrestaurován morový sloup spolu s památníkem Adalberta Stiftera a kašnou. Nejnákladnější byla rekonstrukce kašny, jež byla nejprve celá rozebrána, jednotlivé díly samostatně opraveny a nakonec opět poskládány a nově položeny na původní místo.²¹⁸ O rekonstrukci parku se nejvíce

²¹⁷ Baldová, M.: Kronika obce Frymburk, díl III, s. 92.

²¹⁸ Tamtéž, s. 116.

zasloužil tehdejší starosta mgr. František Frantál a ing. Emil Krol. V současné době je park a celé náměstí velmi krásným místem a právě Frymburk má podle mého názoru nejhezčí střed obce ze všech městeček Stifterova rodného kraje.

Ve Frymburku se také částečně podařilo navázat vztah s původními vysídlenými obyvateli. Ti se hned po pádu komunistického režimu začali o svůj rodný kraj zajímat, zejména o renovaci sakrálních památek, které považovali za součást svého kulturního dědictví, a o úpravu hrobů svých zesnulých příbuzných. Některé ostatky ze společného hrobu byly vyzvednuty a znovu pohřbeny.²¹⁹ Na travou zarostlý společný hrob byla umístěna nová mramorová pamětní deska. Zprostředkovatelem kontaktu mezi Němci a Čechy byl ing. Emil Krol, který má z frymburských obyvatel největší zásluhu na rekonstrukci německých hrobů na frymburském hřbitově.

Spolupráce s německými rodáky probíhala dále při opravě kapličky na kopci Marta. Kaplička byla po letech nulové údržby ve velmi špatném stavu a na její opravu muselo být vynaloženo několik tisíc marek. Na rekonstrukci se podílel také frymburský farář pater Michal Tkáč. Nejvýznamnější kulturní akcí ve Frymburku v oblasti česko-německých vztahů v novém tisíciletí bylo vyzvednutí tří zvonů na věž kostela svatého Bartoloměje. Zvony byly zaplacený německými rodáky a celé akce se účastnilo kolem sta lidí, jak Čechů, tak Němců. Do Frymburku se natrvalo žádný ze sudetoněmeckých rodáků nevrátil, ale např. pan Sackmauer, který bydlí v Rakousku, dojíždí do svého rodiště asi jednou za tři týdny.²²⁰

Jednotlívým prvkem na setkávání Čechů a Němců byla katolická víra. Církevní život byl ve Frymburku počátkem devadesátých let poměrně bohatý. Na náboženství začalo chodit více dětí a jeho výuku převzal po Michalu Tkáčovi Augustin Jarolímek, který byl krátce předtím vysvěcen na jáhna. Augustin Jarolímek pořádal pro děti v létě několikadenní náboženské tábory v malé rakouské vesničce Vorderweissenbach u hranic. Pateru Tkáčovi se podařilo za pomoci německých i českých sbírek opravit všech 10 kostelů, které spadaly pod jeho správu. Zasloužil se také o obnovu křížové cesty na kopci Marta. Přesto, že se jeho zdravotní stav rychle zhoršoval, dokázal administrovat mnoho farností a zařizovat opravy. Do penze odešel až v roce 2003, ale až do své smrti roku 2008 sloužil denně mše na

²¹⁹ Zeis, B.: Böhmerwaldkirchen im neuen Kleid Glocken für die Heimat. Haslach an der Mühl 1996, s. 66.

²²⁰ Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.

frymburské faře. Pater Michal Tkáč byl jednou z nejvýznamnějších postav v kraji Adalberta Stiftera v druhé polovině 20. století a na počátku 21. století.

Ve Frymburku se v devadesátých letech utvořilo několik zájmových spolků, z nichž některé fungovaly již dříve. Z nově založených to byl dětský oddíl junáka a také *Woodcraft*.²²¹ Mnohé z těchto zájmových kroužků však přestaly postupem let fungovat. V současnosti existuje ve Frymburku Sbor dobrovolných hasičů, *Český rybářský svaz MS Frymburk*, frymburský svaz žen, ze sportovních klubů *SK lyžaři běžci*, *SK tenis Frymburk*, *Aqualung club Frymburk*, a fotbalový klub Šumava²²².

Kulturních institucí je v současnosti ve Frymburku málo. Kino bylo v devadesátých letech zavřeno a obecní knihovna je otevřená jen dva dny v týdnu. V městečku se nepodařilo obnovit bartolomějskou pouť a její oslava je zredukována na běžnou nedělní mši. Na této mši je však vždy možno vidět několik německých rodáků. Roku 1999 proběhly ve Frymburku slavnosti k výročí založení městečka. Na *Frymburských slavnostech* jsou na programu, koncerty, divadla a soutěže. Nutno podotknout, že kvalita programu je rok od roku nižší, ačkoli ohňostroj na zahájení slavností je pravidelně rok od roku větší a dražší.

Turistický ruch byl pro obec od začátku devadesátých let zdrojem velkých příjmů. Po otevření hranic sem přijížděli hlavně turisté z Rakouska a Německa. Ve Frymburku založili Otto Řezáč a Jan Štěpán cestovní kancelář, aby zajistili co nejlepší prezentaci kraje i městečka. O kemp *U Lískovců* projevil zájem Holanďan pan Wilzing. Tomu byly nakonec prostory kempu prodány a do Frymburku začalo jezdit mnoho turistů z Nizozemí.²²³ Mimo holandský kemp v současnosti funguje také kemp *Vřesná*. V devadesátých letech vzniklo několik nových restauračních zařízení a penzionů. V současné době je v městečku, které má asi 1300 obyvatel, 18 restauračních zařízení, 4 hotely a 3 penziony. Před několika lety byla také vybudována cyklostezka mezi Frymburkem a Lipnem.

V současné době ve Frymburku pokračuje trend, kdy se realizují nové velké výstavby zaměřené na turisty, přestože plán z počátku devadesátých let byl zcela jiný. Turistů jezdí do Frymburku čím dál více a stali se vážnou ekologickou zátěží pro Lipno i okolní přírodu. Počet holandských turistů roste do desítek tisíců a např. ve Frymburku byly pro ně vystaveny řadové domy k rekreaci na místě, kde se nacházely

²²¹ Woodcraft byl kroužek, kde se děti učily poznávat přírodu, učily se její ochraně i jak v ní žít.

²²² Frymburk [online]. [2009-17-04]. Dostupný z WWW: <http://www.frymburk.info/sport.php> .

²²³ Baldová, M.: Kronika obce Frymburk, díl III, s. 97.

dříve pastviny frymburského statku. Nová výstavba řadových domů pokračuje i na místě bývalého německého tábora pro mládež.²²⁴ Největším projektem posledních let je však zřízení hotelu *Wellness*, který byl přestaven z areálu zaniklé školy v přírodě. Jedná se o největší hotel v republice, jenž se zabývá zdravým životním stylem. V ohromném komplexu budov nalezneme saunu, bazén, fitness centrum, solnou jeskyni a další služby. K areálu hotelu patří i velká loděnice pro plachetnice. V zimě je v provozu lyžařská dráha na kopci Marta. Do budoucna se v katastru obce počítá s dalšími gigantickými výstavbami turistických center. Otázkou je, zdali to bude pro samotnou obec přínosem, protože z estetického hlediska budou tyto projekty ničit nejen celkový vzhled obce, ale i profil krajiny.

Městečko Frymburk prodělalo od roku 1989 mnoho změn. Podařilo se navázat kontakt s násilně vysídlenými původními obyvateli a hlavně v polovině 90. let byly učiněny všechny potřebné práce ke zdárnému chodu obce. S výměnou ve funkci starosty postu roku 1998 se však radikálně změnily i hodnoty. Tou nejvíce proklamovanou se staly peníze, jimž se v současné době musí podřizovat vše. V letní sezoně je zde mnohonásobně více lidí než po zbytek roku, kdy v obci stojí několik prázdných domů. Ty jsou využívány pouze jako ubytování pro holandské turisty, a tak se Frymburk stává částečně mrtvým městečkem. Kultura a společenský život se z Frymburku začínají vytrácet, pokud tedy nepovažujeme za kulturu ohňostroj za půl milionu korun na *Frymburských slavnostech* a třicet výčepů piva. V současné době v obci nejsou příliš vidět Stifterovy hodnoty, což je velká škoda.

²²⁴ Na tomto místě musel zástavbě řadových domů určených k rekreaci ustoupit také pomník americkým vojákům, kteří Frymburk osvobodili.

6.5 Vývoj Lipna nad Vltavou a Přední Výtoně od roku 1989 do současnosti

Lipno nad Vltavou se po roce 1989 velmi změnilo, ohledně výstavby turistických center nejvíce ze všech obcí u Lipna. Stalo se významnou turistickou destinací, a to jak v zimě, tak v létě.

Na Lipně proběhla výstavba nových domů a funguje zde v současnosti první stupeň základní školy. Pod správu Lipna spadá také obec Slupečná, která byla dříve větší vesnicí. V obci bohužel chybí kostel, což je při současném počtu lidí, kteří se sezonně v místě zdrží, velkým nedostatkem.

Počátkem devadesátých let byl rozsáhlý kemp pro stany a karavany u Lipna pronajímán turistům z Nizozemí. Ti si Lipno velmi oblíbili a jezdilo jich sem rok od roku více. Kemp již zde není a na jeho místě stojí řada hotelů a apartmánů, které tvoří turistické centrum *Marina*. *Marina* je ohromným komplexem se schopností pojmout několik tisíc lidí. V areálu se nachází také bazén, loděnice a různé obchody. V současnosti se komplex *Marina* stále zvětšuje a zabírá aktuálně několik kilometrů země u břehu Lipenské přehrady. Je doplněn o část zvanou *Doky*, která sahá téměř až ke hrázi nádrže. Bohužel celé středisko svou architekturou nejenže nezapadá do krajiny, ale přímo ji znesvěcuje. Na *Marinu* jezdí masově Holanďané a přes letní sezonu jich zde přebývá několik tisíc a stávají se poměrně velkou ekologickou zátěží pro Lipno a díky svému počtu i nepříjemnou společností pro místní obyvatele. Někteří místní našli na *Marině* pracovní příležitosti, ale nebylo jich nakonec tolik, kolik se před výstavbou slibovalo. Mimo letní sezonu jsou četné budovy z *Mariny* prázdné. Mnoho domů zde vlastní Holanďané a stávají se tak novými obyvateli kraje, ačkoli natrvalo zde zatím nežije nikdo z nich.

V Lipně nad Vltavou je stejnou měrou jako letní turistika zastoupena i ta zimní. Na kopcích nad Lipnem byly začátkem nového tisíciletí odlesněny svahy a na nich bylo zřízeno šest lyžařských sjezdových drah. Na zdejší kopec Kramolín se za lyžováním vypravují skibusy z celého Jihočeského kraje. Komplex *Marina* je s lyžařským areálem propojen a doplněn o nově postavený supermarket.

Obyvatel, kteří mají v Lipně nad Vltavou trvalý pobyt, je velmi málo oproti těm, kteří navštěvují místní obrovská turistická centra jen přechodně. Z toho důvodu nemá obec z kulturního a společenského hlediska žádný význam.

Přední Výtoň zaznamenala po roce 1989 také mnoho změn. Vesnička, která se během dlouhých let komunistické diktatury potýkala s existenčními problémy, se stala příjemnou turistickou lokalitou, kam jezdí hlavně Rakušané a Němci. Do svého rodiště se vrací také násilně vysídlení původní obyvatelé.

Přední Výtoň se nachází v blízkosti hranic a asi pět kilometrů od ní byl v devadesátých letech otevřen hraniční přechod Guggelwald, díky čemuž mohli svou rodnou zem navštívit němečtí rodáci z obce. S nimi se podařilo místním navázat spolupráci a na jejich náklady byly zrenovovány některé objekty. Spolupráce byla nejvíce vidět při opravě kostela ve Svatém Tomáši, který se nachází v blízkosti Přední Výtoně. Při novém svěcení kostela se konala slavnostní poutní mše a setkal se zde mnoho Čechů a Němců. Jednalo se o jednu z nejhezčích polistopadových událostí v oblasti česko-německých vztahů v celém Stifterově kraji.

Ze zájmových organizací fungují ve Výtoni, která má v současnosti asi 280 obyvatel, Sbor dobrovolných hasičů a myslivecký spolek.

Přední Výtoň je v dnešní době lákavým turistickým místem. V obci jsou čtyři restaurační zařízení, jeden penzion a jeden hotel. Pláž u Lipna je dobře udržovaná a nabízí i areál sportovních hřišť. V Přední Výtoni však nestojí žádná ohromná turistická zařízení jako na Lipně a ve Frymburku. Mnozí místní obyvatelé pronajímají o sezoně své chaty lidem, kteří vyznávají jiný styl turistiky, než je ta masová. Pravý břeh Lipna je také ideálním místem pro cykloturistiku, pěší výlety a je rovněž rájem houbařů.

Přední Výtoň je obcí, které po otevření hranic velmi prospěla právě příhraniční poloha. Začali sem jezdit lidé z Německa a hlavně z Rakouska. Díky své velikosti nedosahuje kulturního významu Horní Plané a Černé v Pošumaví, ale je sympatickým místem k trávení dovolené hlavně pro lidi, kteří mají rádi klid a samotu.

6.6 Shrnutí kapitoly

Rodný kraj Adalberta Stiftera se po roce 1989 velmi změnil. Byly navázány vztahy s násilně vysídlenými původními obyvateli a společnými silami se podařilo opravit mnoho církevních i kulturních památek. V Horní Plané dokonce vzniklo setkávací centrum pro Čechy, Němce a Rakušany, které nese v záhlaví jméno nejslavnějšího rodáka. Mnozí odsunutí Němci se do kraje vracejí a považují ho stále za svůj domov, ač se demograficky, kulturně i z přírodního hlediska nenávratně změnil. Kulturní a společenský život v Horní Plané a v Černé v Pošumaví je na poměrně vysoké úrovni. To se bohužel nedá říci o současném Frymburku a Lipně nad Vltavou, kde se peníze staly nejproklamovanější hodnotou.

7 Závěr

Rodný kraj Adalberta Stiftera prodělal od roku 1945 mnoho zásadních změn, které byly povětšinou negativního charakteru. Odsun českých Němců byl, pokud pomineme morální hledisko, krokem, který připravil Československo o velikou ekonomickou základnu. Upadající pohraniční kraj vykoupila částečně Lipenská přehrada, i když za vysokou kulturní a hlavně ekologickou cenu. Po pádu komunistické diktatury se podařilo obnovit některé hodnoty.

Na závěr bych rád řekl něco o stavu rodného kraje Adalberta Stiftera v současnosti a o jeho perspektivách do budoucna. V obcích jako je Horní Planá a Černá v Pošumaví se v současné době daří udržovat společenský a kulturní život na poměrně vysoké úrovni. Daří se také udržovat vztahy s německými rodáky. Ti ovšem stárnou a je jich daleko méně, než na začátku 90. let. Po smrti je již také mnoho lidí z české strany, kteří se zapříchili o kulturní a společenskou obnovu kraje. To má za následek, že zrenovované kostely v mrtvých farnostech i ostatní památky, které nejsou přímo v dosahu větších obcí, začínají opět pomalu pustnout. Je to i vinou toho, že mladší lidé jak z české, tak i z německé strany se dnes příliš nezajímají o místo, kde buď sami žijí, nebo odkud pocházejí oni nebo jejich rodiče a prarodiče. Lákavější je pro ně vidina světských radostí, které jsou v současnosti nabízeny v lipenském kraji prostřednictvím turistických služeb.

O této záležitosti bych zde na úplný konec řekl pár slov, protože právě turistický průmysl mění nejvíce tvář Stifterova rodného kraje v současnosti a pravděpodobně ji bude přetvářet i v budoucnu.

Celé Lipensko je v současnosti vyhledávanou turistickou lokalitou, kam každoročně jezdí desetitisíce turistů převážně z Holandska, ale také z Německa, Rakouska a v poslední době též z Ruska. Nově vybudovaná turistická zařízení přinesla některým místním obyvatelům práci a zlepšení životního standardu. Stále je však v kraji vysoká nezaměstnanost a práce v oblasti turistického ruchu je často zaměřená pouze na léto, nebo na zimu.

Z ekologického hlediska je daň za masovou turistiku ohromná. Největším problémem je koncentrace mnoha lidí na jednom místě, jak je to např. na lipenské

Marině, nebo ve frymburském Hotelu *Wellness*. Hluk způsobený turisty vyhání z celé oblasti vodní ptactvo. Rackové a potápky se na Lipně stali minulostí. Ryby se musejí koncentrovat do zbylých míst, kam ještě nedosáhla turistická zástavba, nebo loděnice. Další problémy jsou s pitnou vodou. Polipenské obce čerpají vodu většinou z vlastních lesních studánek, kde vody rozhodně není tolik, aby mohla pokrýt potřeby několika desítek tisíc lidí navíc v letní sezoně. Vinou ohromného počtu turistů se zanáší samotná vodní nádrž, která je sice největší vodní plochou v České republice, ale není rozhodně mořem. Jako každá stojatá voda postupně ztrácí energii a v současnosti dokáže už jen těžko unést počet lidí, kteří sem jezdí. Na Lipně existuje několik čističek odpadních vod, ale ani ty život ve vodě nespasí, protože sice vodu přefiltrují, ale vychází z nich voda energeticky mrtvá. Je velmi smutnou skutečností, že Lipnu reálně hrozí během několika let ekologický kolaps.

Zelené plochy podél jezera ubývají a do budoucna se počítá s dalšími gigantickými výstavbami, ke kterým jsou většinou vybírána nejkrásnější přírodní místa podél Lipna a v jeho okolí. Mezi Frymburkem a Lipnem zamýšlejí velkopodnikatelé v oblasti turistického ruchu v nejbližší době vybudovat ohromný lyžařský areál, který by obě obce spojoval. K tomu by bylo třeba odlesnit velkou část horského masivu Alpská vyhlídka, který je skutečně krásným přírodním útvarem. Budovat v místních podmínkách ohromná lyžařská centra však nemusí zaručit příjem od turistů. Alpská vyhlídka není položena výše než 1000 metrů nad mořem, a tak se může stát, že v zimě zde žádný sníh nebude, jako se to stalo v zimních obdobích v letech 2007 a 2008, kdy lyžařský areál Kramolín zůstal prakticky prázdný. Dalším z plánovaných projektů je vybudování lyžařské dráhy na kopci Smrčina u Nové Pece. Zde by se pravděpodobně jednalo pouze o jednu sjezdovku s restaurací, ale já se přesto domnívám, že v první zóně *Národního parku Šumava*, kde se kopec Smrčina nachází, by takové projekty realizovány být neměly. Dalším plánovaným projektem je vybudování ohromné loděnice na Kovářově.

Jsem přesvědčen, že v zájmu podnikatelů, kteří usilují o realizaci dalších „monstrprojektů“ je pouze vydělat mnoho peněz a to za jakoukoli cenu, byť třeba i devastací místní přírody. Není od věci zmínit, že mnozí propagátoři dalších turistických center stojí včele obecních zastupitelstev, a proto není pro ně těžké svůj zájem prosadit a v novinách a televizi ho navíc lživě prezentovat jako prvotní zájem všech obyvatel v kraji.

Lipenské přehradě hrozí vinou lidské chamtivosti a logiky peněz ekologický kolaps, ale dojít k němu zákonitě nemusí. Aby k němu nedošlo, bylo by třeba, aby se na prvním místě Stifterovy hodnoty založené na národnostní snášenlivosti, úctě k přírodě, lidskému životu, lásce k bližnímu, katolické víře a tradicionalismu dostaly více do srdcí lidí, kteří zde žijí. Této věci by mohla posloužit i tato diplomová práce.

8 Summary

The Adalbert Stifter's native land has been through many crucial changes since 1945, mostly through negative changes. The transfer of the Czech Germans was a step which deprived Czechoslovakia of an important economic base. The declining land was partly saved by the Lipno dam but it took the cultural and ecological prize. After the fall of the communism some values were renewed.

I would like to tell something about Adalbert Stifter's land changes and its future perspectives at the end. In the towns as Horní Planá or Černá v Pošumaví the cultural and social life is on a quite high level. The relations with the German natives are also good. They, however, get old and there is less of them than at the beginning of the 90's. Many of Czech people who helped the renewal of the land have gone, too. This means that many sights as renewed churches in the dead areas which are not so close to the bigger towns become desolate. The reason for this is also the lack of interest of young Czech and German people who live in these areas or whose parents or grandparents used to live there. They find pleasures in the tourist services offered in many places of the Lipno area now.

I would like to say a few words to this topic at the very end because it is the tourism that changes Stifter's land the most and it is going to do this in the future for sure.

The whole Lipno area is a favourite tourist destination at present and it is visited by many Dutch, German, Austrian and nowadays also Russian tourists. At one hand, the building of new tourist resorts and halls have brought work for many people and a more attractive lifestyle, on the other hand, there is still a great unemployment in the area and the work is often limited only to summer or winter months.

Ecologically, the tool for the mass tourism is huge. The biggest issue is a great concentration of people at one place, eg. Marina (Lipno nad Vltavou) or The Wellness Hotel in Frymburk. The water birds have been chased out of the area because of the noise caused by the tourists. Seagulls and grebes are history now. Fish have to agglomerate to places which are not reached by the tourists or to docks.

Another problem comes with drinking water. The towns in the Lipno area take drinking water from forest springs where is not enough water for about ten thousand other summer/winter visitors. Due to all the tourists the Lipno dam decays and although it is the largest Czech dam, it cannot be considered and used as a sea. It continually loses its energy and can hardly bear the number of people coming every year. There are several sewerage plants but they only filtrate water and produce energetically dead water which cannot save the waterlife. It is more than sad that there might be a real ecological collapse of the dam in the future.

The green place alongside the dam decrease and as it is planned to build more halls and tourist resorts, they are going to decrease more. Enterprisers think of making a huge ski area between Lipno nad Vltavou and Frymburk and this area is supposed to connect both villages. A huge part of forest massive Alpska vyhlídka, which is a beautiful and rare part of nature, would have to be deforested. However, building of great ski resorts in this area does not have to mean making a lot of money. The Alpska vyhlídka is not located above 1000 m which means there does not have to be snow in winter. This happened in 2007 and 2008, there was no snow at all almost the whole winters and the ski resort Kramolín remained empty. The next project is a building a big ski resort in the Smrčina village near to Nová Péc. Only one ski slope is in talk here but I suppose there should not be any projects of this kind as Smrčina lies in the first zone of the National Park Šumava. the next project is a building of a great dock in the Kovářov village.

I am convinced that the great enterprisers only intent to make a lot of money with building this „monsterprojects“ with no respect to the devastation of the land which would definitely come with it. It is not out of the subject to mention that many of these propagators of such project run municipal offices so it is no problem for them to present their projects in medias and present them as the major interests of all inhabitants which are lies.

The ecological collapse is a real threat but it does not have to come. The most important is for the people who live here to adopt the values that Sifter had, such as national tolerance, respect to the nature, life, fellow creatures, catholicism and traditionalism. I hope the thesis might serve this matter.

9 Přílohy

9.1 Proměny rodného kraje Adalberta Stiftera na fotografiích

Kostel svaté Markéty v Horní Plané v 30. letech 20. století

Kostel svaté Markéty v Horní Plané v roce 2009

Rodný dům A. Stiftera v Horní Plané na začátku 20. Století

Rodný dům A. Stiftera v roce 2009

25. OBERPLAN Moldaubez

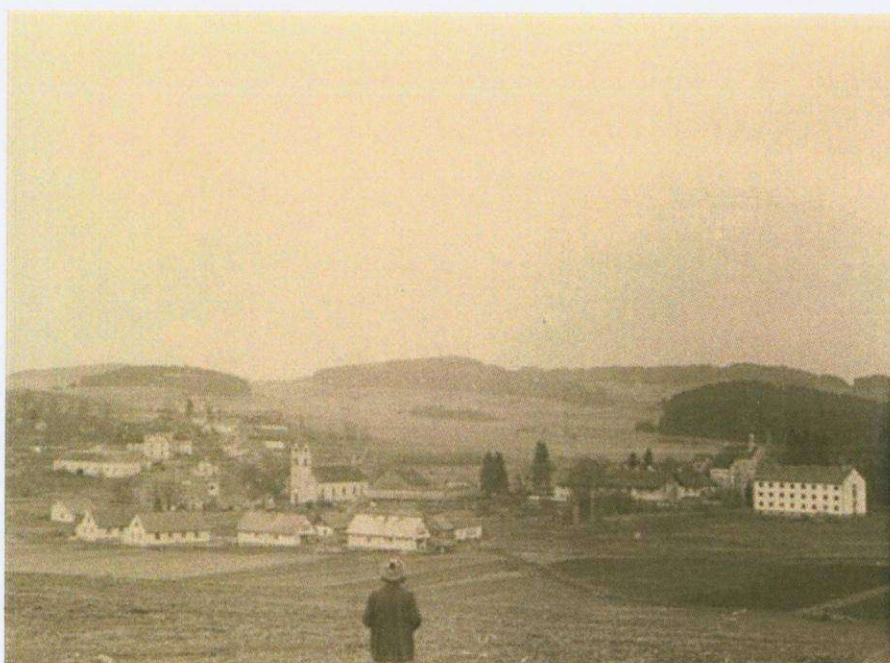
Foto WOLF

Pohled z Dobré Vody na *Srdce Vltavy* pod Horní Planou okolo roku 1910

© P. Mikšíček

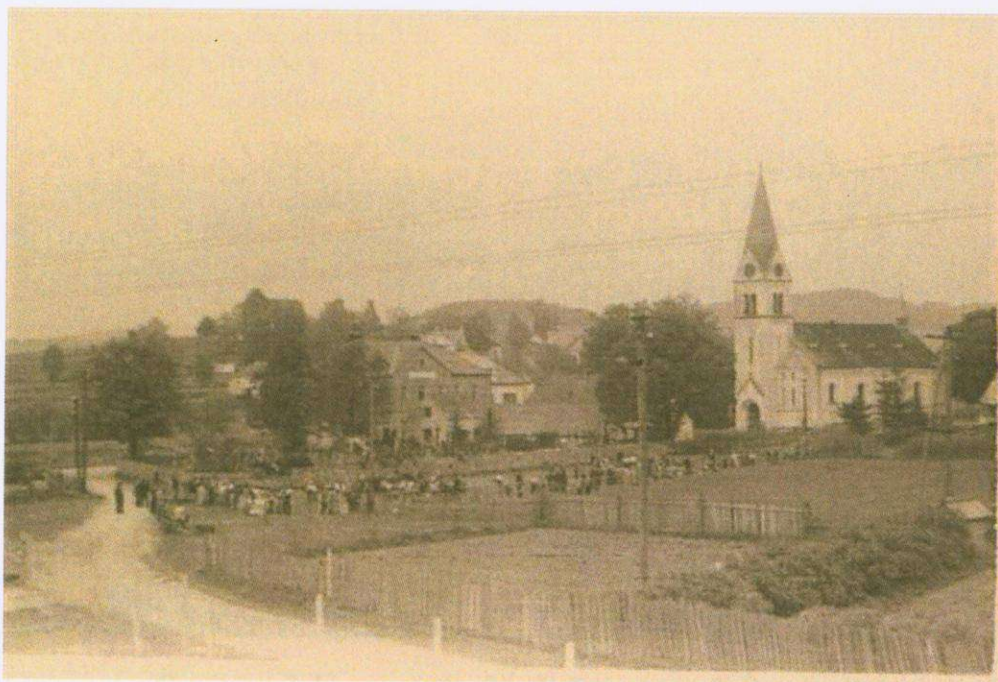
Pohled ze stejného místa v roce 2004

Celkový pohled na obec Černá v Pošumaví na začátku 20. Století

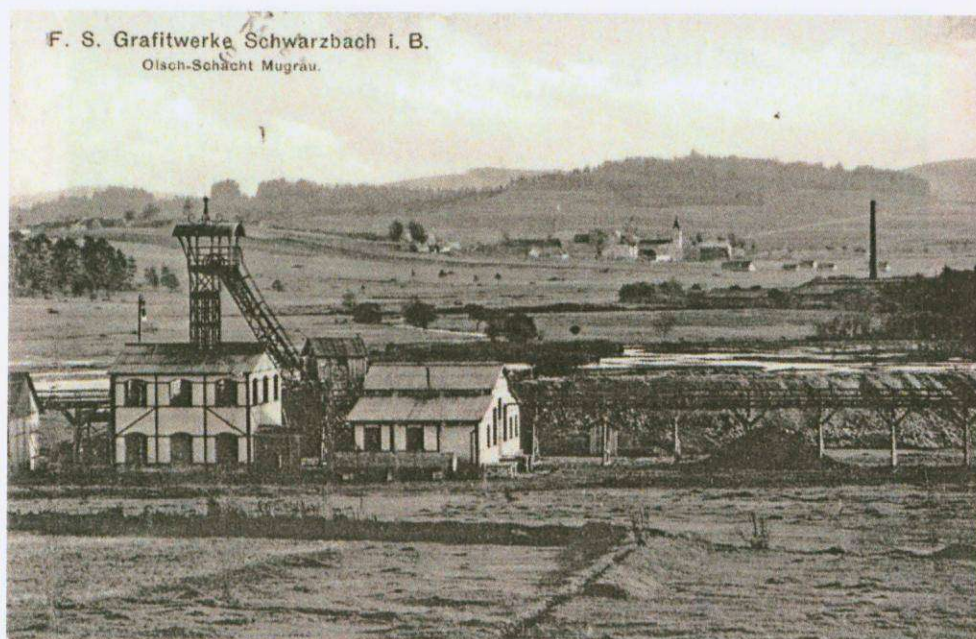
Pohled ze stejného místa v roce 2009

Kostel Neposkvrněného početí panny Marie v Černé okolo roku 1920

Kostel Neposkvrněného početí panny Marie v Černé v roce 2009

Grafitové doly na začátku 20. Století, v pozadí Černá v Pošumaví

Pohled z podobně položeného místa v roce 2009

Německá základní škola a kostel svatého Bartoloměje ve Frymburku okolo roku 1920

Pohled z frymburského převozu na tytéž objekty v roce 2004

Dům rodiny Greiplů na frymburském náměstí v 50. letech

Pohled ze stejného místa v roce 2009

Levá strana frymburského náměstí na konci 19. Století

Levá strana frymburského náměstí v roce 2009

9.2 Fotografie z výstavby Lipenské přehrady

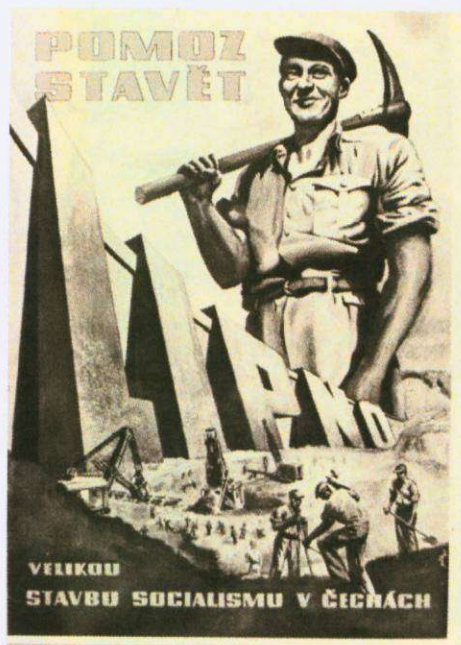
Betonárna

Sypání hráze, v pozadí ubytovny pro pracovníky v Lipně nad Vltavou

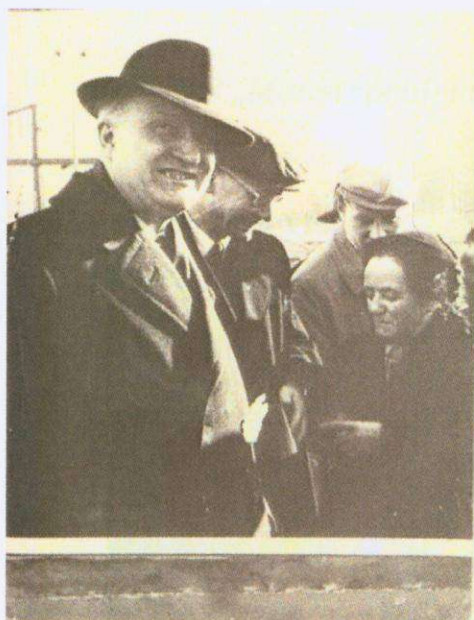
Minéři tlačných šachet nastupují směnu, 1954

Plakát

Práce v podzemí

Ing. Chlum, jeden z autorů projektu

Hráz, 1957

Hráz, 1959

9.3 „Monstrprojekty“ na Lipně na fotografiích

Marina v Lipně nad Vltavou

Celkový pohled

Pohled na bungalovy od Lipenské nádrže

Hotel *Wellness* ve Frymburku

Parkoviště a budovy hotelu

Pohled z východní strany

Pohled od cyklostezky u Lipenské nádrže

Trochu jiná turistika na závěr: letní návštěvnice na frymburském koupališti u Vltavy
okolo roku 1930

10 Seznam pramenů a literatury

1. Rozhovory s pamětníky

- František Bártík, 87 let, Frymburk, 12. 3. 2009.
- Lenka Hůlková, 46 let, Horní Planá, 17. 4. 2009.
- Hedvika Klementová, 80 let, Frymburk, 13. 3. 2009.
- Ing. Emil Krol, 57 let, Frymburk, 20. 3. 2009.
- Marie Lomecká, 85 let, Hůrka, 20. 3. 2009
- Věra Sarauerová, 81 let, Horní Planá, 3. 3. 2009.
- Jan Stinny, 78 let, Horní Planá, 20. 3. 2009.
- Jan Stoiber, 72 let, Přední Výtoň, 4. 3. 2009.
- Barbara Štrejnová, 36 let, České Budějovice, 20. 2. 2009.

2. Obecní kroniky a pamětní spisy

- Baldová, M.: Kronika obce Frymburk, díl III.
- JAGR, S.: Historie městysu Horní Planá a přífařených obcí. Černá v Pošumaví 1995.
- JAGR, S.: Pamětní kniha farnosti Frymburk a k ní patřících vesnic. Horní Planá 1997.
- Nekovařík, J.: Kronika obce Frymburk 1945-1964.
- Pondělík, V.: Kronika Horní Plané a jejích osad 1945-1967.
- Záhora, F.: Kronika obce Černá v Pošumaví rok 1990-2000, díl III.
- Záhora, F.: Kronika obce Černá v Pošumaví rok 2000-2010, díl IV.

3. Literatura – Knihy

- Beneš, Z. a kol.: Rozumět dějinám. Praha 2002.
- Bertlwieser, F.: Verlorene Böhmerwald-Heimat. Linz 1995
- Dvořák, J.: K historii schwarzenberských tuhových dolů v Černé v Pošumaví (Schwarzbach). České Budějovice 2006.

- Jiříčka, J., Podlešák, J. (eds.): Zapomenuté dědictví / Vergessenes Erbe. Vimperk 2004.
- Lachinger, J.: Děsivě krásný svět. Třeboň 1992.
- Mareš, J.: Kohoutí kříž / 'S Hohnakreiz. Praha 2003.
- Michal, V.: Tam, kde ryby plují nad vesnicemi. České Budějovice 1961.
- Podhola, R.: Ozvěny šumavských zvonů. Český Krumlov 2006.
- Pršíňová, T.: Adalbert Stifter v českých překladech. České Budějovice 2005.
- Rokyta, H.: Adalbert Stifter a Čechy. České Budějovice 1968.
- Staněk, J.: Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha 1991
- Stifter, A.: Horský Křišťál. Praha 1978.
- Stifter, A.: Hvozd. České Budějovice 1968.
- Stifter, A.: Paměti mého pradědečka. Horní Planá 2002.
- Stifter, A.: Z kroniky našeho rodu. Praha 1959.
- Urzidil, J.: Jdu starým lesem. České Budějovice 2005.
- Zeis, B.: Böhmerwaldkirchen im neuen Kleid Glocken für die Heimat. Haslach an der Mühl 1996.

4. Novinové články

- Palata, L. Cizinci raus!. Lidové noviny 27. 2. 2009, s. 8.
- Schusser, F.: Putování za Fanny Greiplovou. Českokrumlovské listy, 29. 7. 1995, s. 25.

5. Internetové zdroje

- Centrum Adalberta Stiftera: <http://www.stifter-centrum.info/>
- Černá v Pošumaví: <http://www.cernavposumavi.cz/>
- Český Krumlov: <http://www.ceskykrumlov.cz/>
- Frymburk: <http://www.frymburk.info/>
- Horní Planá: <http://www.horniplana.cz/>